

POTUNGAUE TOUTAI

LIPOOTI FAKATA'U

TA'U FAKAPA'ANGA
2022/2023

Vahe 1: Kanotohi

Vahe 1: Kanotohi.....	2
Vahe 2: Lea Nounou	3
Vahe 3: Talateu ‘a e ‘Eiki Minisitā ‘o e Potungāue Toutai.....	5
Vahe 4: Fakamatala mei he ‘Ofisa Pule Ngāue	7
Konga lalahi ‘o e fakahoko fatongia fakalukufua ‘a e Potungāue Toutai	10
1. Sio Fakalukufua ki he Potungāue Toutai.....	27
1.1 Puipuitu’ā.....	27
1.2 Lao, Tefito’i Ngāue, Kupu Fekau’aki	28
1.3 Fa’unga ‘o e Potungāue.....	32
1.4 Founga Fakahoko Pule – Mape ki he Fokotu’u Palani	33
2. Fakahoko Ngāue ‘a e Potungāue Toutai.....	34
2.1 Va’a Ngāue ki hono Pule’i ‘o e Kaungāue mo e ‘Ofisi.....	34
2.2 Ola Founga Pule (Lipooti Ola Ngāue mo e Fokotu’utu’u Ngāue)	41
2.2.1 ‘Ofisi ‘o e ‘Eiki Minisitā	41
2.2.2 ‘Ofisi ‘o e ‘Ofisa Pule Ngāue	42
2.2.3 Va’a Ngāue Faka’ofisi	45
2.2.4 Va’a Ngāue ki hono Pule’i mo e Fakalalakaka ‘o e Toutai	52
2.2.5 Va’a Saienisi mo e Ngāue ki tu’a	66
2.2.6 Va’a Muimui Lao ‘a e Toutai.....	108
2.2.7 ‘iuniti ki hono Pule’i mo tokangaekina ‘a e Poloseki Halafononga ki ha Ngātai Tu’uloa (PMU)	123
2.3 Pule’i ‘o e Me’a Fakapa’anga	125
2.4 Fakatau Koloa ‘a e Pule’anga.....	127
2.5 Pule’i ‘o e Koloa ‘a e Pule’anga.....	127
3. Me’a Mahu’inga/ Pole Fakangāue	129
3.1 Palopalema/ Pole Fakangāue	129
3.2 Ngaahi Fakatu’utāmaki mo hono Pule’i	134
4. Fakahā mo e Muimui’i ki he Ngaahi Tu’utu’uni Fakalao	136
4.1 Fakamatala ‘Aotita.....	136
4.2 Ngaahi Tu’utu’uni Faka-Minisitā mo e Kapineti	136
4.3 Founga Pule.....	139
4.4 Ngaahi Fiema’u ‘a e Tu’utu’uni Ngāue ‘a e Pule’anga.....	141
4.5 Poate mo e Komiti ‘oku Totongi Pa’anga	142
Vahe 5: Fakamā’opo’opo	143

Vahe 2: Lea Nounou

ACIAR	Senita fakavaha'apule'anga 'a 'Aositelelia 'i he fekumi ki he ngoue
ACP	'Afilika, Kalipiane mo e Kulupu mei' he Pasifiki
ADB	Pangike Fakalalakala 'a 'Esia
AMP	Palani Pule Fakata'u
ANCORS	Senita fakafonua 'a 'Aositelelia ki hono malu'i 'o e me'amo'ui 'o 'oseni
AR	Lipooti Faka-ta'u
CP	Palani Fakata'u Tolu
CEO	'Ofisa Pule Ngāue
CFEC	Ako fekau'aki mo hono muimui'i 'o e lao
CITES	Konivēsio 'o e Lao Toutai 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha
CMM	Konivēsio moe me'afua ki he founga pule
COVID 19	Vailasi ki he mahaki kolona 2019
CSU	Va'a ngāue lotoloto
DPD	Fakaikiiki fakamatala Poloseki
EEZ	Konga tahi toutai'anga faka'ekonomika
EFY	Faka'osinga 'o e Ta'u Faka-Pa'anga
ESMF	Puleí ó e 'ataakai mo e tu'unga fakasosiale
FAD	Naunau tauhele ika
FAO	Kautaha me'atokoni mo e ngoue 'a e ngaahi Pule'anga fakatahataha
FCD	Va'a ngāue ki hono muimui'i e lao toutai
FFA	Kautaha Toutai 'a e Pasifiki
FFC	Komiti alealea ki he toutai
FFC MIN	Komiti alealea ki he toutai 'a e kau Minisitā
FLOW	Ako fekau'aki mo e Laiseni Toutai
FY	Ta'u Faka-Pa'anga
GDP	Koloa 'oku Ngaohi Fakalotofonua
GPA	Ngaahi Fiema'u vivili 'a e Pule'anga
HMAF	Kau Tau 'a 'Ene 'Afio
HTHH	Hunga Tonga Hunga Ha'apai
ICT	Fakamatala, Fetu'utaki Tekinolosia
IIP	Palani fakaloto Potungāue ki he fakahoko fatongia
IP	Tu'utu'uni Ngāue fakaloto'i Potungāue
IMO	Kautaha Fakavaha'apule'anga ki he fefolau'aki vakatahi
IUU	Toutai Ta'efakalao mo 'ikai ke lipooti
KPI	Me'afua Ngāue
LAN	Netiueka fakalotofonua
MC	Konifelenisi FakaMinisitā
MCS	Muimui'i malu mo le'ohi
MSC	Ako ki he Setifikeiti ke lava heka he 'u vaka kupenga
MDA	Ngaahi Potungāue
MOF	Potungāue Pa'anga
MOU	Aleapau 'o e felotoi
MoF	Potungāue Toutai
NFOSC	Ako ma'a e kau 'Ofisa Toutai fekau'aki mo hono le'ohi 'o 'oseni
NPOA	Palani ngāue fakafonua
NTSA	Talite Alepau 'a Niue

NIWA	Kautaha fakafonua ki he Vai mo e 'Etimosifia
NICT	Fakamatala, Fetu'utaki Tekinolosia Fakafonua
NZ	Nu'usila
OPM	Polokalama ki hono pule'i 'o e kau 'ofisa taulama fakamafai
PC	Komiuniti 'a e Pasifiki
PSC	Komisoni ki he kau ngāue Faka-Pule'anga
PMS	Me'afua Fakahoko Ngāue
PNA	Paati ki he Aleapau mo Niue
POI	Tokotaha Tukupau
POM	Tohi Fakahinohino ki hono tokangai ó e poloseki
PMU	Iuniti Puleí ó e Poloseki
PROP	Polokalama ki hono tokanga'i 'o e Potutahi feitu'u Pasifiki
PSMA	Aleapau ki he malu 'o e ngaahi taulanga
PMSP	Polokalama ki hono malu'i 'o e fefononga'aki 'i tahi 'o e Pasifiki
QGIS	Lahi 'o e polokalama fakamatala fakasiokalafi
RIMSW	Ako ki hono pule'i 'o e ngaahi sisitemi fakamatala fakafeitu'u
ROCW	Ako ki he kau 'ofisa taulama fakamafai fakafeitu'u
SAW	Ako ki he toenga 'o e sitoka 'oku toe 'i 'oseni
SDG	Taumu'a Langa Fakalakalaka Tu'uloa (Pule'anga Fakatahataha)
SIDS	Fonua iiki kei Langalanga hake
SMA	Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe
SOP	Fakahinohino ngāue
SPC	Komiuniti 'a e Pasifiki Tonga
TC	Saikolone Fakatalopiki
TCC	Kautaha Fetu'utaki 'a Tonga
TDW	Ako ki he Tanaki Fakamatala ki he Valu
TFSP	Palani 'a e Sekitoa Toutai 'a Tonga
TSDF II	Palani Fakalakalaka Fakafonua 'a Tonga II
TPFES	Sisitemi ki he hū atu 'o e ngaahi me'atokoni 'i he kau fefolau'aki 'a Tonga
TOR	Tuúnga ó e Fatongia
UN	Pule'anga Fakatahataha
UNCLOS	Konivesio 'o e Lao Toutai 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha
UNDESA	Potungue ki he 'Ekonomika mo e vā fakasosiale 'a e Pule'anga Fakatahataha
WCPFC	Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki
WB	Pangike 'a Mamani
WTO	Kautaha Fefakatau'aki 'a Mamani
VMS	Me'angāue ki hono muimui'i ngaahi vaka toutai

Vahe 3: Talateu ‘a e ‘Eiki Minisitā ‘o e Potungāue Toutai

‘Oku ou fiefia ke fakahoko atu á e lipooti Fakamatala Fakataú ‘a e Potungāue Toutai ki he Taú Fakapaánga ó e 2022/2023, á ia óku óatu ai á e ngaahi ngāue lavameá, ngaahi ola mo e ngaahi pole naé fehanganagai mo e Potungāue lolotonga á e taú fakapaánga koéni.

Ko e Ta’u Fakapa’anga 2022/23, na’e kei hoko pe ko ha ta’u mohu pole ki he sekitoa toutai ‘i he kei feinga ko ia ke fakaakeake mei he ngaahi ha’aha’a meí he mapuna ko ia ‘a e mo’ungaafi HTHH ‘i he ‘aho 15 Sanuali 2022, pea muimui mai ai ‘a e mafola mai ko ia ‘a e COVID-19.

Ka neongo ia, na’e malava pe ‘e he Potungāue ‘o fakahoko ‘a e fakalelei mo toe fokotu’utu’u fo’ou ‘ene ngaahi ngāue mahu’inga, ke lava kene matu’uaki mo fononga lelei mo e ngaahi ha’aha’á pea pehe ki he ngaahi pole kehekehe. Neongo ‘a e ngaahi polé, ka na’e lava he laumalie ‘o e ngāue fakataha mo e kātaki, ke fakapapau’i ‘oku a’usia ‘a e ngaahi taumu’a ngāue.

Ko e hokohoko atu ko ia ‘o e fakalele lelei ‘o e Polokalama Feitu’u Pule’i Makehé pe ko e SONE (SMA) ki he ngaahi tukui kolo, fakalalakaka ‘o e polokalama fāama iká mo e ngaahi toutai faka-komesiale, fulihi ‘o e ngaahi founa toutai ke lava ‘o fakalalakaka ha ngaahi toutai fo’ou hange ko e ngaahi toutai tuifio pea pehe ki hono fakalalakaka ‘a hono toutai’i ‘o e ngūfeke lalahi, ko e ngaahi ngāue mahu’inga ia ‘a e Potungāue he Ta’u Fakapa’anga ko eni. Ko e hokohoko atu ko ia ‘a hono fakahoko e ngaahi ngāue ki he Poloseki ‘a e Pangikē ‘a Mamani, ‘a ia ‘oku ‘iloa ko e “Halafononga ki ha Ngātai Tu’uloa”, ke tokoni lahi ki he langa hake mo hono mapule’i fakalukufua ‘a e toutai.

Tānaki ki he fokoutua COVID 19, ko e pole lahi taha fakamamani lahi ia ki he Ta’u Fakapa’anaga 2022/2023, ko e feliuliuaki ko ia ‘o e ‘ea ko e taha ia ha pole ‘oku fehanganagai ma’u pe mo e sekitoa toutai, tautautefito ki he ngaahi ‘otu motu iiki langalanga hake, hange ko Tongá ni. ‘Oku uesia ai heni ‘a e mafola ko ē ‘a e fa’ahinga ‘o e valu ‘i hotau ngaahi potutahi, pea ne uesia ai ‘a e ola ‘o e toutai ‘a e ngaahi vaka toutai valu.

Ko e ola kovi ‘o e ngaahi ngāue fakalalakaka ‘a e kakai ‘o e fonua, mo e touaif taéfakapotopoto ko ia ó e ngaahi meámoúí mei óseni, ko e to e ngaahi palopalema lahi ia óku fehanganagai mo e Potungāue Toutai í he áho kotoa pe. Ka ‘oku fakahoko ma’u pe ‘a e ngaahi fokotu’utu’u ke fakapapau’i e ngāue fakataha ‘a e Potungāue Toutai mo e ngaahi Potungāue ‘a e Pule’anga, pea pehe ki he ngaahi kupu fekau’aki ‘i he sekitoa toutai, kenau ngāue fakataha ki hono muimui’i ‘o e ngaahi lao toutai ke fakaivia mo fakapapau’i e toutai tu’uloa.

Ko e ngaahi tokoni kotoa pe meí he ngaahi hoa fengāue’aki, ngaahi kautaha fakafonua, fakafeitu’u mo fakavaha’apule’anga ‘oku kei fakahoko lelei pe, tokoni fakapa’anga mo

fakatekinikale ki he Potungāue Toutai, 'oku ou fie fakahā 'eku fakamalo loto hounga mo'oni ai. 'Oku hoko eni ke tokoni ki he ngaahi fakalalakaka'i 'a hono pule'i 'o e toutai.

'Oku ou fakamalo loto hounga ki he taki lelei moe ngāue lavame'a 'a e 'Ofisa Pule Ngāue malōlō 'a e Potungāue Toutai Dr. Tuíkolongahau Halafihi pea pehe ki he 'Ofisa Pule Ngāue Le'ole'o Dr. Siola'a Malimali, kae'uma'a 'a e tokoni fakatekinikale mei he toenga 'o e kauNgāue 'a e Potungāue. Ko Dr. Halafihi foki na'e 'i ai 'a e ngaahi fatongia ki hono tataki mo tokanga'i fakalukufua 'a e ngaahi Ngāue 'a e Potungāue 'o a'u mai ki he 'aho 26 'o Siulai 2023. 'Oku hokohoko mai pe 'a e fakahoko 'o e fatongia ni 'e Dr. Siola'a Malimali 'i he lolotonga ni. Fakafou he ngāue fakataha mo e fetokoni'aki, 'e fakalalakaka e sekitoa toutai ke fakapapau'i 'a 'ene tokoni ki he malu fakame'atokoni pea pehe ki he 'ekonomika 'o e fonua.

Mālō 'aupito,

.....
Nopele Fohe

'Eiki Minisitā ki he Potungāue Toutai

Vahe 4: Fakamatala mei he 'Ofisa Pule Ngāue

Koe Ta'u Fakapa'anga 2022/23 ko e taha ia ha toe ta'u mohu pole ki he Potungāue. Koe'uhi koe kei hokohoko atu 'a ene feinga ke fakaakeake mei he mapuna ko ia 'a e mo'ungaafi moe peaukula mei HTHH, mafola ko ia 'o e COVID-19, feliuliuaki 'o e 'ea, fe'amokaki fakame'a ngāue pea moe fakapa'anga.

Ka neongo ia, na'e kei malava pe 'e he Potungāue ke fakahoko hono ngaahi fatongiá 'aki ha ngaahi taimi mo ha me'angāue fe'unga ke a'usia kakato 'ene ngaahi taumu'a kuo 'osi fokotu'u ki he Palani Fakata'u Tolu 2022/23. Ko ia ai, koe Lipooti ko eni 'oku 'oatu ai 'e he Potungāue Toutai 'a e ngaahi lavame'a 'a e

Potungāue 'o fakatatau ki he'ene Palani Fakata'u Tolu 2022/23– 2024/25 mo e ngaahi me'afua ngāue 'e malava ke fua 'aki mo lipooti 'a e ngaahi fakalalakaka 'i he fakahoko fatongia.

Ko e ngaahi ngāue tefito 'o e Ta'u Fakapa'anga ko ení, na'e kau ki ai 'a e hokohoko atu 'a hono fakahoko 'a e ngaahi ngāue ki he Palani Sekitoa Toutai 'a Tonga (TFSP) pea moe poloseki "Halafononga ki he Ngātai Tu'uloa" pea pehe ki he fakaakeake ko ia mei he mapuna 'o e mo'ungaafi HTHH. 'I he malumalu 'o e TFSP, na'e meimei fakatefito 'a e ngāue 'a e Potungāue ki he fakahoko 'o e ngaahi ngāue fekau'aki mo e polokalama Feitu'u Pule'i Makehe (SMA) fo'ou 'e 5 kuo fokotu'u, 'a ia ko e SMA 'aki ia 'e 65 fakakatoa kuo fokotu'u 'i Tonga ni. 'Oku kau atu ki heni 'a hono fakalahi ko ia 'o e ngaahi faama tofe, mei he 38 he Ta'u Fakapa'anga 2022/2023 ki he faama 'e 51 he Ta'u Fakapa'anga 2022/2023, pea koe faama 'ahi'ahi 'e 7 'i he ta'u fakapa'anga kuo'osi, Ta'u fakapa'anga 2022/23 na'e malava ke ola lelei ai ha faama 'e 2 pea koe toenga 'o e 5 'e toe fakasio ha toe feitu'u makehe ken au hiki kiai pea 'e kei hokohoko atu pe 'ene 'ahi'ahi'.

Ko e Ta'u Fakapa'anga ko eni' koe ta'u 'aki ia 'e 7 'a hono fakahoko 'o e sisitemi ngāue ki hono pule'i 'o e fua fakahoko fatongia (PMS) 'a e kaungāue fakapule'anga, na'e fe'unga moe kau ngāue 'e toko 72 mei he toko 89 fakakatoa 'a e kaungāue 'a e Potungāue', na'a nau kau atu ki he vakai'i faka'osi 'a e fakahoko fatongia 'a e kaungāue. 'I he ta'u kotoape 'oku hā mai 'a e fakalalakaka 'a e PMS, malava ke tala eni mei he ola fakalukufua 'oku 'omai mei he 'ofisi 'o e kau ngāue fakapule'anga pea pehe ki he peseti (%) 'o e fakapale he 'osi 'a e ta'u . Ko e ngaahi fakahoko fatongia fakakuata 'a e Potungāue' 'o fakatatau mo 'ene palani ngāue fakalotofale ki he PMS, 'i he kuata 1 (Siulai – Sepitema 2022) na'e peseti ai 'e 99%, kuata 2 (Okatopa – Tisema 2022) peseti 'e 98%, kuata 3 (Sanuali – Ma'asi 2023) peseti 'e 98%, katoa 'a e kuata 'e 3 ko eni na'a nau 'i he lanu mata kotoa; ka koe kuata hono 4 ('Epeleli– Sune 2023) na'e peseti ia 'e 100%, pea lanu koula ia, pea koe taupotu taha ia 'a e lanu ki he me'afua 'a e PSC.

Ko e patiseti 'a e Potungāue na'e hiki hake mei he \$4.89 miliona 'i he 23021/22 ki he \$5.16 miliona 'i he ta'u fakapa'anga 2022/23 pea koe lahi fakakatoa 'o e fakamole na'e fe'unga mo e \$4.38 miliona. Ko e taketi ki he pa'anga tanaki 'a e Potungāue ki he 2022/2023 na'e \$3.30 miliona ka na'e tanaki 'e he potungāue 'a e \$3.25 miliona, tupu pe eni mei he ngaahi ola tamaki mei he mapuna 'o e mo'unga afi HTHH pea pehe ki he a'u mai ko ia 'o e fakatamaki fakamamani lahi 'o e COVID-19.

‘Oku kei fakafalala pe ‘a Tonga ‘i he ngaahi me’a fakatoutai fakanatula ‘o ‘oseni’ ki he me’atokoni faka’aho mo e ma’u’anga pa’anga hū mai. Ko e ongo koloa tefito ‘e 2 ‘oku fakatefito ki hono hū atu ki tu’apule’anga’, ‘a ia koe valu pea pehe ki he feo moe ika mo’ui. Na’e kau foki mo hono faama’i ‘o e fa’ahinga ‘o e mokohunu koe nga’ito, pea na’e hū atu mo ia ki tu’apule’anga, ka na’e kau atu pe foki moe faama mokohunu hono maumau’i he HTHH

Ko e lahi fakakatoa ‘o e ngaahi koloa ‘o ‘oseni na’e lava ‘o hū atu ki tu’apule’anga (‘ikai kau heni ‘a e ngaahi me’a mo’ui ki he ngaahi puha sio’ata) lolotonga ‘a e vaha’a taimi ko eni na’e fe’unga mo e metuliki toni ‘e 1,938. ‘A ia koe hiki ‘aki ia ‘a e peseti ‘e 47% ‘i hono fakahoa mei he ta’u fakapa’anga kuo’osi. Tupu pe ia mei he lahi ‘o e valu na’e hū atu ki tu’apule’anga. Ko e katoa ‘o e me’a mo’ui na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i he ta’u fakapa’anga ko eni, na’e fe’unga moe mahu’inga pa’anga Tonga ‘e TOP\$10.6 miliona, ‘a ia koe hiki’aki ia ‘a e peseti ‘e 53.4% mei he ta’u fakapa’anga kuo’osi.

Na’e fe’unga moe metuliki toni ‘e 1,912.8 ‘o e fa’ahinga ‘o e valu, na’e hū atu ki tu’apule’anga he ta’u fakapa’anga ko eni, ‘a ia koe hiki’aki ia ‘a e peseti ‘e 55.3% mei he ta’u fakapa’anga kuo’osi. Ko e valu na’e lahi taha hono hū atu ki tu’apule’anga ‘a ia koe peseti ia ‘e 98.7%. Ko e lahi fakakatoa ‘o e valu na’e uta atu ki tu’apule’anga ‘i he vaha’a taimi ko eni, na’e fakafuofua ki he pa’anga Tonga TOP\$10.4 miliona, ‘a ia na’e hiki ‘aki ‘a e peseti ‘e 54.8% mei he ta’u kimu’a.

Ko e fakakatoa ‘o e feo moe ika mo’ui na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i he Ta’u Fakapa’anga 2022/23, ko e fa’ahinga ‘e 95,514, pea na’e fe’unga hono mahu’inga fakafuofua ki he pa’anga Tonga ‘e TOP\$0.49 miliona. Ko e holo’aki ia ‘a e peseti ‘e 38.3% ‘i he lahi pea moe peseti ‘e 48.9% ‘i he mahu’inga (FOB value) mei he ika mo’ui ne hū atu ki tu’apule’anga ‘i he Ta’u Fakapa’anga kimu’a. Ko e uta e ngaahi koloa ni na’e lahi taha ai e ngaahi fa’ahinga ‘oku ma’ulalo hono mahu’inga fakapa’anga ‘o hange koia ‘oku ha atu he Fakatata 2. Ko ‘Amelika ‘a e maketi lahi taha ‘oku uta ki ai ‘a e ngaahi koloa ko eni.

Ko e toutai palu na’e uesia lahi ‘i he ha’aha’a ‘o e fokoutua Covid 19 koe’uhi ko e tatapuni ‘o e ngaahi maketi ki tu’apule’anga tupu pe mei he tapuni ‘o e ngaahi kau’ā fonua pea ‘ikai toe hū atu ha ika ki tu’apule’anga lolotonga ‘a e Ta’u Fakapa’anga ko eni. Kaikehe, na’e kei malava pe ‘e he kau toutai palu ke fakakakato ‘a e ngaahi maketi fakalotofonua ‘i he tokoni ‘a e Pule’anga ki hono fakapa’anga ‘a e totongi ki he ika pea pehe ki he mounu. Na’e fe’unga mo e metuliki toni ‘e 107.1 fakakatoa ‘o e fa’ahinga e palu na’e fakatau ‘i he maketi fakalotofonua.

Tupu mei he holo ko ia ‘i he tu’unga ‘o e ngaahi me’amou’i ‘i hotau ‘oseni, koe’uhi ko e ngaahi ‘uhinga kehekehe ‘o kau ai e feliuliaki ‘o e ‘ea mo e lahi ‘o e toutai fakavalevale, kuo kamata ai ‘e he Potungāue Toutai ‘a e ngaahi fakakaukau fo’ou ke fakapapau’i ‘oku kei pukepuke ‘a hono fakalato ‘o e fiema’u ‘a e Fonua mei he ngaahi koloa toutai ‘o ‘oseni tautautefito ki he ma’u me’atokoni pea mo e ma’u’anga pa’anga. ‘Oku hokohoko atu ai ‘a e Potungāue ‘i hono laku ‘o e ngaahi poe tauhele’anga ika (FAD) ‘i he ngaahi potutahi ‘o Tonga ni, ke to e fakatupulekina ‘a e ola ki he fanga ki’i toutai iiki. Na’e fakalalakaka foki mo hono faama’i ‘o e tofe, mokohunu, vasuva, pea mo e fa’ahinga ‘o e ika. ‘Oku kei hokohoko atu pe mo e fakalalakaka ki he toutai ngūfeke he ‘oku manakoa ‘aupito ‘a hono kakano ‘i he maketi fakaloto fonua.

Kei hokohoko atu pe ‘a e tokonia ‘e he Potungāue ‘a e Polokalama ta’u’i e ngaahi mahakai ‘ikai ke pipihi (NCD) ‘a ia ne kamata ‘i he 2016, ko e fakataumu’a ki hono fakaivia e mo’uilelei ‘i

Tonga ni 'aki hono tukuhifo 'a e totongi 'o e ika. Ko e polokalama ko'eni 'oku fakalele ia 'i he alepau (MOU) 'i he vaha'a 'o e Potungau Toutai mo e kautaha Toutai "Ngatai Marine Enterprises" 'a ia ko e vaka muli kotoa pe 'oku fakahifo 'a e toni 'e 3.5 e ika valu 'i he taimi pea toni 2.5 'i he taimi kovi e toutai. 'I he Ta'u Fakapa'anga ko'eni, ko e metuliki toni fakakatoa 'e 109.8 na'e fakatau atu fakalotofonua.

'Oku ou 'amanaki ne hoko hono fakahoko koia 'a e ngaahi ngāue he Palani Fakalukufua 'o e Sekitoa Toutai pea pehe ki he Palani Fakata'u Tolu 'a e Potungāue Toutai ki he Ta'u Fakapa'anga ko'eni na'e tokoni lelei ia ki he fakalalaka fakalukufua 'o Tonga.

Faka'osi, 'oku ou hounga'ia mo fakamalo ki he tokoni mo e ngāue fakataha na'e fakahoko 'e he kau ngāue 'a e Potungāue toutai 'o malava ai ke fakakakato mo a'uusia 'a e ngaahi taumu'a 'a e Potungāue ki he Ta'u Fakapa'anga 2022/23.

Malo 'aupito,

.....
Dr. Siola'a Malimali
'Ofisa Pule Ngaue Le'ole'o, Potungāue Toutai

Konga lalahi 'o e fakahoko fatongia fakalukufua 'a e Potungāue Toutai

Ola Ngāue	➤ Ngaahi tefito'i Ngāue	Konga lalahi 'o e ngāue na'e fakahoko
Ola Ngāue 1: Tataki lelei ó e Potungāue Toutai, í he tuúnga fakalotofonua, fakafeituú mo fakavahaá puleánga	➤ Fakahū 'ae Palani fakata'u tolu mo e Patiseti 'ae Potungāue Toutai ➤ Fakahū 'ae Lipooti fakata'u 2022 - 2023 ➤ Fakataha 'ae Komiti Pule 'o e Poloseki NIWA 'i he aho 8 Novema 2022, 8 'o Epeleli 2023 & 17 'o Me 2023 ➤ Fakataha (virtual) FFCMIN 18 'i he aho 16 'o Me 2022, 24 'o Me 2022, 13 'o Akosi 2022, 18 'o Epeleli 2023 pea moe 13 'o Me 2023 ➤ Fakataha 'ae kau Minisita Toutai ngaahi Vahefonua 'o e Pasifiki 'i he aho 18 'o Akosi 2022 ➤ Fakataha (virtual) 'ae ngaahi fonua memipa 'o e FFA ke alea'I ngaahi me'afua ki hono pule'I 'a hono toutai'i 'o e Tuna (Akosi	➤ Fakahū atu 'ae Palani Fakata'u 3 mo e Patiseti ki he Ta'u Fakapa'anga 2023/24 'i he aho 28 'o Fepueli 2023 ➤ Fakahū atu 'ae Lipooti Fakata'u 2021 – 2022 ki he Kapineti mo Fale Alea kimu'a he aho ne tuku mai ke fakahūange ai pea fakapaasi mei Fale Alea 'i he aho 10 'o Akosi 2022 ➤ Lipooti 'a e ola hono toutai'i 'a e palu mo e ako fakalalakala (R-Training), mo hono muimui'i 'a e tu'unga 'o hono fakamaketi'i 'o e Ngū-Feke. Tu'unga 'i he pa 'a e mo'unga afi HTHH, hake 'a e peau kula' pea moe Covid 19, na'e toe fakaloloa ai 'a e poloseki NIWA' ke toki 'osi ki Sune 2023 ke fakafaingamalie'i 'a hono tokoni'i 'o e ngu-feke. ➤ Fokotu'u ki he FFA kenau ngāue ki he ngaahi uesa 'o e Koviti – 19 'i he sekitoa toutai tuna' mo e ngaahi uesa 'o e feliuliuaki 'o e 'ea' ki he toutai ➤ Fakamo'oni e aleapau "Contry Partnership Agreement" 'i he vaha'a 'o e FFA pea mo e ngaahi vahe fonua 'o e pasifiki, 'a ia na'e fakahoko eni 'i he fakataha hono 4 'a e Kau Minisita Toutai mei he ngaahi vahe fonua, pea na'e kau atu 'a e Pulea'nga Tonga kiai. ➤ 'A'ahi 'a e 'Amipasitoa Siapani ki he Potungāue Toutai 'i he 29 Sepitema 2022 ke vakai'i ha ngaahi tokoni fakatekinikale 'e ala fakahoko ki he ngāue 'a e toutai.

	2022, Sepitema 2022 & Fepueli 2023) ➤ Fakataha (virtual) ‘ae Kulupu ngāue fakataimi ‘ae Komisoni ki he Toutai Tuna (WCPFC) fekau’aki mo e ngaahi me’afua ki hono toutai’i ‘o e Tuna. Akosi 2022, Novema – Tisema 2022 pea mo Ma’asi 2023 ➤ Fakataha (virtual) ‘ae kulupu fakatahataha ‘o e Pasifiki Saute (SPG) ‘I Akosi 2022 pea mo Sepitema 2022 ➤ Fakataha fakalotofale (virtual) ‘ae memipa Pasifiki felave’i mo e Talite Toutai ‘o e Pule’anga ‘o Amelika ‘I Sepitema 2022 ➤ Fakataha (virtual) hono 3 mo hono alea’i ‘i he vaha’a ‘o e Pasifiki pea mo e Talite Toutai ‘o e Pule’anga ‘o Amelika	➤ Foaki ‘e he Pule’anga Siapani ‘a e ngaahi me’angāue fakasaienisi (laboratory) ki he Potungāue Toutai ‘i he 19 Tisema 2022 ➤ Fakataha pea mo e Talite pule’anga ‘o Amelika pea mo e FFA, 13 ‘o Sepitema 2022 ➤ Fakataha fokotu’utu’u ngaahi fiema’u vivili ‘ae toutai ki he FFA ➤ Hokohoko atu pe talanoa pea mo e Talite pule’anga ‘o Amelika mo e ngaahi vahevahe ki he kaha’u ‘ae kotoa fonua ‘o e Pasifika. ➤ Kau atu ki he fakataha ‘ae Our Ocean Conference ‘i Panama, Amelika. ➤ Hoko atu e talanoa ki he Komisoni ki he Toutai Valu pea mo e ngaahi fonua oku memipa ihe FFA, 8 – 9 ‘o Akosi 2022 ➤ Ma’u fakataha ki Vietnam felave’i mo e Komisoni ki he Toutai ‘o e Valu ‘aho 20 o Novema – 6 ‘o Tisema 2022 ➤ Talanga ki he komiti poloseki ‘ae Komisoni ki he Toutai Valu felave’i mo hono fakalalakalaka founa toutai ke pule’l oe fa’ahinga oe valu ➤ Vakai ki he aleapau ‘o e Komiti Saienisi fakahoko aho 10 o Akosi – 18 ‘o Akosi 2022. ➤ Hoko atu e talanoa founa pule’i ‘o e toutai ‘he aho 19 – 22 ‘o Akosi 2022 ➤ Fakalelei’i ‘o e founa pule’i makehe oe toutai fa’ahinga ‘o e valu pea moe palani ki hono pule’i ‘o e ‘anga mei ‘aho 5 k ihe

	➤ Fakataha (virtual) 'a e Pasific Saute' ki he 'Alapakoā 'I Sepitema 2022 ➤ Fakataha (virtual) pea mo e Kautaha Ma'ume'atokoni & Ngoue 'a mamani ➤ Fakataha (virtual)hono 121 FFC & Komisoni Toutai Valu 'I 20 Novema – 6 'o Tisema 2022 ➤ Fakataha pea mo e Talafekau Lahi 'o Siapani 'I Sepitema & Tisema 2022 ➤ Fakataha (virtual)pea mo e talekita pule 'o e Kautaha Vast Ocean 'aho 7 'o Sanuali 2023 ➤ Fakataha (virtual) pea mo e Talekita pule oe Waitt Institute Foundation, Tisema 2022 ➤ Fakataha hono 3 (virtual) 'ae komiti pule ki he he poloseki 'ae ngaahi Fonua fakatahataha 'a 'Iulope (PEUMP) 'I Siulai & Okatopa 2022	9 Sepitema 2022. ➤ Talanoa ki he ngaahi vahevahe mo e aleapau ki he fonua 'e 5 felave'i mo e pa'anga tokoni mei he Pule'anga 'o Amelika ➤ Hokohoko atu pe talanoa ki he ngaahi vahevahe felave'i mo e tokoni mei he Talite Toutai 'o e Pule'anga 'o Amelika aho 13 o Sepitema 2022 ➤ Fakataha fakalotofale 'ae ngaahi fonua oku memipa ki he Talite Toutai 'o e Pule'anga 'o Amelika 'I 20 'o Sepitema 2022 ➤ Talanoa ki he tu'unga lolotonga mo e taumu'a ki he kaha'u 'o e ngaahi liliu 'oku fiema'u mei he ngaahi fonua memipa oe FFA ki he alea'i 'o e Komisoni Toutai Valu – 15 ki he 16 'o Sepitema 2022 ➤ Talanoa ngaahi langa ngāue 'ae FAO 'I he aho 11 Okatopa 2022 ➤ Kau ki he fakataha ko hono 19 'o e Komisoni Toutai Valu 'I Vietnam 20 'o Novema – 6 'o Tisema 2022 ➤ Fakataha pea mo e Talaefkau Lahi o Siapani felave'I mo e kumi fale'I kiha ngaahi tokoni fakatekinikale ki hono fakalalaka ngāue ma'ae Toutai 'I 29 'o Sepitema 2022 ➤ Hoko atu e talanoa pea mo e kau Talekita pule 'o e Kautaha Vast Ocean ki he tu'unga fakalalaka hono faama'I 'o e mokohunu. ➤ Fakataha pea mo e kau Talekita 'o e VEPA Waitt Institute Foundation 'ae hoko atu fengāue'aki pea mo e Potungāue Toutai mo enau ngaahi tokoni ki he ngaahi kolo SMA 'aho 14

		‘o Tisema 2022 ➤ Talanoa pea mo e ngaahi kautaha toutai fakalakala ‘ae ola ngāue mei he poloseki ‘ae PEUMP ‘i South Island, Nu’usila he aho 18 - 20 ‘o Siulai 2022 ➤ Kau atu ki he ngaahi ako ngāue ‘ae MOC fakahoko ‘i Honiara 17 ki he 21 ‘o Okatopa 2022
Ola Ngāue 2: Tataki mo puleí lelei ó e ngaahi vaá ó e Potungāue, áki ha va fetokoniáki mo e fetuútaki lelei, ó makatuúnga í he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue	➤ Fakataha fakkuata ‘ae kau taki ngāue ‘o e ngaahi va’a mo e Minisita. ➤ Tali ‘e he ‘Ofisa Pule Ngāue ‘ae Palani Fakata’u 3 ‘o e Potungāue, Patiseti, Palani Fakata’u Fakapa’anga ki he ta’u fakapa’anga 2022/23 ➤ Tali ‘e he ‘Ofisa Pule Ngāue ‘a hono fakahū atu ‘ae Palani Pule Fakata’u (AMP) Fakamatala Pa’anga, Palani Ako ngāue, Me’afua fakahoko fatongia (PMS), Olo hono vakai’i ‘o e fakamatala ngāue (JD) pea mo e Lipooti fakata’u (AR) ➤ Fakahū atu ‘ae Lipooti Fakamahina 6 ki he Komisoni Kaungāue Fakapule’anga PSC.	➤ Fakataha faka-kuata ‘e 4 ‘ae kau taki ‘o e ngaahi va’a na’e fakahoko lolotonga ‘ae ta’u. ➤ Fakahū atu e Palani Fakata’u 3 pea mo e Palani Fakata’u Fakapa’anga ki he Ta’u Fakapa’anga 2023/2024 ki he Falealea’o tali ‘i he 27 ‘Epeleli 2023 ➤ Fakahū atu ‘a e liliu ki Palani fakata’u pea mo e Palani Fakata’u Fakapa’anga (APP) ki he Ta’u Fakapa’anga 2022/2023 ‘i he 29 Siulai 2022 ➤ Fakahū atu ki ‘Ofisi Palemia pea mo Potumgaue Fale-Pa’anga e Palani Pule Fakata’u (AMP), Fakamatala Pa’anga Fakata’u fakaangaanga he ‘aho 31 Siulai, 2023. Fakahū atu ki he Komisioni ‘ae Kaungāue Fakapule’anga ‘ae Ola ‘ae Me’afua Fakahoko Fatongia (PMS) ki he ta’u fakapa’anga 2022/23 ‘i he aho 11 ‘o Akosi 2023. Fakahū atu ki ‘Ofisi Kapineti ‘ae Lipooti Fakata’u ki he ta’u fakapa’anga 2022/23 ‘i 13 Akosi 2023. ➤ Fakahū ‘ae Lipooti Fakamahina 6 ‘e 2 (Siulai 2022 pea mo e Sanuali 2023) ‘o fakatatau mo e taimi ‘na’ ‘osi ki ai. 29’o Siulai 2022

Ola Ngāue 3: Fakalalakaka á e ngāue fakalao	➤ Fakahoko ó e ngaahi faleí mo e fokotuú fakalao ➤ Fakahoko ‘ae ako fakalao mo e kau Ngāue mo e ngaahi kolo mataatahi.	➤ Faleí fekauáki moe ngaahi laiseni ➤ Fale’i fekauáki mo e fokotuú ke í ai ha totongi tupu ki he ngaahi meamoúí ó óseni í he tahi mamaha ➤ Fale’i fekau’aki ki he kupenga ➤ Alea’i ki he palani ki he ngaahi kolo matatahi pe toutai ‘i he mamaha. ➤ Fale’i ki he ngaahi keisi felave’i mo e Kosilio Fakafonua á e kau Toutai. ➤ Fakahoko ‘ae ako fakalotofale mo e kau ngāue felave’i mo e ongo Tu’utu’uni fo’ou kuo tali á ia koe Ngaahi Tu’utu’uni ki hono Puleí ó e Faama Ika 2020 mo e Ngaahi Tu’utu’u ni ki he Laiseni Toutai (Ngaahi Vaka Toutai) 2020.
Ola Ngāue 4: Fakalalakaka á e va fengāueáki fakalotofonua, fakafeituú mo e ngaahi kautaha mo e tokoni mei tuápuleánga	➤ Fengāue’aki vaofi mo e ngaahi hoa ngāue ‘o tatau pe ‘i he fakafonua, fakafeitu’u mo e fakavaha’apule’anga. ➤ Fakahū atu lipooti fakata’u e ngāue kuo lava felave’i mo e Palani Sekitoa Toutai ‘a Tonga	➤ Fengāue’aki pea mo e poloseki NIPON ki hono tufaki ‘ae ngaahi vaka toutai pea mo e misini vaka ki he kau toutai. ➤ Fengāue’aki pea mo e ofisi Amipasitoo ‘o Siapani ki hono alea’i ‘o e naunau tokoni fakatekinikale ki he Potungāue Toutai ➤ Fengāue’aki pea mo e kotoa ngaahi kupu felave’i ‘oku fakaivia ‘ae sekitoa Toutai ki he ngaahi ngāue fakatekinikale ‘o kau ai ‘ae SPC, FFA, NIWA, WCPFC, VO, VEPA pea mo e Halafononga ki he Ngatai Tu’uloa ➤ Fengāue’aki pea mo e ofisi kau Minisita pea mo e Ofisa Pule Ngāue felave’i mo e ngaahi folau ma’u fakataha fakavahefonua, fakafeitu’u pea mo fakavaha’apule’anga ‘oku na kau atu ki ai. ➤ Teuteu mo fakama’opopo ‘o fakahū ‘ae lipooti fakata’u 2022/23 ‘ae Palani Sekitoa Toutai ‘o Tonga ki he Ofisa Pule

		Ngāue 'i he aho 23 'o Maasi 2023.
Ola Ngāue 5: Fakalalakaka í he ngaahi ngāue fakamitia mo fakafetuútaki lelei.	➤ Ngaahi fakamatala totonu mo pau 'oku tuku atu ki he mitia fakasosiale ➤ Ngaahi fakataha fakakuata pea mo e kotoa 'o e hoa ngāue .	➤ Tuku atu kotoa 'o e ngaahi ongoongo mo e fakamatala totonu mo e ngaahi fanongonongo 'i he peesi 'ae Potungāue, mitia fakasosiale (FB) 'o kau aim o e polokalama TV mo e Letio, ko e ongoongo ke tuku atu 'e 11, pea mo e ngaahi fanongonongo Letio e 312 pea mo e ngaahi tu'uaki. ➤ Fakaivia pea mo fakamalohi'i 'a e ngaahi 'a'ahi mo e ngaahi polokalama ako ki he ngaahi kolo.
Ola Ngāue 6: Fakalalakaka 'a e ngāue faka'ofisi pea mo e vā fakakangāue ki hono tokoni'i 'a e kau ngāue fakalukufua 'a e Potungāue Toutai.	➤ Vakai'i fakata'u á e fakamatala ngāue ó e lakanga takitaha. ➤ Kau ngāue fo'ou/hiki hake ki he lakanga ma'olunga. ➤ 'iuniti ki hono Pule'i 'o e Poloseki (PMU)	➤ Kakato 'a e ngāue ki hono to e vakai'i 'a e fakamatala ngāue pea mo e Me'afua fakahoko fatongia ki he FY2022/23 'i 'Okatopa 2022 ➤ 'I he Ta'u Fakapa'anga 2022/23 na'e fe'unga fakakatoa mo e kau ngāue 'e toko 86 (kau ngāue fefine 'e toko 35, kau ngāue tangata 'e toko 47) kau ki ai mo e kau ngāue hu fo'ou 'e toko hiva (9), kau ngāue 'e toko tolu (3) na'e hiki hake ki he lakanga ma'olunga, toko ua (2) ngāue na'e hiki atu ki he Potungāue kehe, toko taha (1) na'e hiki mai mei he Potungāue Pa'anga, toko valu (8) na'a nau fakafisi mei honau ngaahi lakanga ngāue, pea koe toko ua (2) na'a na ma'u vahenga malolo mei he puleanga. ➤ Kuo 'osi 'i ai e kau ngāue ki he ngaahi lakanga kotoa pe na'e 'ataa 'i he ta'u fakapa'anga koeni. ➤ Fe'unga fakakatoa moe kau ngāue lau 'aho 'e toko uangofulu (20) 'i he Potungāue Toutai. ➤ Na'e fakangāue'i e toko uam (2) ki he tafa'aki 'iuniti ki hono Pule'i 'o e Poloseki (PMU) ke tokoni ki he timi ngāue.
Ola Ngāue 7: Hiki'i hake pea mo fakalalakaka'i 'a e ako mo e tu'unga fakalalakaka fakangāue 'a e kau ngāue 'a	➤ Ako ma'a e kau ngāue	➤ Na'e fakahoko tu'o ua (2) 'a e ako fakaloto'i Potungāue ki hono fakataukei'i 'o e kau ngāue hu fo'ou. Na'e kau ki he ako koeni 'a hono fakataukei'i kinautolu ki he ngaahi

e Potungāue		Tu'utu'uni Ngāue 'a e pule'anga, ngaahi tu'utu'uni ngāue fakaloto'i Potungāue pea pehee ki he PMS. ➤ Koe fakataha moe ako fakakatoa 'e tolutolu (33) ki tu'apule'anga na'e fakahoko 'i he ta'u fakapa'anga koeni, pea na'e folau atu ai 'a e ni'ihii 'o e kau ngāue ' ke fakafofonga'i atu 'a e Potungāue Toutai.
Ola Ngāue 8: Tauhi 'a e fakalalakaka 'a e Patiseti, Palani pea mo hono lipooti 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue.	➤ Tu'utu'uni ngāue fakaloto'i Potungāue. ➤ Palani Fakata'u Tolu, Palani Pule Fakata'u, Patiseti ➤ Lipooti fakata'u ➤ Me'afua fakahoko fatongia (PMS)	➤ Tu'utu'uni ngāue fakaloto'i Potungāue 'e nima (5) na'e tali lolotonga 'a e Ta'u Fakapa'anga ➤ Na'e fakahū atu 'a e Palani Fakata'u Tolu' pea moe Patiseti 'a e Potungāue 'i he fakatonga' pea mo e fakapalangí ki he Potungāue Pa'anga, 'Ofisi 'o e 'Eiki Palemia' (Tafa'aki Palani) pea mo Falealea' 'o fakatatau ki he taimi na'e tuku mai (hili hono toe fakalelei'i FY2022/2023: 29 Siulai 2022; Palani 'osi fakapapau'i FY2023/24: 28 'Epeleli 2023) ➤ Koe AMP/IAMP FY2022/23 na'e 'osi fakakakato pea 'osi fakahū 'o tali 'e he CEO he 'aho 29 Siulai 2022. ➤ Na'e kakato 'a hono fakataha'i 'a e Lipooti Fakata'u 'a e Potungāue Toutai' pea fakahū atu ia ki he 'Ofisa Pule Ngāue, Minisita, Kapineti' pea mo e Falealea hili hono tali 'e he Kapineti (Kapineti: 30th Sepitema 2022; LA: 15 Novema 2022) ➤ Na'e fakahū atu 'e he Potungāue 'a e ola 'o e Me'afua fakahoko fatongia (PMS) ki he faka'osinga FY 2021/2022 'i he 'aho 11 'Akosi 2022 pea mo e vaeua ta'u ki he FY2022/2023 'i he 'aho 26th Sanuali 2023.
Ola Ngāue 9: Fakahoko lelei'i 'a e ngaahi fatongia fakapa'anga ki he fakatau fakapule'anga pea mo hono tokanga'i 'o e koloa 'a e Potungāue 'o fakatatau mo e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pule'anga.	➤ Patiseti – fakamole ➤ Pa'anga hu mai ➤ Koloa 'a e Pule'anga	➤ Koe patiseti na'e tali ki he ta'u fakapa'anga koeni koe \$5.16 miliona pea na'e fakamole ai 'a e \$4.38 miliona. ➤ Koe taketi ki he tanaki pa'anga koe \$3.30 miliona pea koe pa'anga na'e malava ke tanaki koe \$3.25 miliona. ➤ Na'e fakahū 'a e lipooti ki he koloa 'a e pule'anga ki he

	➤ Fakatau Fakapule’anga	Potungāue pa’anga he ‘aho 31 Siulai 2022. ➤ Na’e peseta ‘e 100 ‘a e muimui pau ‘a e Potungāue, ki he ngaahi tu’utu’uni ‘a e fakatau fakapule’anga ‘o fakatata mei he lipooti pea mei he tafa’aki fakatau fakapule’anga ‘a e Potungāue Pa’anga. ➤ Na’e fe’unga moe palani fakatau fakapule’anga ‘e tahataha (11) na’e fakahū atu ki he Potungāue Pa’ang ki he FY22-23. Koe ono (6) ai na’e tali ke fakakakato ‘a e palani fakatau koia, pea koe nima (5) ai na’e kaniseli koe ‘ikai ke ‘iai ha pa’anga fe’unga ke fakahoko ‘aki ‘a e ngāue koia.
Ola ngāue 10: Fakahoko ‘a e ngāue Faka-ICT ‘i ha founa ‘oku longomo’ui mo to e leleiangē, fakalalakaka mo falala’anga ‘a e sisitemi ‘oku tauhi ai ‘a e fakamatala, tonu ange pea mo polofesinale ‘a hono tufaki ‘o e ngaahi fakamatala ke tokoni ke to e vave ange mo fakalalakaka ‘a e fakahoko fatongia ‘a e Potungāue	➤ Fa’unga fetu’utaki faka-komipiuta ➤ Fa’unga malu faka-komipiuta ➤ Fa’unga ngāue faka-komipiuta ➤ Polokalama Ngāue Faka-Komipiuta ‘a e Pule’anga ko e Pule’anga Fakakomipiuta	➤ Hokohoko atu ‘a hono pule’i mo tokanga’i ‘o e me’angāue fetu’utaki faka-komipiuta ke faingamalie ma’upe mo e pau ‘ene fakahoko fatongia ki he ngāue’anga pea mo hono ngaahi va’a ngāue ki he ‘out motu. ➤ Fakalahi ‘o e tefito’i me’angāue fetu’utaki faka-komipiuta ‘o liunga 10 ‘a e ivi ngāue tene malava. ➤ Kakato ‘a hono fakatahataha’i mo hono fokotu’u ‘o e fa’angahinga ‘o me’angāue fetu’utaki faka-komipiuta. ➤ Ngāue lahi ki hono fakamalohi’i ‘o e founa ki hono fakangofua mo fakangatangata ‘a hono ngāue’aki ‘e he kau ngāue ‘oku ma’u ngofua ke ne ngāue’aki ‘a e me’angāue fetu’utaki fakakomipiuta ‘ikai ha uaea falala’anga, mei he kalasi 2 ki he kalasi 2 faka-ngāue’anga. ➤ Takinaki mai ‘o ha misini pule’i faka-komipiuta ‘o e lekooti ngāue mo fakamatala. ➤ Fengāue’aki mo e kau ngāue faka-komipiuta ‘a e pule’anga ‘i hono tokoni’i mo tokonga’i ‘a e fehoko’aki fakafetu’utaki ‘i he ope ‘o fou he kautaha ko e “Starlink Satellite” ki he ngaahi ‘ofisi ki he ‘otu motu

Ola Ngāue 11: Ke a’u ki Sune 2023, kuo fa’u ha ngaahi Palani Pule mo tu’utu’uni ngāue ‘e 5 pea tali ke ngāue’aki pea muimui’i ke ne poupu’i e tu’uloa e koloa ‘o ‘oseni mo fakapapau’i ‘oku tupu e ngaahi kautaha toutai.	➤ Palani Pule’i mo Fakalalakaka’i ó e Toutai	➤ Palani fo’ou ‘e 2, Palani fakaangaanga ‘e 1 • Fa’u pea tali ‘a e palani pule mo fakalalakaka ki he toutai ‘i he ngaahi matāfanga 2023-2026 • Tali ‘a e palani pule moe fakalalakaka ki he 2022-2025 • Maau ‘a e palani fakaangaanga ki he sipoti toutai pea ‘e vakai’i mo fakapapau’i ‘i he kuata hono 2 ➤ Vakai’i ‘a e palani ‘e 2 • Kakato pea tali ‘a hono vakai’i ‘a e palani fakafonua ki hono pule’i mo fakalalakaka’i ‘o e Tuna 2022 – 2026 • Kakato pea tali hono vakai’i ‘a e palani ngāue fakafonua ki he ‘Anga (NPOA Shark).
Ola Ngāue 12: Ke a’u ki Sune 2023 kuo fa’u pea tali ha tu’utu’uni ngāue fakatoutai ‘e 1 pea ngae’aki mo muimu’i kene poupu’i e tu’uloa e koloa ‘o ‘oseni mo fakapapau’i ‘oku tupu e ngaahi kautaha toutai fakakomesiale	➤ Tuútuúni Ngāue ki he Toutai (FAD/NPP)	➤ Tu’utu’uni ngāue ‘e 2 ‘oku lolotonga muimui’i - Tu’utu’uni ngāue fakalotofonua ki he Poe Tauhele IKA (FAD) - Tu’utu’uni ngāue fakalotofonua ki he toutai
Ola Ngāue 13: Ke toe lelei ange ‘a e ngaahi tanaki’anga fakamatala ki he toutai (sitetisitika) ke tokoni ki he fai tu’utu’uni	➤ Ngaahi koloa meátahi hū atu ki tuápuleánga	➤ Koe mahu’inga fakapa’anga ‘o e kotoa e me’amo’ui mei ‘oseni na’e hū atu ki tu’apule’anga he ta’u fakapa’anga ko eni na’e fe’unga ia moe Pa’anga Tonga ‘e TOP\$10.6 miliona, ‘a ia ko e hiki ‘aki ia ‘a e peseti ‘e 53.4% mei he mahu’inga ‘o e ika na’e hū atu ki tu’apule’anga he ta’u fakapa’anga kuo’osi. Koe kotoa ‘o e me’a mo’ui mei ‘oseni na’e hū atu’ (‘ikai ke kau ki ai ‘a e ika mo’ui) na’e fe’unga mo e metuliki toni ‘e 1,938. ➤ Ko e lahi ‘o e valu na’e hū atu ki tu’apule’anga na’e fe’unga moe metuliki toni ‘e 1,912.8, fakafuofua ia ki ha mahu’inga fakapa’anga Tonga ‘e TOP\$10.4 miliona ➤ Na’e ‘ikai ke ‘i ai ha valu ‘e hū atu ki tu’apule’anga tupu mei

		he fakangatangata ‘o e kau’āfonua mei he COVID-19
Ola Ngāue 14: Fakalalakaka’i e tu’unga ‘o e ngaahi lipooti faka’ekonomika mo e ngaahi fakamatala fakasitetisitika ke tokoni ki he ngaahi faitu’utu’uni.	➤ Ánalaiso Fakaékonomika ➤ Fakamatala fakasitesitika	➤ Ko hono ‘analaiso ó e toutai valu naé fakakakato pea lipooti ki he fakataha á e kau taki ó e ngaahi vaá ➤ Ko e ola hono ‘analaiso ó e fakamatala toutai óku malava ‘o tufaki ki he ngaahi Potungāue mo e ngaahi kupu fengāueáki í he tali mo loto ki ai á e ‘Ofisa Pule ngāue. ➤ Kakato ‘a e fakamatala fakasitesitika pea fakahoko ‘a e lipooti ‘o fakatautu ki he taimi ‘oku fiema’u ai. ➤ Kakato a e ngaahi Lipooti fakakuata í he taú fakapaánga ko éni pea ósi paaki ki he uepisaiti á e Potungāue.
Ola Ngāue 15: Fa’u, fakahoko pea muimu’i ‘a e ngaahi palani ngāue ‘a e Toutai ki he COVID-19, palani ngāue ki hono fakafepaki’i ‘o e ngaahi mahaki ‘ikai ke pipihi, palani ngāue ki he ngaahi fakatamaki fakaenatula ‘oku ne uesia ‘a e toutai, pea pehē ki he palani ngāue ki he uesia ‘a e toutai ‘i he puhi ‘a e mo’unga afi (Hunga Tonga Hunga Ha’apai)	➤ Fakahinohino ngāue ki he fakatamaki fakaēnatula HTHH ➤ Poloseki tokoni ki hono fakafepaki’i ‘o e Mahaki í kai ke Pipihi (NCD)	➤ Fakahoko ngāue ki he palani ngāue pea mo lipooti ‘a e ngāue na’e fakahoko ki he ngaahi maumau fakatupunga mei he HT - HH ➤ Konga 1 – Tufotufa ‘a e pa’anga (\$3000) ki he ngaahi vaka iiki ‘i Ha’apai na’e maumau na’e fakahoko pe mei falepa’anga ‘a e ngāue ni. ➤ Na’e tufotufa atu mo ha tokoni pa’anga ma’a e kau toutai palu na’e uesia mei he HTHH ➤ Peseti ‘e 100% pea kakato ‘a e poloseki ki he NCD
Ola Ngāue 16: Fakaivia mo fakamalohia ‘a e ngaahi Kosilio mo e ngaahi Kautaha Fakatoutai	➤ Toutai Ngūfeke ➤ Upgrade facility & Equipment	➤ ‘Oku kei fakahoko pe ‘e he Potunga Toutai ‘ene hū maim o fakafaingamalie’i ‘a e mounu ke ngāue’aki he kau toutai palu ➤ ‘i he Ta’u Fakapa’anga ko eni na’e fe’unga ‘a e moe kilo ‘e 4350Kg ngūfeke na’e toutai’i he potutahi ‘o Tonga ni. Koe kalasi pe ‘e 2 ‘oku toutai’i ko e Diamond Back and Neon Flying. ➤ Kei hokohoko atu pe ‘a hono fakalelei’i ‘a e nautau moe ‘elia ke fakahoko ai ‘a e teuteu’i ‘o e ngaahi me’a mei ‘oseni ‘oku hū atu ki tu’apule’anga, ‘o fakapa’anga mei he sino’i pa’anga tokoni kuo vahe’i he pule’anga ke tokoni ki he

		sekitoa Toutai (PPP allocation fund)
Ola Ngāuet 17: Fakatupulekina ‘a e tokanga ki hono hiki’i hake ‘a e tu’unga fakatotolo mo e fekumi ki hono faama’i ‘o e me’amoui ‘o ‘Oseni ke fenapasi mo e ngaahi fiema’u vivili ‘a e ngaahi kautaha	➤ Fekumi ki hono fakalalakaka’i ‘o hono faama’i ‘o e ika	Tofeloa: ➤ Faama tofe katoa ‘e 51 na’e lolotonga ngāue ‘i he ta’u fakapa’anga 2022/23, ‘a ia koe 34 ‘i Vava’u, 14 ‘i Ha’apai, 3 ‘i Tongatapu. Ko e faama fo’ou ‘e 24 na’e kamata ‘i he 2022-2023. Koe faama tofe ‘e 51 na’e fakalele ia ‘e he kau faama taautaha; pea koe faama ‘e 10 ‘oku tokanga’i ia ‘e he Potungāue Toutai ke tauhi ai ‘a e tofe ke tokoni ki he ngaahi faama taautaha. ➤ Na’e ‘i ai e faama ‘e 2 ‘i Tongatapu (Fafa, ‘Atata) na’e ‘ikai ke toe ngāue lolotonga e fa’ahi ta’u 2022 – 2023, pea na’e makatu’unga ‘a e maumau mei he puna á e moúnga afi Hunga Tonga Hunga Haápai. ➤ Hokohoko atu pe hono tufa e pulopula tofe iiki ki he ka faama tofe ‘i Vava’u, Ha’apai mo Tongatapu Fakamaópoópo e lahi ó e tofe: ➤ ‘Oku laka hake ‘i he fo’i tofe ‘e 9,000 ‘oku tau ki he ngaahi laine tofe ‘i he ngaahi vahefonua (2574 Ha’apai, 4276 Vava’u, mo e tofe e 824 oku taú 2 - 3 mo e tofe fakakatoa e 2200 ‘i Tongatapu) Tufa ó e pulopula tofe: ➤ Ko e fo’i tofe fakakatoa ‘e 1520 na’e tufotufa atu ki he kau faama tofe ‘o Vava’u pea mo e fo’i tofe ‘e 1000 na’e tufa mei Tongatapu ki Haapai i he ta’u fakapa’anga 2022 – 23. Fakamata ó e tofe: ➤ Na’e lava ‘o fakahoko ‘a e ako ki hono fakamata e tofe ‘i Vava’u mo Haápai pea na’e lava ‘o fakamata ai ‘a e fo’i tofe katoa ‘e 579 ‘i Haápai pea koe fo’i mata’i tofe ‘e 3 ki he fo’i

		tofe 'e 1 na'e fakamata. 'A ia 'oku fakafuofua 'e ma'u 'a e fo'i tofe vaeua (Half "Mabe" pearl) 'e 1737 'i ha hili e ta'u 'e 1 Ola ó e fakafanau: ➤ Naé fkai ke ola lelei a e fakafanau makatuúnga 'i he ngaahi 'uhinga faka-saienisi 'i he hili e puna á e moúngaafi HTHH. Vasuva: Ola 'o e fakafanau ➤ Na'e lava 'a hono fakafanau 'o e vasuva kukukuku fe'unga pea moe fanga ki'i vasuva iiki 'aupito (larvae) 'e 10 – 15 miliona 'a ia na'e 'ave ki he ngaahi tangike 'i tu'a mei he feitu'u 'oku fakafanau ai. Na'e hokohoko aipe 'a hono siofi mo tokangaekina 'o e ngaahi tangike koeni faka'aho 'e he kau ngāue. ➤ Ko e fanga ki'i vasuva iiki na'e tauhi 'i he ngaahi tangike 'i tu'a, na'e toki 'ave kinautolu ki tahi ke tauhi ai. Tufa 'o e pulopula vasuva ➤ Na'e kamata 'a e polokalama fo'ou koia ko hono tanaki 'o e ngaahi vasuva lalahi 'o tufotufa ki he ngaahi kolo feitu'u pule'i makehe (SMA). Na'e lava 'a hono tanaki e fo'i vasuva 'e 115 koe teuteu ki hono tufa ki he ngaahi kolo feitu'u pule'i makehe 'e 6 'i Tongatapu. 'E fakahoko 'a e polokalama tatau ki Vava'u pea mo Ha'apai. ➤ Kuo 'osi kamata e tufa e vasuva lalahi 'i Vava'u 'a ia koe kalasi kehekehe 'o e vasuva 'e 70 'i he ngaahi lalahi mo e ta'u kehekehe ki he ngaahi kolo feitu'u pule'i makehe Mokohunu ➤ Na'e ola lelei 'a e polokalama fakafanau 'e 2 'o e mokohunu (sandfish spp) 'i he ngāue fakataha pea moe Kautaha Mokohunu (Vast Ocean (Tonga) Aquaculture Co. Ltd)

		➤ Koe mokohunu iiki fakakatoa 'e 1,223,823 na'e tukuange ki he feitu'u faama 'i tahi mei he fakafanau koia 'o e ta'u ni. ➤ Ngaahi faama 'aa'i 'i loto tahi na'e fakalahi ki he ngaahi kolo feitu'u pule'i makehe (Talafo'ou & Makave) ➤ Mokohunu iiki 'e 5400 na'e tufa ki he kolo feitu'u pule'i makehe 'e 2. (1 'i Tongatapu, 1 'i Vava'u) Toutai'i ➤ Koe faama mokohunu (nga'ito) 'e 39,797 na'e toutai'i mo ngaahi 'i he Kautaha Mokohunu (VO) ki he ta'u fakapa'anga 2022/2023 Faama 'ahi'hi 'o e ngaahi me'amo'ui: ➤ Na'e faama 'ahi'ahi e ngaahi meamo'ui fo'ou 'e 4, 'a ia koe paka (tolitoli), mokohunu, uloula'avai pea moe kanahe. ➤ Na'e fokotu'u e faama paka (tolitoli) 'i Vava'u, pea moe faama mokohunu, uloula'avai moe kanahe 'i Tongatapu.
Ola Ngāue 18: Fakalahi 'a e tu'unga hono fakahoko 'o e polokalama Feitu'u Pule'i Makehe' ki he ngaahi kolo matatahi.	➤ Feitu'u Pule'i Makehe (SMA)	➤ Kakato hono fa'u 'o e Palani e ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 5 ➤ Kasete'i e kolo matatahi Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 5 ➤ Kakato hono laku poe 'o e ngaahi kolo fo'ou 'e 4 ➤ Kakato hono to e laku poe 'o e ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe motu'a 'e 7 ➤ Fe'unga mo e fakataha fakakuata 'e 130 na'e fakahoko mo e ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe katoa 'e 65 ➤ Papa fakamatala 'e 23 na'e lava 'o tufa atu ki he ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe motu'a.
Ola Ngāue 19: Ke 'i ha tu'unga ma'olunga ange 'a e ngaahi ako ngāue, taukei ngāue mo	➤ Langa hake 'a e tu'unga taukei	➤ Tafa'aki Ngāue ki he fakalalakaka 'o e ngaahi kolo. • Ako ki hono ngāue'aki 'o e ngaahi naunau toutai ki he kolo

e fua fatongia ‘a e ngaahi va’a ‘i he ‘otu motu’ ma’a e ngaahi kolo Feitu’u Pule’i Makehe, kau faama mo e kau toutai fakakomesiale.	‘o e kupu fekau’aki	ko ‘Eueiki. • Ako ki hono ngāue’aki ‘o e me’angāue ‘oku ne tala ‘a e ngaahi feitu’u toutai’anga ki he ngaahi kolo feitu’u pule’i makehe ‘i Tongatapu. • Ako ki hono faka’ilonga’i ‘o e ngaahi ngatangata’anga ‘o e feitu’u pule’i makehe na’e fakahoko ki he kaungāue SMA ‘a Vava’u. • Ako ki hono ako’i ‘o e kaungāue ke nau toe fakahoko ha ako fekau’aki moe tutu’uni ngāue ki he SMA Toutai Loloto ➤ Malava ke fakahoko ‘a e savea maketi ‘o ngāue’aki ‘a e founangāue na’e fakahinga koe Ikasavea tokoni’i he SPC lolotonga eni ‘a e fakataputapui ‘o e COVID-19 ➤ Fakahoko ha ako ki he anga hono ngāue’aki ‘o e me’angāue ➤ Tanaki fakamatala ‘e 32, analaiso fakamatala moe ako ki he fanga ki’i motu fekau’aki moe TAILS pea moe teitapeisi tanaki fakamatala (Niuatoputapu, Eua, Vava’u, Ha’apai, Nomuka and Tongatapu).2 ➤ Ngaahi tokoni ‘e 262 ‘a e tafa’aki toutai loloto fekau’aki moe ngaahi founa ki hono faka’ata ‘o e lolo ta’etute, tohi lekooti ‘a e ‘eikivaka (logsheets), ngaahi found ki he tokotaha ma’u vaka pea pehe ki he polokalama fakatau ika.
Ola Ngāue 20: Fakatupulekina ‘a e fakatotolo ki he toutai loloto mo e toutai mamaha, muimui’i mo vakai’i ‘a e tu’unga ‘oku ‘i ai ke tokoni ki he faitu’utu’uni.	➤ Ngaahi fakatotolo fakasaienisi, muimui’i mo vakai’i e tu’unga ‘o e koloa toutai loloto mo e toutai mamaha.	➤ 4 x Savea ki he tu’unga ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi me’amo’ui ‘i loto ‘i he feitu’u pule’i makehe (SMA), 3 x Tongatapu (Fangatapu, Nukuleka, Makaunga), 1 x Vava’u (‘Otea) ➤ 1 x Save ki he tu’unga fakasosiale mo ekonomika ki he ngaahi feitu’u pule’i makehe. ➤ 5 x lipooti fakasaienisi toutai mamaha kakato pea fakahū atu ➤ 4 x savea kamata ki Fangatapu and ‘Otea SMA’s and RAPCA

	➤ Ngaahi lipooti fakasaienisi ki he tu'unga 'o e koloa toutai loloto mo e toutai mamaha	report to Kanokupolu and 'Ahau ➤ 1 x Teita mo e kalafi ki hono tanaki fakamatala Toutai Loloto ➤ 5 x ko hono vakai'i 'a e tu'unfa 'o e valu, palu, ika iiki, ako ki he tu'unga faka-biology moe ngūfeke ➤ Kei peseti pe 'e 100% 'a e tanaki fakamatala neongo 'a e ngaahi fakataputapui 'o e COVID-19 ➤ 4 x lipooti fakakuata ki he tu'unga 'o e lahi e valu, palu, toutai iiki pea pehe ki he toutai ngufeke ➤ 5 x Vakai'i he ta'u 'a e lipooti ki he valu, palum toutai iiki pea moe ngūfeke na'e fakahū atu ➤ 2 x Lipooti fakata'u na'e fakahū atu ki he fakafeitu'u, mo ngaahi feitu'u 'o fakatatau ki he 'aho kuo tuku pau (Lipooti Paati 1, moe lahi 'o e toutai ki he WCPFC, SPC). ➤ Tali 'a e JTF moe poloseki SRF ke tokoni ki he tanaki fakamatala 'a e toutai loloto
Ola Ngāue 21: Ke toe leleiange 'a e tu'unga falala'anga, tonu mo maau ange 'a e tanaki fakamatala teita mo hono founga pule'i ke tokoni ki he kau fa'u palani, kau faitu'utu'uni mo ha founga pule'i fakapotopoto 'o e toutai	➤ Ngaahi sisitemi pule'i e tanaki fakamatala ➤ Ko hono tokanga'i mo fokotu'utu'u mo fakahoko, tokoni'i 'a hono faka'ai'ai mo fakalotolahi'i 'a e ngāue'aki 'o e ngaahi lipooti mo e ngaahi tanaki fakamatala	➤ 10 Ngaahi tanaki'anga fakamatala (teitapeisi) fakalotofale 'oku lolotonga ngāue'aki pea 'oku lolotonga faingamalie houa 'e 24 'aho 'e 7 ki he ngaahi motu ke nau ngāue'aki. ➤ Lava lelei 'a hono fetukutuku e tanaki'anga fakamatala ki he pa ika mei he sisitemi fakalotofale ki he ngaahi sisitemi 'i he uepisaiti. ➤ 14x Ngaahi sisitemi fakafeitu'u 'oku lolotonga ngāue'aki mo etokanga'i. ➤ 4x Ngaahi polokalama lipooti faka'elekitulonika 'oku lolotonga ngāue'aki. Onboard, Onshore, Tails mo e ikasavea ➤ 2x Ngaahi polokalmaa lipooti faka'elekitulonika 'oku lolotonga fakaangaanga hono ngāue'aki, Olo mo e BOJAK2

	faka'elekitulonika.	➤ Peseti 'e 100% 'a e tanaki mo hono fakatonu 'a e ngaahi fakamatala. ➤ 4x Fakahoko 'a e fakataha fakakuata fekau'aki mo e ngaahi tanaki fakamatala kotoa 'a e Potungāue. ➤ 2x Fakahoko 'a e fakataha mo e talatalanoa mo e kau toutai. ➤ Na'e foaki 'e he SPC ha pale fakalangilangi makehe ma'a e Potungāue Toutai 'a Tonga 'i he tu'ukimu'a e Tonga 'i he ngaahi fonua 'o e Pasifiki 'i hono ngāue'aki 'a e ngaahi polokalama faka'elekitulonia 'a e SPC (Onboard, Onshore, Tails and Ollo).
Ola Ngāue 22: Ko hono muimui'i 'a e ngaahi 'analaiso fakasaienisi 'oku fakahoko ki he ngaahi me'amo'ui iiki', 'akau pe manu 'o e tahi,' 'oku 'i ai hono ngaahi tu'utu'uni fakalao mo e ngaahi alepau fakalotofonua, fakafeitu'u mo fakatu'apule'anga 'o 'ikai ngata pe 'i he ngaahi konivesio fefakatau'aki fakapule'anga ki he ngaahi me'a mo'ui tu'u lavea ngofua (CITES), ngaahi 'analaiso 'e ala fakatu'utamaki ki he mou'i' (HACCP) mo e faka'ehi'ehi mei ha ngaahi mahaki 'e malava ke fakatu'utamaki ki he mo'ui' 'i hono feuta'aki 'o e ngaahi me'a mo'ui ni.	➤ Konivēsio fakavaha'a pule'anga ki he fefakatau'aki 'o e me'a mo'ui 'oku faka'au ke 'osi (CITES) ➤ konā 'i he ma'u me'atokoni mei he me'a mo'ui mei 'oseni ➤ Tu'utu'uni Ngāue (SOP)	➤ 71 x tohi ngofua ke hū atu ki tu'apule'anga á e konivēsio fakavaha'a pule'anga ki he fefakatau'aki 'o e me'a mo'ui 'oku faka'au ke 'osi 'i he fakataumuá fakakomesiale; 13 tohi ngofua ke hū atu ki tu'apule'anga á e konivēsio fakavaha'a pule'anga ki he fefakatau'aki 'o e me'a mo'ui 'oku faka'au ke 'osi 'i he fakataumuá suvenia mo e tohi ngofua ke hū atu ki tu'apule'anga á e konivēsio fakavaha'a pule'anga ki he fefakatau'aki 'o e me'a mo'ui 'oku faka'au ke 'osi 'i he fakataumu'a fekumi fakasaienisi. ➤ 1 x lipooti meá naé hoko; toko 8 na'e ma'u á e faka'ilonga 'o e konā, 'i he ma'u me'atokoni mei he ika mei Haápai (3 fefine; 5 tangata) ➤ Lolotonga fakahoko: Tu'utu'uni Ngāue ki he malu mo e hao 'o e ngaahi meá moui í óseni. ➤ Lolotonga fakahoko: 5 x tuútuúni ngāue ki hono tokangaí ika kona í he átakai.
Ola Ngāue 23: Ko ha polokalama muimui'i Lao ola lelei ange mo longomo'ui fakataha mo e ngaahi Lao Toutai ke fakahoko kene tau'i e toutai ta'e fakalao	➤ Muimui' e Lao Toutai	➤ 8 x Ngaahi tuútuúni ngāue mo e founga ngāue ki hono muimui'e Lao Toutai ne toe vakai' pea tali ka ngāueáki. ➤ 514 x Fakahoko é he vaka leó hono muimui' e Lao ki he ngaahi vaka lolotonga toutai, puke mo 'aáhi e vaka toutai pehe ki he ngaahi maketi ika o fakatatau ki he ngaahi Founga ngāue ne tali ke

		ngāueáki. ➤ Hokohoko atu ‘a hono fakahoko ‘o e ngāue ki he ki he ngaahi aleapau moe talite, konivēsio ki he malu ‘o e ngaah taulanga (e.g. NTSA, CITES).
Ola ngāue 24: Fakahoko ha founa pau mo falala’anga ki he laiseni ke hoko koha founa ke tauhi ai ‘a hono tau’i mo ta’ofi ‘a e ngaahi ngāue fakatoutai ki he toutai ta’efakalao pea’ikai ke lipooti (IUU)	➤ Ngaahi laiseni toutai	➤ 102 x Laiseni toutai (toutai faka komesiale, laiseni faama, laiseni sport fishing, laiseni hū atu e meá mouí ki tuápuleánga mo e pa ika) ne tali ke foaki. ➤ 100% ‘a hono teuteu’i ‘a e ngaahi setifikeiti mo e ngofua ke hū atu ‘a e me’a mei ‘oseni ki tu’apule’anga ‘i he mala’e vakapuna.
Ola Ngāue 25: Ke to e hiki’i hake ‘a e ngaahi polokalama ki hono muimui’i mo le’ohi ‘o e ngaahi vaka toutai fakavaha’a pule’anga’ pea mo e ngaahi toutai fakalotofonua ke ta’ofi e toutai ta’e fakalao.	➤ Polokalama muimui’i e ngaahi vaka toutai ke ta’ofi ‘a e toutai ta’efakalao	➤ Lahi hake he 100% ‘a e kau taulama fakamafai ne fakaheka he ngaahi vaka muli. ➤ Lava e 20% ‘o e kau taulama fakamafai ne fakaheka he vaka Tonga. ➤ Lava mo e ngaahi ako ki he kau taulama fakamafai ➤ Ne ikai lava ha heka e kau taulama fakamafai he ngaahi vaka toutai l’he malumalu e talite mo Ámelika pea mo Cook Islands tupu mei he Kovit 19 ➤ Hokohoko atu hono muimui’i e ngaahi vaka ngāueáki e Satelaite í he ngaahi vaka laiseni kotoa pe..
Ola Ngāue 26: Hokohoko atu ‘a hono fakahoko ‘o e ngaahi ngāue ‘i he Palani ki he Sekitua Toutai (TFSP), kau ki ai hono pule’í lelei ó e pa’anga meí’ he Pangikē ‘a Mamani (WB) ke tokoni ki he poloseki “Halafononga ki ha Ngātai Tu’uloa”.	➤ Tokonga’i pea mo pule’i ‘a e poloseki ‘a e Palani Ngāue ki he Sekitua Toutai ‘a Tonga ➤ Lipooti Fakata’u	➤ Fakahoko ‘a hono ngāue’i ‘a e poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu’uloa” ‘i he 2019 ‘aki ‘a e pa’anga ‘Amelika fakalukufua ‘e 10 miliona. ➤ Hokohoko atu hono fakalelei’i pea mo liliu ‘a e tu’utu’uni ngāue, palani fakatau koloa pea mo e patiseti ‘a e poloseki ➤ Fakalelei’i ‘a e ngaahi founa lipooti ke ngāue’aki ‘e he ngaahi Poloseki kotoa ‘a e Pangikee ‘a Mamani (IDA18) ke fakahūu ‘i ‘Okatopa 2021.

1. Sio Fakalukufua ki he Potungāue Toutai

1.1 Puipuitu'a

Ko e Ta'u Fakapa'anga ko eni 2022/2023 'oku manatua ia ko ha ta'u makehe ma'a e Potungāue Toutai. 'Oku kei hokohoko atu pe foki 'ene fakahoko fatongia ko ha Potungāue tu'u tokotaha. 'i he lolotonga 'a e Ta'u fakapa'anga ni, na'e malolō ai 'a e 'Eiki Mininita malolō 'a e Potungae Semini Taelangi Fakahau 'i Novema 2022. 'i he taimi tatau koe 'Ofisa Pule Ngāue malolō 'a e Potungāue Toutai Dr. Tu'ikolongahau Halafihi na'a ne hoko atu ia 'o fakahoko fatongia 'i he SPC lolotonga eni 'oku hoko hake 'a Dr. Siola'a Malimali 'o to'o fakataimi 'a e fatongia 'o e 'Ofisa Pule Ngāue.

Koe fakahoko fatongia 'a e Potungāue Toutai 'oku fakapatonu pe ia ki he Fakafonua 'o e Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II (TSDf II) ke *"Paotoloaki 'a e fakalalakaka ke fakalekesi e mo'ui 'a e taha kotoa"*, 'a ia 'oku pou pou ki ai 'a e Pule'anga, pea mei ai foki 'oku tafe hifo ki he ola faka-Potungāue. Ko e TSDf 'oku ne fakamatala'i 'a e ola fakafonua mo fakapotungāue ma'a e ngaahi kautaha. Ko e kongā pe eni 'oku 'i ai 'ene felave'i mo e Potungāue Toutai:

1.1.1 Ko e ngaahi Ola Fakafonua - TSDf

A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.

D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.

F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.

1.1.2 Ko e ngaahi Ola Fakapotungāue - TSDf

Pou Tuliki 1 - Ngaahi ngāue'anga faka'ekonōmika:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 1.2: Ngāue vāofiangē 'a e Pule'anga mo e Sekitoa Taautaha pea pehe ki he ngaahi kulupu kehekehe pe 'i he Fonua ke tokoni'i 'a e tupulekina 'a e fengāue'aki ke tu'uloa 'a e tupu faka'ekonōmika

Pou Tuliki 3 - Ngaahi Ngāue Fakapolitikale:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 3.1: Ke to e lelei ange, vave, faingofua, lava ke totongi, faitotonu mo 'ata ki tu'a 'a e Potungāue 'a e Pule'anga', 'o fakamamafa 'i he ngaahi fiema'u vivili 'a e kakai 'i kolo pea mo e toenga 'o e fonua, pea ke malohi 'a e muimui pau ki he ngaahi ngāue ke fakalalakaka 'a e fakahoko fatongia pea lava 'o ma'u 'a e ngaahi taumu'a ngāue 'a e Pule'anga 'oku fiema'u ki he taha kotoa

Pou Tuliki 5 - Ngaahi Ngāue'anga ki he Koloa Fakaenatula mo e 'Atakai:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 'i he 5.2: Vahevahe taau, 'aonga pea kau fakataha atu pea mo e pule lelei' 'i hono ngāue'aki 'a e ngaahi koloa fakaenatula 'oku lava 'o fakafou'ou mo 'ikai lava 'o fakafou'ou, ke hokohoko atu ai pē 'a e tafe mai 'a e ngaahi lelei 'o 'ikai ko ha tu'umālie lahi pea toki hoko atu ki ha taimi loloa ke fakaakeake ai.

1.2 Lao, Tefito'i Ngāue, Kupu Fekau'aki

Ko e fakahoko fatongia 'a e Potungāue Toutai 'oku makatu'unga 'i he lao mo e ngaahi tefito'i tu'utu'uni ko eni;

1.2.1 Lao

Fakalukufua	Fakapatonu ki he Potungāue Toutai
• Konisitutone 'o Tonga • Ngaahi 'asenita ngāue mahu'inga 'a e Pule'anga • Fa'unga Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II • Lao 'o e Pule'anga • Lao ki hono Pule'i 'a e Pa'anga 'a e Pule'anga • Lao ki he 'Atita Fakapule'anga • Lao ki he ngāue Fakapule'anga • Lao ki he Ma'u Mafai Vahenga • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Fakatau Fakapule'anga • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ngaahi Pa'anga Hū mai 'a e Pule'anga • 'Aotita fakaloto fonua Ngaahi Aleapau fakavaha'a pule'anga	• Palani 'a Tonga ki he Sekitoa Toutai 2016 • Lao ki hono Pule'i 'o e Faama ika 2003 • Lao (Fakatonutonu) ki he Pule'i 'o e ika 2005 • Lao (Fakatonutonu) ki he Faama'i 'o e ika 2009 • Lao ki he Pule'i 'o e Toutai 2002 • Lao Fakatonutonu ki he Pule'i 'o e Toutai 2009 Lao ki he ngaahi kongā tahi 2009 • Lao (fakatonutonu) ki he Kau Tau Malu'i 'a Tonga 2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai Ngaohi mo Hū Atu 2008 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakalonga) 2008 • Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakalonga) 2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai Ngaohi mo Hū Atu (Fakatonutonu) 2010 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Toutai Fakalotofonua) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'o e Faama ika 2008 • Tu'utu'uni Feitu'u Pule'i Makehe, Lao ki he Pule'i 'o e Toutai 2002 (20/2004) • Ngaahi Tu'utu'uni Toutai 1992 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Founga Muimui'i Vaka) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Limu Tanga'u) 2009 • Tu'utu'uni Feitu'u Pule'i Makehe fika 25/2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Tauhi 'o e Naunau Toutai

1.2.2 Tefito'i Fatongia 'o e Potungāue

Ko e tefito'i fatongia 'o e Potungāue Toutai, ko hono fakalonga, pule'i, fakalalakaka 'i ha founga 'oku tu'uloa 'etau ngaahi me'amo'ui mei 'oseni, pea ke fakapapau'i 'oku fakalalakaka 'a e tu'unga ma'u'anga mo'ui 'a e kakai 'o e fonua, fakasosiale, faka'ekonōmika, pea ke lahi mo e me'akai ke nau ma'u me'atokoni mei ai.

Ko e fakahoko fatongia 'a e Potungāue Toutai 'oku tataki ia 'e he ngaahi me'a ni;

1. Konisitutone, Tefito'i Lao mo e ngaahi tu'utu'u ni 'a e pule'anga, ngaahi tu'utu'uni kehe mo e fekau, Fa'unga Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II 2015-2025, Palani ki he Sekitoa Toutai, Tu'utu'uni Fakafonua ki he Toutai, kau ki ai mo e ngaahi lao pe 'a e Toutai hange ko e Tefito'i Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai 2002; Lao ki hono Pule'i 'a e faama'i 'o e me'a mo'ui 2003, mo e Lao ki he fakangatangata 'o e folau tahi 2009 mo e ngaahi tu'utu'uni.
2. Óku í ai mo e ngaahi talite mo e konivēsio 'oku felave'i tonu mo hono fakatolonga 'o e toutai kau ki ai 'a e Konivēsio á e Pule'anga Fakatahataha ki he Lao ki Tahi (UNCLOS) 'a ia 'oku ne fakamatala'i 'a e ngata'anga 'o e ngaahi potu tahi fakalao pea mo e ngaahi feitu'u ke fai ai 'a e toutai. 'Oku kaunga tonu ki heni 'a hono puleí ó e toutai í Tonga ni pea 'oku tau memipa 'i he kautaha Toutai 'a e Pasifiki, (FFA), Komiuniti ki he Pasifiki (SPC), Konivēsio Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki (WCPFC).
3. Fakalalakaka Faka'ekonōmika mo e Ngāue Fakasōsiale á e Pule'anga Fakatahataha (UNDESA), Taumuá ki he Fakalalakaka mo Tu'uloa hono 14 (SDG) 14 ke "fakatolonga mo fakapotopoto hono ngāue'aki 'o 'oseni mo e meá moui ó 'oseni ó makatu'unga ke holoki á hono 'ulifí ó 'oseni mo fakasi'isi'i 'a e lahi ó e 'esiti 'i tahi 'i he 2025, 'o kau ki ai 'a hono puleí mo malu'i fakapotopotoí á e koloa ó óseni pea mo e ngaahi me'a mo'ui felalaveí 'i he kongá kimuá ó e 2020. 'Oku palani ki he 2020 ke lava 'o fakalaoí 'a e toutai í he founga é fakapotopoto ange pea fakangata 'a e toutai taé fakalao mo e toutai taé fakapotopoto. Ko e taha 'o e taumu'a ki he Fakalalakaka Tu'uloa hono 14 (SDG 14), ke ta'ofi hono tokoni'i fakapa'anga 'e he Pule'anga 'a e fakamole ki he toutai.
4. Ko ePatiseti ki he Ta'u Fakapa'anga 2021/22 na'e faka-kaveinga ia "Ko Sihova hoku tali tau'anga". Ko e Sekitoa Toutai ko etaha ia 'o e sekitoa 'ekonomika kau ki ai 'a e Ngoue mo e Takimamata 'i hono fakahā'i 'i he fiema'u vivili 'a e Pule'anga (GPA) 2021/22
5. Ko e Fa'unga Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II 'oku 'i ai 'a e lea ko 'eni 'oku pou pou ki he Toutai:

"Pule'i lelei 'etau koloa fakaēnatula pea mo e 'ataakai ke tokoni ke malu'i mo fakapapau'i e tolonga 'o tu'uloa 'a e lelei 'e ma'u 'e he hako 'o e lolotonga ni mo e kaha'u pea 'e malava 'o 'aonga ki he tukufakaholo ke nau fakatolonga mo fakalelei'i".

Mision mo e Visone 'a e Potungāue Toutai

Ko 'emau visone 'oku ne fakahinohino 'a e founga 'emau palani ki he kaha'u 'o makatu'unga 'i he 'emau 'ilo mo e ngaahi 'imisi 'oku mau fakakaukau ki ai. 'Oku 'omai 'e he misiona 'a e fakahinohino ke mau a'usia ai 'a e visone.

Ko 'emau Visone: *"Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonōmika, fakasosiale, mo e 'ataakai 'e fakapotopoto ki he toutai pea tokoni ke sai ange 'a e tu'unga mo'ui ma'a e kakai Tonga kotoa"*

Ko 'emau misiona: *"Fakahoko 'a e founga ngāue lelei mo taimi totonu 'o makatu'unga 'i he faitotonu, ngāue fakataha pea fakapolofesinale"*

1.2.3 Kupu Fekau'aki

Kupu Fekau'aki	Kasitoma 'a e Potungāue Toutai	Kautaha tufaki koloa ki he Toutai	Hoa ngāue mo e Potungāue Toutai	Siofi fakalukufua Potungāue Toutai
Kapineti	Fale'i, Fokotu'u atu, Fakamatala	Tu'utu'uni	Ngāue lelei 'a e pule'anga	Tu'utu'uni
Falealea	Fale'i/Fokotu'u atu, Fakamatala	Tu'utu'uni, Lao		Tu'utu'uni
Ngaahi Potungāue mo e ngaahi kautama (MOF, PSC, AGO, MAFF, MEIDECC, MOFA, MET, MORC, MOI, Tonga Police, MOH – Marine/Ports and HMAF)	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala.	Fakamatala	Ngāue lelei 'a e pule'anga,	Siofi fakalukufua me'i he PMO, Komisoni ki he kaungāue fakapule'anga fakahoko tu'utu'uni ngāue
Kautaha Fakapule'anga	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala	Fakamatala	Ngāue lelei 'a e pule'anga	
Kautaha 'ikai fakapule'anga	Fale'i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Koloa, ngāue, totongi,	Ngāue fakakomiuniti, ako, mo'ui.	Siofi, launga
Kakai	Fale'i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Koloa, ngāue, totongi,		Siofi, launga
Kupu fekau'aki, kau faama, kau ma'u laiseni mo hū koloa ki tu'apule'anga	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala.		Ngāue fakataha mo fetokoni'aki	
Kupu fekau'aki fakalotofonua mo fakatu'apule'anga	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala.	Fakamatala	Ngāue fakataha mo fetokoni'aki	
Hoa Ngāue Fakalalakaka	Fale'i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Tokoni Fakalalakaka mo e Fale'i	Polokalama Tokoni fakapa'anga	Siofi hono ngāueaki 'o e pa'anga fakalalakaka, mo e founda fakahoko ngāue

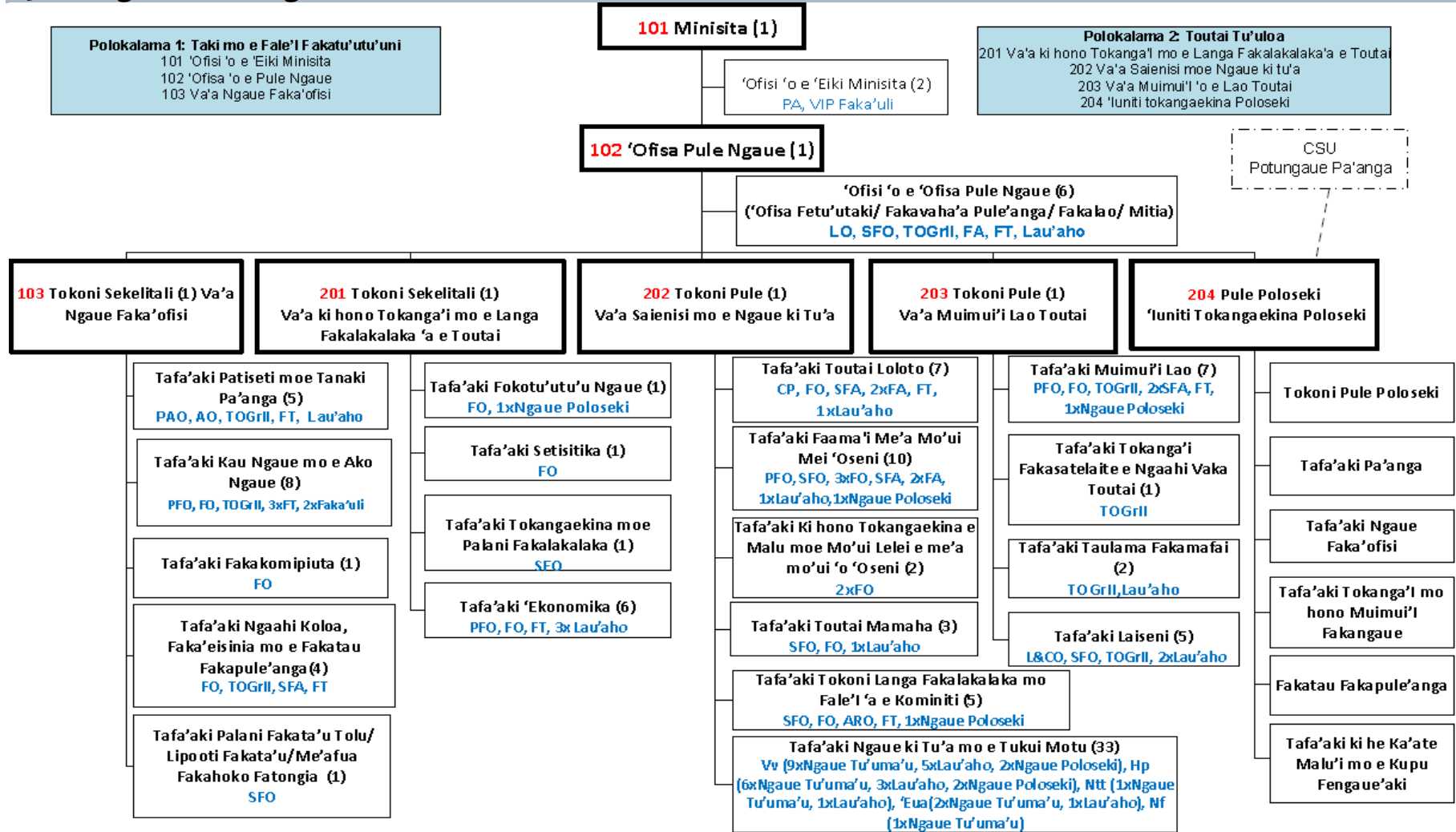
Ko e Potungāue Toutai ‘oku fakafalala ‘i he Kapineti pea mo e Falealea ki he ngaahi faitu’utu’u ni mahu’inga, mo tokoni ki he ngaahi tu’utu’uni ngāue mo e Lao, mo e ngaahi Patiseti hū mai. ‘Oku fengāue’aki vāofi ‘a e Potungāue Toutai pea mo e ngaahi Potungāue felāve’i. Hangē ko e kumi tokoni mo e fale’i ki he Patiseti, mo e Palani meí he Potungāue Pa’anga, ngāue fakataha mo e Kautau ‘a ‘ene ‘Afio (HMAF) ‘i he ngaahi polokalama muimui’i e lao, kau ki ai mo e Potungāue Tute mo e Tukupau hono malu’i ‘a e hū atu mo e hū mai ‘o e ika.

‘Oku fengāue’aki vāofi ‘a e Potungāue Toutai mo e ngaahi kupu fekau’aki’ ki ha founa tu’uloa ‘a hono pule’i lelei ‘a e Toutai pea mo e ngaahi kolo tu’u matafanga, ‘i hono fokotu’u pea mo fakalele ‘a e polokalama pule’i ‘o e Feitu’u Pule’i Makehe (SMA). Ko e lahi ‘o e fa’ahinga me’amo’ui’ ‘oku kei fakatotolo ki he tu’unga ki hano faama’i ke malava ke hoko ko ha ma’u’anga pa’anga ki he ngaahi kolo tu’u matatahi’, ke fokotu’u ‘a e ngaahi faama lalahiange mo ma’u ha ola ‘oku lahi ange.

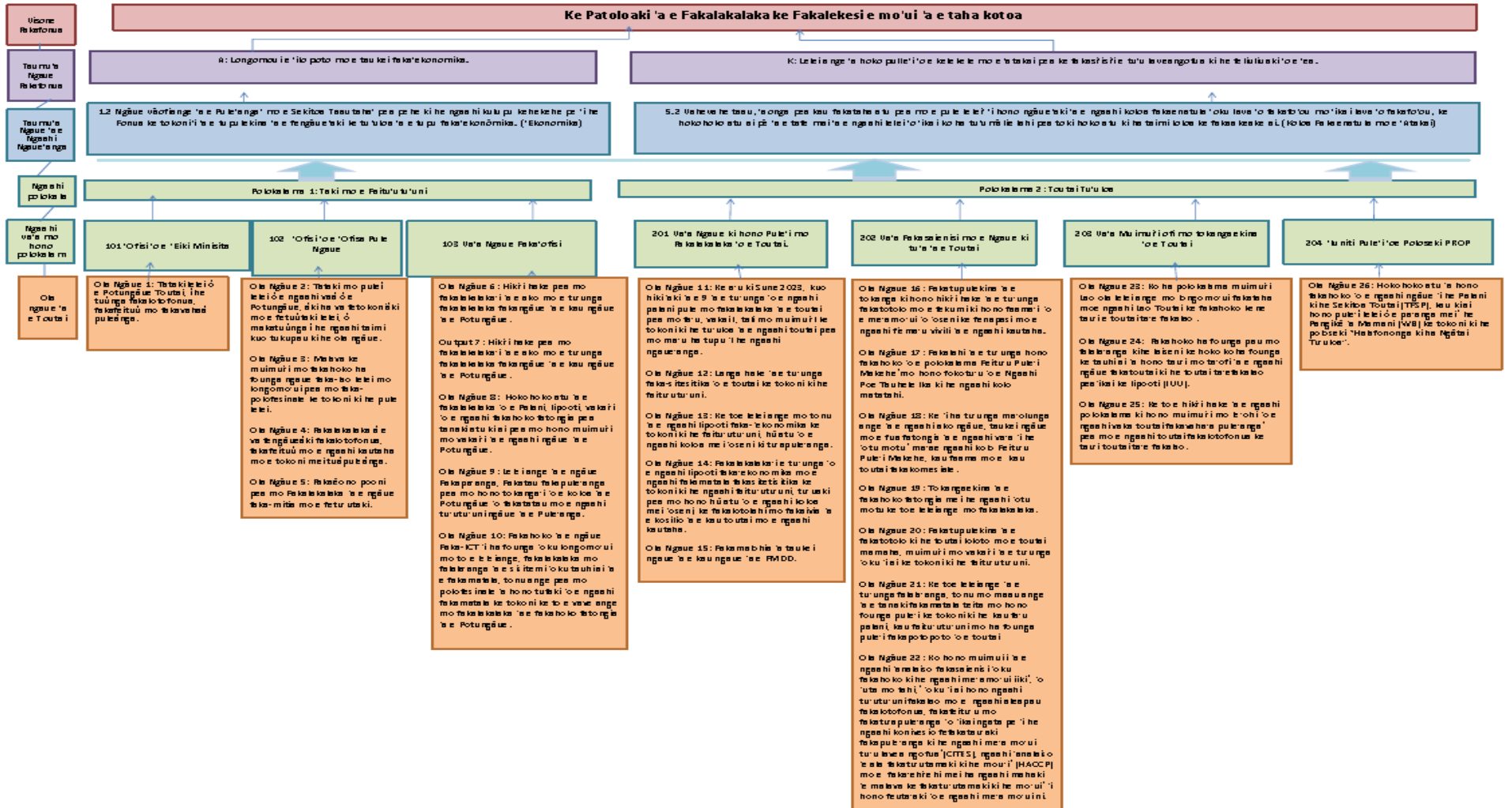
‘Oku fengāue’aki vaofi ‘aupito ‘a e Potungāue Toutai pea mo e ongo kautaha fakatu’apule’anga ‘e ua, ko e Kautaha Toutai ‘a e Pasifiki pea mo e Komiuniti ‘a e Pasifiki, pea ‘oku nau toutou kau atu ki he ngaahi fakataha mo e ako. ‘Oku ‘i ai ‘a e ongo Aleapau ‘oku lolotonga lele ko hano fakahoko ha ngaahi ngāue ki Tonga, hange ko e tokoni ki he palani pule, muimui’i ‘o e lao, vakai’i ‘a e ngaahi naunau, pea mo e fakalakalaka ‘o e faama.

‘Oku ngāue vāofi foki ‘a e Potungāue Toutai pea mo e ngaahi hoa ngāue fakalakalaka, ‘o hange ko e Pangikē ‘a Mamani, Potungāue ki muli mo e fefakatau’aki pea mo e Potungāue ki he ngaahi ngāue’anga ‘a Nu’usila, Pangike Fakalakalaka ‘a ‘Esia, Senita fakavaha’a pule’anga ‘a ‘Aositelelia ‘i he fekumi ki he ngoue, Tokoni fakapa’anga ‘a Siapani, pea ‘oku ‘i ai ‘a e loto houna’ia ‘i he ngaahi tokoni ‘oku fakahoko mai ‘i he ngaahi tapa kehekehe.

1.3 Fa'unga 'o e Potungāue

1.4 Founga Fakahoko Pule – Mape ki he Fokotu'u Palani

2. Fakahoko Ngāue ‘a e Potungāue Toutai

2.1 Va’a Ngāue ki hono Pule’i ‘o e Kaungāue mo e ‘Ofisi

‘i he Ta’u Fakapa’anga 2022/23 na’e fe’unga fakakatoa mo e kau ngāue ‘e toko 86(kau ngāue fefine ‘e toko 35, kau ngāue tangata ‘e toko 47) kau ki ai mo e kau ngāue hū fo’ou ‘e toko hiva (9), kau ngāue ‘e toko tolu (3) na’e hiki hake ki he lakanga ma’olunga, toko ua (2) ngāue na’e hiki atu ki he lakanga ma’olunga ‘i he Potungāue kehe, pea ‘i ai e toko taha (1) ngāue na’e hiki mai mei he Potungāue Falepa’anga. Na’e fe’unga mo e kau ngāue fakakatoa ‘e toko valu (8) na’a nau fakafisi mei honau ngaahi lakanga ngāue’, pea koe toko ua (2) na’a na ma’u vahenga mālolo kuo kakato ‘ena fakahoko fatongia ma’a e pule’anga. Na’e kau foki mo hono fakangāue mai ‘a e kau ngāue ‘e toko ua (2) ki he ‘iuniti ‘oku ne pule’i e Poloseki ‘a e Potungāue’ (PMU) ke tokoni ki he timi ngāue.

Kau ngāue tu’uma’u (kau ki ai ‘a e lakanga ‘atā)	86
Kau ngāue fo’ou	9
Kau ngāue hiki hake ki he lakanga fo’ou	3
Tokotaha ngāue na’e faka fisi pea toe hū fo’ou	-
Kau ngāue hiki mai	1 (hiki mai mei he Potungāue Falepa’anga)
Kau ngāue hiki atu ki he lakanga ma’olunga	3 (kau ngāue ‘e toko tolu na’e hiki atu ki he MOJ, MPE moe MoF)
Kau ngāue lau’aho	20
Fakafisi	8
Poaki Malolo	2

‘iuniti ‘oku ne Pule’i ‘a e Poloseki (PMU)

Kau Ngāue Fo’ou	2

Kau Ngāue Fo'ou

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	'Aho kamata 'i he lakanga
1-	Miss. 'Asinate Lolohea	'Ofisa Tekinikale Kalasi II	'Ofisi 'o e CEO	22 'Akosi 2022
2-	Mr. Metuisela Mate Ma'a Tonga Pohiva	Toutai Akoako	'Ofisi 'o e CEO	23 'Akosi 2022
3-	Mr. Siuola-'i-Humberside 'Alofi	Toutai Akoako	Corporate Service Division	2 Tisema 2022
4-	Miss. 'Ofa He Lotu Ngahe	'Ofisa Toutai	Fisheries Science and Extension Division	6 Tisema 2022
5-	Mrs. Seiloni Taufa	Toutai Akoako	Corporate Service Division	8 Me 2023
6-	Mr. Damien Ki Canada Kolo	Toutai Akoako	Corporate Service Division	14 Sune 2023
7-	Mr. Douglas Edwin Lonsale Tangataevaha Fasi	'Ofisa Toutai	Corporate Service Division	19 Sune 2023
8-	Miss. Salote Toa Palu	'Ofisa Lao	CEO Officer	26 Sune 2023
9-	Mr. Sione Koloamatangi	Toutai Tokoni Ma'olunga	Fisheries Compliance Division	26 Sune 2023

Hū fo'ou ki he PMU

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	'Aho kamata 'i he lakanga
1.	Mr. Sailosi Alofi	Taki Ngāue Poloseki ki he Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai (Ha'apai)	Ha'apai	28 Epeleli 2023
2.	Mr. Huni Halahingano	Taki Ngāue Poloseki ki he Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai (Tongatapu)	Tongatapu	20 Fepueli 2023

Lakanga hiki hake

Fika	Hingoa/Lakanga ki mu'a	Lakanga hiki hake	Va'a	'Aho kamata 'i he lakanga
1.	Miss. Kilisitina Tonga Mafikakau 'Akimeta, ngāue lau 'aho	Toutai Tokoni	'Ofisi 'o e CEO	10 Akosi 2022
2.	Mr. Viliami Fatongiatau, Ofisa Toutai	'Ofisa Toutai Ma'olunga	Va'a Ngāue fakasaienisi moe ngaahi ngāue ki tu'a	16 Akosi 2022
3.	Mr. Frank Taufua, Toutai Tokoni Ma'olunga	Ofisa Tekinikale Kalasi II	Va'a ki hono muimui'i e Lao 'a e toutai	21 Ma'asi 2023

Kau Ngāue hiki atu

Fika	Hingoa/Lakanga ki mu'a	Lakanga hiki kiai	Potungāue 'oku hiki kiai	'Aho kamata 'i he lakanga
1.	Mrs. Salote Fa'otusia, 'Ofisa Lao, Potungāue Toutai	Tokoni Sekelitali	Potungāue Fakamaau'anga	31 Ma'asi 2023
2.	Miss. Hola-'i-Pangai Tupou, Kalake Kalasi I, Potungāue Falepa'anga	Ofisa Tekinikale Kalasi II	Potungāue Toutai	17 Epeleli 2023
3.	Mr. 'Unaloto-Ki-Muli Palaki, Tokoni Tauhi Tohi (Lau 'aho), Potungāue Toutai	Tokotaha 'Analaiso Fakapa'anga	Potungāue ki he ngaahi Ngāue liki	8 Me 2023

Fakafisi

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	'Aho kamata ai Fakafisi
1.	Mr. Sione Fakava Finau	Tokotaha Tokoni Fakataautaha	'Ofisi 'o e Minisita	3 Novema 2022
2.	Miss. Vivienne Louise Leiana Pualani Taimani	Toutai Akoako	Va'a Ngāue faka'ofisi	16 Tisema 2022
3.	Mr. Samiu Tupoumalohi	Faka'uli VIP	'Ofisi 'o e Minisita	23 Sanuali 2023
4.	Mr. Alimoni Tu'ivailala Jr Taumoepeau	'Ofisa Toutai	Va'a Ngāue faka'ofisi	3 Fepueli 2023
5.	Mr. Samuela 'Akilisi Pohiva II	'Ofisa Toutai Pule	Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo hono	10 Fepueli 2023

			Fakalalakaka'i 'o e Toutai	
6.	Mr. Tu'a Langoia	Toutai Akoako	Va'a Ngāue fakasaienisi moe ngaahi ngāue ki tu'a	13 Fepueli 2023
7.	Miss. Hala'unga Taholo	Toutai Akoako	Va'a Ngāue faka'ofisi	27 Fepueli 2023
8.	Miss Sela Tu'itavuki Mafi	Toutai Tokoni	Va'a Ngāue fakasaienisi moe ngaahi ngāue ki tu'a	29 Ma'asi 2023

Kau Ma'u Vāhenga Malolo

No	Name	Lakanga	Va'a	'Aho kamata malolo ai
1.	Mrs. Sosefina Vili	Ofisa Tekinikale Kalasi II	Va'a Ngāue fakasaienisi moe ngaahi ngāue ki tu'a	21 Novema 2022
2.	Mr. Sailosi 'Alofi	Ofisa Tekinikale Kalasi II	Va'a Ngāue fakasaienisi moe ngaahi ngāue ki tu'a	31 Tisema 2022

Kau Ngāue Lau 'aho

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a
1.	Mr. Samisoni Tu'akalau	Toutai Akoako	Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo hono Fakalalakaka'i 'o e Toutai
2.	Mr. Stanley Kamoto	Toutai Akoako	Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo hono Fakalalakaka'i 'o e Toutai
3.	Mr. Sione Puleiku	Toutai Akoako	Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo hono Fakalalakaka'i 'o e Toutai
4.	Mr. Filimone Paea	Ofisa tokoni fakamaketi / tanaki	Va'a ngāue

		fakamatala	fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
5.	Mr. Penisimani Kaufusi	'Ofisa Tokoni ki he muimui'i 'o e lao	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
6.	Miss. Lusiola Oloa Samoa Tangitau	Toutai Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
7.	Miss. Marilyn Tanya Tupu'ivaha	Ofisa tokoni fakamaketi/tanaki fakamatala	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
8.	Mr. Siaso Tapa'atoutai	'Ofisa Faka'uli vaka akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
9.	Mr. Loni Latu Tuiono	'Ofisa Toutai Tokoni	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
10.	Miss. Lu'isa Katoa	'Ofisa Akoako ki he muimui'i e lao toutai	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
11.	Mr. Samiuela Kavafau Maile	'Ofisa Akoako ki he muimui'i e lao toutai	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
12.	Mr. Sione Taufua Meiha'amoia	'Ofisa vaka	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
13.	Mr. Matangiliva Losalu	'Ofisa tokoni ki he Faama'i ika	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
14.	Mrs. Motulalo Tufunga	'Ofisa Tokoni Faka'ofisi	'Ofisi 'o e CEO
15.	Mr. Viliami Tuanitoni Taufua	'Ofisa tanaki fakamatala	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
16.	Mr. Sosaia Falase Muli	'Ofisa tanaki fakamatala	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
17.	Mr. Senituli Finau	'Ofisa tanaki fakamatala	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a

18.	Mr. Vungakoto Lauaki	'Ofisa tanaki fakamatala	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
19.	Mr. Lapila Lolohea	'Ofisa tanaki fakamatala	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
20.	Miss. Losana Fonua	'Ofisa toutai tanaki fakamatala	Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai

Ko e tepile 'oku ha atu 'i lalo 'oku ne fakaha atu 'a e tokolahi 'o e kau ngāue 'i he tu'unga vahenga takitaha, 'o 'ikai kau kiai 'a e lakanga Minisita.

Levolo Tu'unga Vahenga	Tokolahi
E	1
G	3
H	1
I	1
J	8
K	6
L	20
M	11
N	6
Q	4
R	16
S	8
Total	85

Ko e tepile 'oku hā atu 'i lalo, 'oku ne fakahā atu 'a e tokolahi 'o e kau ngāue 'i he tu'unga fakaako takitaha, ko e kau ngāue fakakatoa 'e toko 49 'oku nau ma'u 'a e tu'unga fakaako ko e Toketa, Ako mata'itohi Master, Mata'itohi Postgraduate Mata'itohi 'uluaki mo e Tipiloma', pea ko e toenga 'o e kau ngāue 'oku nau ma'u 'a e tu'unga fakaako mei' he ngaahi kolisi (sivi fakafonua 'a Tonga ki he foomu 5, 6,7) pea mo e ngaahi tohi fakamo'oni ako mei' he ngaahi ako makehe ma'a e Toutai.

Tu'unga Fakaako	Tokolahi
Mata'itohi Toketa (PhD)	2
Mata'itohi Master	7
Mata'itohi Postgraduate	2
Mata'itohi 'Uluaki (BA)	20
Tipiloma	18

Ako mo e fakalalakaka'i 'o e kau ngāue

‘i he Ta’u Fakapa’anga 2022/23 koe toko taha (1) pe na’e ma’u faingamalie ‘one lava atu ‘i ha polokalama ako taimi nounou ki Baeza, Spain. Koe taumu’a ‘o e polokalama koeni ke toe ma’u ha tu’unga ‘ilo ma’olunga, taukei ngāue, mo ha ‘ilo ki hono ngāue’aki ‘o e ngaahi me’angāue ‘i he tafa’aki fakasaienisi, ke fakafaingamalie’i ‘a hono fakahoko mo hono fakalalakaka’i e ngāue ki he tafa’aki CITIES, koe’uhi ke fakamalohia ange ai ‘a hono fakafepaki’i ‘a e ngaahi fakafetongi koloa ta’efakalao’, tautau tefito ki he ngaahi fonua ‘oku faka’ataa ai ‘a e fakafetongi koloa ki tu’apule’anga ‘a e fanga monumanu’ moe ‘akau.

Me’afua ki he fakahoko ngāue (PMS) ‘a e kau ngāue ‘a e Potungāue Toutai ki he Ta’u Fakapa’anga 2022/2023

Na’e fakahū atu ‘e he Potungāue Toutai ‘a e ola ‘o ‘enau Me’afua ki he fakahoko ngāue ki he vaeua ta’u ‘o e Ta’u Fakapa’anga 2022/23 ‘i Ma’asi 2023 pea fakahū atu ‘a e lipooti ki he faka’osinga ‘o e ta’u 2022/23 ‘i ‘Akosi 2022. Ko e ta’u ‘aki eni hono 7 ‘a e ngāue’aki ‘o e me’afua fakahoko ngāue ko e ke fua ‘aki ‘a e fakahoko ngāue ‘a e kau ngāue fakapule’anga. ‘i hono fakahoa ko ia ‘o e ngaahi ola ‘o e PMS ‘i he ta’u ‘e 6 kuohilí na’e ‘ilonga ‘aupito ‘a e fakalalakaka ‘a e fakahoko fatongia ‘a e kau ngāue’ pea pehe ki he ngaahi pale na’a nau ma’u. Makatu’unga ‘i he tu’unga pelepelengesi ‘o e ola’ ‘oku ‘ikai lava ai ke tuku atu ‘i he lipooti ni.

Na’e ‘ikai ke toe fakahoko ha foaki pale ‘a e timi PMS ‘a e PSC ‘i he faka’osinga ‘o e Ta’u Fakapa’anga ni, talu pe mei he ngaahi fakataputapui ‘o e covid 19. Kaikehe, ko e Potungāue Toutai ‘oku ne kei pukepuke pe ‘ene ‘i he tu’unga ma’olunga mo hokohoko lelei ‘ene tauhi pau ki he ngaahi fakahoko fatongia faka PMS, ‘o fakatatau mo ‘ene Palani PMS, ‘o malava ke kei ‘i he lanu mata ai pe, pea mo nofo pe ‘i loto ‘i he peseti 98 – 100% ‘i he kuata kotoa pe. Ko e tepile ‘i lalo’ ‘oku ne fakahaa’i ai ‘a e fakahoko fatongia ‘a e potungāue’ ki he PMS, ‘i he kuata kotoa ‘o e Ta’u Fakapa’anga.

Kuata	Peseti (%)	Lanu (traffic light)
Kuata 1	99%	Lanu mata
Kuata 2	98%	Lanu mata
Kuata 3	98%	Lanu mata
Kuata 4	100%	Lanu koula

‘i he ta’u fakapa’anga koeni na’e faka’ilonga’i ai ‘a e ‘aho ‘o e kau ngāue fakapule’anga, fakataha mo hono fakafiefia’i ‘a e ta’u ‘e 20 ‘a hono fokotu’u ‘o e Komisoni ma’a e kau ngāue fakapule’anga, ‘a ia na’e fakahoko ai ‘a e ngaahi polokalama hangē koe “Konifelenisi ‘o faka’ilonga’i ‘a e ngaahi Ngāue Lelei ‘a e Pule’anga” ‘a ia na’e fakahoko ‘i he ‘aho 28 Sune 2023.

2.2 Ola Founa Pule (Lipooti Ola Ngāue mo e Fokotu'utu'u Ngāue)

2.2.1 'Ofisi 'o e 'Eiki Minisitā

Ngaahi Ola Fakafonua TSDF					
A: Longomo'ui e 'ilo mo e taukei faka'ekonomika. D: Tali ui ki he pule lelei mo akamalohi'i 'a e pule 'o e lao. F: Leleiange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea fakasi'isi'i 'a e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.					
Me'afua ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue 'oku lava makatu'unga mei he taketi mo e me'afua ngāue.	Tafa'aki kaungatonu	Uesia Fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola ngāue 1: Tataki lelei 'o e Potungāue Toutai 'i he tu'unga fakalotofonua, fakafeitu'u pea mo e fakavaha'apule'anga.					
Lahi 'o e ngaahi ma'u fakataha.	5	38	Potungāue Toutai, Potungāue 'o Falepa'anga, Komisoni ki he Kau ngāue Fakapule'anga, Kapineti & Fale Alea.	Lava'i lelei 'e he Pule'anga 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue Toutai.	Fakahoko ki he ngaahi kupu fekau'aki mo e ngaahi Potungāue felave'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue mo fakahinohino
Fakahū fakata'u 'o e Palani Ta'u 3 mo e patiseti ki he Potungāue 'o Falepa'anga.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Falepa'anga Kapineti, Fale Alea & Ofisi Palemia	Lava'i lelei 'e he Pule'anga 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue Toutai.	Hokohoko atu pe hono fakahū 'a e taimi totonu 'o e Lipooti Fakata'u.
Fakahū ta'u 'o e Lipooti Fakata'u ki he Ta'u Fakapa'anga 2022/23	1	1	Potungāue Toutai, Kapineti & Fale Alea	Fakalalakaka hono pule'i mo malu 'a e Toutai	Kau atu ki he kotoa 'o e ngaahi fakataha'anga.

2.2.2 'Ofisi 'o e 'Ofisa Pule Ngāue

Ngaahi Ola Fakafonua TSDF					
A: Longomo'ui e 'ilo mo e taukei faka'ekonomika. D: Tali ui ki he pule lelei mo fakamalohi'i 'a e pule 'o e lao. F: Leleiangē 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea fakasi'isi'i 'a e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue 'oku lava makatu'unga mei he taketi mo e me'afua ngāue.	Tafa'aki kaungatonu ki ai.	Uesia Fakalukufua	Palani ki he Kaha'u
Ola Ngāue 2: Tataki mo pule'i lelei 'o e ngaahi va'a 'o e Potungāue 'aki ha va fetokoni'aki mo fetu'utaki lelei 'o makatu'uga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.					
Lahi 'o e ngaahi fakataha	4	4	Potungāue Toutai, Potungāue 'o Falepa'anga, Komisoni ki he Kau ngāue Fakapule'anga & Kapineti	Tokoni ki hono aofangatuku mo tali 'o e Patiseti, Palani Fakata'u 3 & Pule'i lelei	Fokotu'u ke fakahoko ha ako uike 1 feka'aki mo hono teuteu'ioe Palani Fakata'u 3 Patiseti mo e Palani Fakata'u.
Lahi 'o e tokoni fakahoko fakata'u CP, AMP, Patiseti, Pule'i 'o e Pa'anga, Palani Fakata'u, PMS, Vakaii Fakamatala Ngāue & Lipooti Fakata'u	9	11	Potungāue Toutai, Potungāue 'o Falepa'anga, Komisoni ki he Kau ngāue Fakapule'anga & Kapineti	Tokoni ki hono afgangatuku mo tali 'o e Patiseti mo e palani fakata'u 3 & Pule'i lelei. Pule'i lelei 'o e patiseti	Muimui'i 'a e palanisi fakapa'anga fakamahina Tomu'a fakapapu'i 'a e ngaahi ngāue ke fakakau ki he palani ngāue fakata'u fakata'u.
Lahi 'o e Lipooti Fakamahina 6 fakahoko 'i he ta'u	2	2	Potungāue Toutai mo e Komisoni Kau ngāue Fakapule'anga.	Lava'i lelei 'e he Komisoni ki he kau ngāue fakapule'anga 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue Toutai	Hokohoko atu hono fakahū 'o e lipooti he taimi totonu.
Ola Ngāue 3: Fakalakalaka ki he Ngāue Fakalao					
Ngaahi fakamatala fakalao mo e falei fakalao fakamahina	12	3	Potungāue Toutai, Ófisi ó e Áteni Seniale,	Lavei 'e he Potungāue mo e Pule'anga Tonga á e ngaahi fiemaú	Fakataha ke ilo mo akatupulaki 'a e 'ilo 'o e kakai ki he ngaahi

			Fale Alea	fakalao Fale'i ki he ngaahi ma'u vaka toutai Fale'i ki he Kosilio Toutai Fale'i ki he kau ma'u laiseni vaka toutai Fakafisi 'a e Ofisa Lao 'i Ma'asi 2023 Toki ngāue á e Ófisa Lao foóu ihe uike fakaósi ó Sune 2023	fakalalakaka fakalao
Lahi 'o e ngaahi Lao mo e Tu'utu'uni na'e liliu mo e teuteu'i 'a e ngaahi fakatokanga ki he Toutai 'o ka fiema'u	2	2	Potungāue Toutai FFA Komisoni Toutai Valu	Fakalakala 'a e pule'i 'o e Toutai Fakafisi 'a e Ofisa Lao 'i Ma'asi 2022 Kamata ngāue 'a e 'Ofisa Lao fo'ou 'i he uike faka'osi o Sune 2023	Fakalelei 'a e palani ngāue ke a'usia e 'ilo e kakai e fonua akatatau mo e Lao mo e Tu'utu'uni 'a e Potungāue Toutai
Ngaahi ako fakalao fakakuata	4	1	Potungāue Toutai	Fakaoko 'a e ako ki he Founga Pule'i Makehe 'a e Kolo Matatahi (SMA) Fakahoko 'a e ako ki he kau 'Ofisa ma'u mafai Fakahoko 'a e ako ki he ngaahi kolo 'oku fokotu'u fo'ou ki he polokalama SMA Fakahoko 'a e ako ngāue puke 'a e kau toutai maumau lao Fakafisi 'a e 'Ofisa Lao I Ma'asi 2023 Fakafo'ou 'a e Ofisa Lao I Sune 2023	Fakatupulaki 'a e 'ilo 'a e kau ngāue mo e kakai felave'i mo e Lao mo e Ngaahi Tu'utu'uni Toutai.

Ola Ngāue 4: Fakalalakaka 'a e va fengāue'aki mo e ngaahi kupu fengāue'aki fakalotofonua, fakafeitu'u mo fakavaha'apule'anga.					
Lahi 'o e fetu'utaki fakahoko 'i he ta'u mo e ngaahi kupu fengāue'aki fakalotofonua, fakafeitu'u mo fakavaha'apule'anga.	12	9	Potungāue Toutai Potungāue Falepa'anga Potungāue MEIDECC Potungāue Fakalotofonua Komisoni Kau Ngāue Fakapule'anga FFA, SPC, WCPFC, World Bank, FAO, ACIAR, JICA	Fakatupulekina 'a e ilo 'a e ngaahi hoa ngāue fekau'aki mo e toutai. Fakahū fo'ou 'a e Ofisa Fetu'utaki 'i Me 2022.	Vaofi fengāue'aki mo e ngaahi hoa fekau'aki 'o tatau pe fakalotofonua mo fakavaha'apule'anga.
Lahi 'o e Lipooti 'o e Palani Sekitoa Toutai 'o Tonga (TFSP)	1	1	Potungāue Toutai Pangike 'o Mamani, Potungāue Falepa'anga	Lava'i lelei pe 'e he kakai 'o e Fonua 'a e ngaahi polokalama 'a e Potungāue Toutai	Fakapapau'i 'a e mau mai 'a e lipooti mei he tafa'aki 'a e PMU.
Ola Ngāue 5: Fakalalakaka 'i he ngaahi ngāue fakamitia mo e fakafetu'utaki lelei.					
Ko hono tuku atu 'a e ngaahi fakamatala totonu mo pau 'i he (televisione, letio, mo e ngaahi peesi metia fakasosiale faka'ofisiale)	18	295	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisoni Kaungāue Fakapule'anga, Fakafehokotaki pea mo e palani 'a e Kautaha Toutai 'a e Pasifiki, 'Ofisi e Komiuniti ki he Pasifiki, Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki, Pangike 'a Mamani, Kautaha Me'atokoni 'a Mamani, Fakavaha'apule'anga 'a 'Aositelelia ki he Fekumi ki he Ngoue, MFAT, DFAT, JICA,	Fakatupulaki 'a e ngaahi mahino fakatoutai ki he ngaahi hoa ngāue. Lahi 'o e ngaahi fakataha mo e ngaahi polokalama fakatokanga na'e fakahalaki makatu'unga mei he peau kula moe fakangatangata/fakataputapui 'o e Koviti 19.	Fakalahi 'a e ngaahi fengāue'aki vaofi mo e ngaahi hoa ngāue tatau pe fakavaha'apule'anga pea mo e ngaahi kautaha fakalotofonua.

			Kosilio Fakafonua 'a e kau Toutai, Kau ma'u faama tofe.		
Lahi 'o e fakataha fakakuata mo e ngaahi hoa ngāue.	8	10	Potungāue Toutai	Lave'i lele pe he kakai 'o e Fonua fekau'aki mo e ngaahi ngāue 'a e Potungāue Toutai	Fakalahi 'a e ngaahi fika 'a e ngaahi Ola Ngāue fakamitia

2.2.3 Va'a Ngāue Faka'ofisi

Ngaahi Ola Fakafonua - TSDf					
A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonomika. D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohia e pule 'a e lao' F: Lelei ange 'a hono pule'l 'o e kekelele moe 'ataakai pea ke fakasi'isi'l e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'a e 'ea.					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi moe me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai.	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Output 6: Tatakai lelei 'o e va'a 'o kau kiai 'a e lelei 'o e fengāue'aki fakataha moe fetu'utaki ke nofo taha ki he ngaahi ola ngāue mo hono taimi tukupau.					
Vakai'i fakata'u 'o e fakamatala ngāue	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e Kau ngāue Fakapule'anga (PSC)	Ko e Ta'u Fakapa'anga ko eni na'e ngāue'aki 'a e founa fo'ou 'o e fakamatala ngāue kuo tuku mai 'e PSC ke ngāue'aki 'ikai ke tatau 'a e felotoi ki he fakamatala ngāue 'i he tokotaha ngāue mo e pule	To e hokohoko lelei ange 'a e felotoi ki he fakamatala ngāue 'i he tokotaha ngāue mo e pule ngāue

				ngāue.	
Peseti (%) 'o e ngaahi lakanga 'atā ke fakakakato 'i loto 'i he Ta'u Fakapa'anga	80%	100%	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kau ngāue fakapule'anga, Potungāue Pa'anga	Kātoa 'a e ngaahi lakanga 'atā 'na'e fakakakato 'o fakatatau ki he taimi fiema'u 'a e Komisoni 'a e kau ngāue fakapule'anga mo e Potungāue Pa'anga	Fakahū mai 'a e kau ngāue ke tatapuni 'o e ngaahi lakanga 'atā.
Vakai'i fakata'u 'a e sisitemi tauhi'anga fakamatala 'a e Potungāue	1	1	Potungāue Toutai		Hokohoko atu 'a hono tauhi 'a e fakamatala fakauike mo e mahina.
Ola Ngāue 7: Hiki'I hake pea mo fakalalakaka'I 'a e ako moe tu'unga fakalalakaka 'a e kau ngāue 'ae Potungāue.					
Fakahū atu 'a e palani ako fakata'u	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kau ngāue fakapule'anga	Kumi ha pa'anga, faingamalie ako	Hokohoko atu 'a e kau atu ki he palani ko ia 'o e polokalama ako 'a e PSC ki he Ta'u Fakapa'anga 2022/23
Ola Ngāue 8: Tauhi 'a e fakalalakaka 'a e Patiseti, Palani pea mo hono lipooti 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue.					
Fakahū atu 'a e Palani Fakata'u tolu, Patiseti, Palani Pule Fakata'u, Palani Pule Fakata'u fakava'a ki he 'Ofisa Pule Ngāued	4	4	Potungāue Toutai, 'Ofisi 'o e Palemia, Potungāue Pa'anga, Falealea		
Vakai'i tu'o ua 'i he ta'u 'a e fakahoko fatongia 'a e kau ngāue	2	3	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kaungāue fakapule'anga	i) Fakafonu fakakonga 'a e fakamatala 'i he foomu PMS ii) 'ikai fakahoko fakalelei 'a e 1-2- 1 (tokotaha ngāue mo e taki ngāue)	i) Fakahoko ha ako fakamanatu kimu'a 'i he vaeua mo e 'osi 'a e ta'u ke talanoa'i ai 'a e ngaahi pole 'i he PMS ii) Faipau ki he taimi tuku pau fakaloto'i Potungāue

				iii) Toloī ‘i he faipau ki he ngaahi taimi tukupau fakaloto potungāue iv)	iii)
Fakahū ‘a e lipooti fakakuata ki hono muimui’i mo hono vakai’i ‘a e ngāue ‘oku fakahoko ‘i he Palani Fakata’u Tolu ki he ‘Ofisi ‘o e Palemia (Va’a Palani).	2	2	Potungāue Toutai, ‘Ofisi ‘o e Palemia		i) Talanoa vaofi mo e PMO fekau’aki mo e ngaahi lipooti vaeua ta’u ke malava ke sio ko eha ngaahi me’a ke fakalelei’i he ngaahi kuata ‘oku toe ii) Close consultation with PMO/Statistics regarding the SDG iii) Talanoa vaofi mo e ‘ofisi Palemia/ Sitesitika fekau’aki mo e ngaahi taketi/ me’afua ‘o e Taumu’a fakalalaka Tu’uloa iv) JNAP2
Fakahū atu ‘a e Lipooti Fakata’u’ ki he ‘Ofisa Pule Ngāue	1	1	Potungāue Toutai, Kapineti, Falealea, Kakai (hili hono tali he faleale)	Toloī ‘a e taimi kuo tuku pau fakaloto’i Potungāue ‘i he taimi ‘oku fakataha’i ai ‘a e kongā ko ia ‘a e ngaahi va’a ‘i he Lipooti fakata’u tupu pe ‘a e fiema’u ke kakato ‘a e ngaahi taketi ko ia ‘i he CP	Faipau ki he taimi tuku pau fakaloto’i Potungāue
Lahi ‘o e tu’utu’uni ngāue fakaloto’i Potungāue ‘oku fa’u, vakai’i pea mo fakahū atu ki he ‘Ofisa Pule Ngāue	5 (5a)	5 (5a)	Potungāue Toutai, Komisoni ‘a e kaungāue fakapule’anga	Variance in understanding on internal policy	Fakahoko ma’u pe ha ako fakamanatu fekau’aki mo e ngaahi tu’utu’uni fakaloto Potungāue pea mo ha faingamalie ke fakahoko ha liliu ‘o ka fiema’u.

Ola Ngāue 9: Lelei ange 'a e fatongia fakatau fakapule'anga', pule'I 'a e koloa 'a e pule'anga' 'o fenapasi mo e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e pule'anga.'					
Fakahū atu á e fakamole fakaangaanga fakata'u.	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni á e kau ngāue fakapuleánga, Potungāue Paánga.	Toloi í hono fakahū mai á e fakamole fakaangaanga á e ngaahi vaá fakatatau ki he áho kuo tuútuúni.	Ngāueaki á e founga otometiki hono toutou fakamanatu ki he kau taki ó e ngaahi vaá.
Fakahū atu á e paánga hū mai fakaangaanga ki he taú.	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni á e kau ngāue fakapuleánga, Potungāue Paánga.	Sai ange hono muimuií mo fakafoou á e lipooti.	Ngāueaki á e founga otometiki hono toutou fakamanatu ki he kau taki ó e ngaahi vaá.
Fakahū atu á e tukuhau mei' he vahe fakataú.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga. Potungāue Tanaki Pa'anga hūmai mo e tute.	Sai ange hono muimuií mo tonu á e tukuhau mei' he vahe á e kaungāue.	Ngāue'aki á e founga otometiki hono toutou fakamanatu oe tukuhau mei' he vahenga.
Fakahū atu á e lipooti fakata'u ó e koloa á e puleánga.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga	Fakahoko hono lau ó e koloa ke ósi ki he áho ke ngata ki ai.	i) Fakamanatu á hono fehikitaki á e ngaahi koloa ke í ai 'a hono lekooti.
Fakahū atu á e lipooti fakata'u ki he fakatau fakapuleánga.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga, 'Ofisi ó e Palemia.	Palani fakavaá oku fiemaú ke fakakau ai á e fiemaú ke fakakau ki ai á e founga fakatau fakapuleánga 'a ia óku kau í he Fakatau Fakapuleánga fakataú.	i) Fakamanatu ke ngāueáki á e palani lelei, ke taófi á e toutou liliu 'o e APPFakapapau'i 'oku maaú 'a e ngaahi fiema'u fakatekinikale, maaú mo e tohi mo'ua ki he lahi 'o e ngaahi koloa 'oku fiema'u, fakataha, moha ngaahi fiema'u kehe pe felave'i moe poloseki fakatau fakapule'anga', kae lava ke fakahoko 'a e fakatau koení, 'o fakatatau pea moe palani fakatau fakapule'anga 'a e ngaahi va'a. ii) Fetongitonigi 'a e kau ngāue
Ola ngāue 10 : Fakahoko 'a e ngāue Fakamatala mo e Fetu'utaki faka-komipiuta 'i ha founga 'oku longomo'ui mo to e leleiange, fakalalaka mo falala'anga 'a e sisitemi 'oku tauhi ai 'a e fakamatala, tonu ange pea mo polofesinale 'a hono tufaki 'o e ngaahi fakamatala ke tokoni ke to e vave ange mo fakalalaka 'a e fakahoko fatongia 'a e Potungāue					
Lahi 'o e Tu'utu'ungi, palani, mo e founga ngāue na'e tali.	25	25	Potungāue Toutai FFA	Toloi 'a hono fakakakato 'a e ngāue ni makatu'unga 'i he palopalema na'e	Hokohoko atu 'a hono talanoa'i mo e timi ngāue faka-komipiuta 'a e pule'anga ki ha founga talifaki ki he

				fakatupunga 'ehe puna 'a e mo'unga afi.	fetu'utaki faka-komipiuta ki tu'a pule'anga.
Lahi 'o fakatau na'e kakato	18	18	Potunaue Toutai	Toloi 'a hono fakakakato 'a e ngāue ni makatu'unga 'i he palopalema na'e fakatupunga 'ehe puna 'a e mo'unga afi.	Hokohoko atu 'a hono talanoa'i mo e timi ngāue faka-komipiuta 'a e pule'anga ki ha founa talifaki ki he fetu'utaki faka-komipiuta ki tu'a pule'anga.
Lahi 'o e fokoto'u ngāue fo'ou	33		Potunaue Toutai	Toloi 'a hono fakakakato 'a e ngāue ni makatu'unga 'i he palopalema na'e fakatupunga 'ehe puna 'a e mo'unga afi.	Hokohoko atu 'a hono talanoa'i mo e timi ngāue faka-komipiuta 'a e pule'anga ki ha founa talifaki ki he fetu'utaki faka-komipiuta ki tu'a pule'anga.
Faingamalie ma'u pe mo e falala'anga 'o e ngaahi polokalama faka-komipiuta 'i he tafa'aki ngāue fakamatala mo e fetu'utaki faka-komipiuta 'i he 'uli'i 'ofisi.	>=90%	>=90%	Potunaue Toutai	Tokanga'i 'o e ngaahi me'angāue fakakomipiuta 'i he 'ofisi	
Faingamalie mo falala'anga 'a hono tokanga'i 'o e me'angāue faka-komipiuta 'o e 'ulu'i 'ofisi ngāue 'i Sopu.	>=90%	>=90%	Potunaue Toutai	Tokanga'i 'o e ngaahi sistemi 'o e 'ofisi	
Faingamalie mo falala'anga 'a hono tokanga'i 'o e me'angāue faka-komipiuta 'o e 'ofisi ngāue ki he ngaahi kolo 'i Sopu.	>=90%	>=90%	Potunaue Toutai	A'usia lelei 'a e taketi, tu'unga falala'anga mo faingamalie 'a e sistemi he taimi kotoa	
Faingamalie mo falala'anga 'a hono tokanga'i 'o e me'angāue faka-komipiuta	>=90%	>=90%	Potunaue Toutai	Tokanga'i 'a e ngaahi me'angāue fakakomipiuta 'a e Aqua	

'o e fale ngāue'anga 'o e tafa'aki ngāue ki he tauhi mo tokanga'i 'o e me'a mo'ui 'o tahi 'i Sopu.					
Faingamalie mo falala'anga 'a hono tokanga'i 'o e me'angāue faka-komipiuta 'o e fale ngāue'anga 'o e va'a ngāue tauhi koloa.	>=90%	>=90%	Potunaue Toutai	Tokanga'i 'a e ngaahi me'angāue fakakomipiuta 'a e Asset	
Faingamalie mo falala'anga 'a hono tokanga'i 'o e me'angāue fetu'utaki faka-komipiuta fakataumu'a ki he kau 'a'ahi).	>=90%	>=90%	Potunaue Toutai	Tokanga'i 'a e ngaahi komipiuta 'a e kau 'a'ahi mai	
Faingamalie mo falala'anga 'a hono tokanga'i 'o e me'angāue faka-komipiuta 'o e va'a ngāue ki he mala'e vakapuna faka-tu'apule'anga.	>=90%	o	Potunaue Toutai	Tokanga'i 'a e me'angāue fakakomipiuta 'i mala'e vakapuna	
Faingamalie mo falala'anga 'a hono tokanga'i 'o e me'angāue faka-komipiuta 'o e va'a ngāue ki he vahe fonua 'Eua	>=90%	o	Potunaue Toutai	Tokanga'i 'a e me'angāue fakakomipiuta 'i 'Eua	
Faingamalie mo falala'anga 'a hono tokanga'i 'o e me'angāue faka-komipiuta	>=90%	o	Potunaue Toutai	Tokanga'i 'a e me'angāue fakakomipiuta 'i Ha'apai	

'o e va'a ngāue ki he vahe fonua Ha'apai					
Faingamalie mo falala'anga 'a hono tokanga'i 'o e me'angāue faka-komipiuta 'o e va'a ngāue ki he vahe fonua Vava'u	>=90%	>=90%	Potunaue Toutai	Tokanga'i 'a e me'angāue fakakomipiuta 'i Vava'u	
Faingamalie mo falala'anga 'a e ngaahi ngāue 'oku fakalele faka-komipiuta mei tu'a pule'anga.	>=90%	>=90%	Potunaue Toutai	Tokanga'i lelei 'a e ngaahi me'a ngāue 'oku fakalele fakakomipiuta mei tu'a pule'anga	
Faingamalie ma'u pe mo falala'anga 'a hono tokanga'i 'a e fiema'u faka-komipiuta 'a e tokotaha ngāue 'oku ngāue'aki 'a e komipiuta.	>=90%	>=90%	Potunaue Toutai	Tokanga'i 'a e sisitemi 'elekitulonika	

2.2.4 Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo e Fakalalakaka 'o e Toutai

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika. D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'. F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliliuaki 'o e 'ea.					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola ngāue 11: É kakato hono faú, fakapaasi, fakahoko pea mo muimuií ó ha ngaahi Palani Puleí mo fakalalakaka ae toutai é 8 ki Sune 2023, ke tokoni ki he tuúloa ó e ngaahi meamouí o óseni pea fakatupulekina fakapaánga mo e ngaahi kautaha toutai.					
Lahi ó e ngaahi Palani pule ki hono pule'i mo fakalalakaka 'o e toutai kuo fa'u. [Faú foóu – Toutai Mamaha, Poe Toho Ika, Sport Fishing] Note: PMU contribution	3	2 Palani Toutai ki hono Puleí mo Fakalalakakaí o e Toutai Mamaha kuo tali. Palani Toutai ki hono Puleí mo Fakalalakakaí o e Poe Toho Ika kuo tali. Kuo osi kamata e ngāue ki he Palani Sport Fishing pea e toki fakakakato he Kuata 2 ó e taúfakapaánga foóu.	Potungāue Toutai mo e ngaahi sekitoa felave'i ki he ngaahi palani takitaha	Oku iai e ngaahi ngāue 'i he palani na'e kii toloi ko e 'uhi ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e covid 19 pea pehee ki he ngaahi uesia tamaki mei he HTHH.	- Hokohoko atu e ngāue ki hono muimuií ó e ngaahi ngāue óku palani ke fakahoko ki he ngaahi palani toutai kuo tali.

Lahi ó e ngaahi palani pulei ke vakaif (Toutai Palu loloto, Faama ika, Toutai Valu, Ika Moúí, NPOA Shark)	5	2 - Vakaif ó e Palani Pule Toutai Valu 2022 – 2026 kuo kakato pea kuo tali ia. - Vakaif ó e Palani Pule ki he Anga kuo kakato pea kuo tali ia. Vakaif ó e Palani Pule ki he Faama ika pea moe Ika Moúí óku lolotonga fakahoko.	Potungāue Toutai pea mo e ngaahi sekitoa felaveí í he toutai palu moe valu pea mo e kau maú laiseni faama ika.	- Ngaahi palopalema ó e Covid-19 í he kau toutai - Ngaahi liliu naé fokotuú mai he Talekita Pule. - Faingamalie mei he SPC, FFA, MPI ken au tokoni fakatekinikale - Ngaahi ngāue kehe pe hange koe teuteu ki he Fakaaliali Ngoue.	- Hokohoko atu e ngāue ki hono muimuií e ngaahi ngāue í he ngaahi palani pule.
Lahi ó e ngaahi fakataha talatalanoa naé fakahoko ki he ngaahi kupu fekauaki pea moe ngaahi palani pule. Toutai mamaha = 16 Poe Toho Ika = 12 Sport Fishing = 3 Toutai Valu = 4 Toutai palu = 5 Faama Ika = 4 Ika Moúí = 2 Toutai Anga = 1 FMAC = 3	52	16 - Talanoa ki he Toutai Valu = 3 - Talanoa ki he Toutai Poe Tohoákianga ika = 8 - Talanoa ki he toutai anga = 2 - FMAC = 3 - Talanoa ki he palani toutai mamaha naé kaniseli mai	Potungāue Toutai pea mo e ngaahi sekitoa felaveí	Lolotonga fakahoko e ngāue ki he palani takitaha.	Hokohoko lelei e ngaahi ngāue

Capacity = 2					
Lahi 'a hono muimuif e ngaahi ngāue oku fokotu' i he ngaahi palani pule takitaha (Tuna (3), Aquaculture (3), Deepwater (3), Aquarium (3) Biosecurity (4) NPOA Shark Plan (3))	19	9 Muimuif óe ngaahi Palani Pule kuo kakato -Faama Ika -Ika Moui -Toutai Palu loloto Ko hono muimuif 'o e ngaahi ngāue he palani pulei ó e Valu óku hoko atu he osi ha mahina é 3 mei hono tali ó e palani pule koia.	Potungāue Toutai	Ngaahi liliu tupu mei hono fakamuómuá á e ngaahi ngāue tokoni ki he Covid 19.	Hokohoko atu e ngāue ki hono muimuif mo lipooti e tuúnga óku í ai e ngaahi Palani Pule.
Lahi ó e ngaahi lipooti fakakuata ki he ngaahi Palani Pule	19	9 Kakato e ngaahi lipooti ki hono muimuif ó e Palani pule ki he Faama Ika, Ika Moui, Toutai Palu Loloto.	Potungāue Toutai pea mo e ngaahi sekitoa felaveí ki he toutai mamaha pea mo e kau maú laiseni ki he faama ika.	Neongo ne í ai e ngaahi ngāue á e Potungāue na'e fiemaú ke fakamuómuá ka naé malava pe he tafaáki ngāue ki he ngaahi palani pule ó faú e ngaahi lipooti ko éni.	Hokohoko atu hono muimuif e tuútuúni ngāue ki he ngaahi Palani Pule.
Lahi ó e ngaahi polokalama ke fakalahi e ilo á e kakai ki he ngaahi palani pule	4	4 -Polokalama TV fekauaki moe ngaahi Palani Pule - Aho Fakaílongaí ó e Meakai naé fakahoko ai e ngaahi feáuhi ngaohi meatokoni mei he toutai loloto.	Potungāue Toutai, Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa, kau 'ofisa kolo, pule fakavahe.	Ivi malava ó e kau ngāue ke faú ha ngaahi naunau ke tokoni ki hono fakalahi e ilo á e kakai ki he ngaahi Palani Pule.	Hokohoko atu hono muimuif ó e ngaahi ngāue í he tuútuúni ngāue ki he Poe Toho Ika. Óku lolotonga faú á e Palani Toutai ki hono Puleí mo Fakalalakakaí e palani Poe Toho Ika

		-- 'Aáhi ó e ngaahi Poloseki Tokoni mei NZ - Fakaaliali ngoue			
Lahi ó e ngaahi fakataha óku kau atu ki ai í ha ngaahi poloseki	10	6 4 x TORs ki he Poloseki pea moe GCF - GCF Poloseki Valu - GCF Poloseki Toutai - Poloseki ki he tu'unga mateuteu (2) - Poloseki PPP (2)	Potungāue Toutai mo e ngaahi sekitoa felaveí	Lolotonga fakahoko pe ó hange ko ia naé palani ki ai.	Hokohoko lelei e ngāue ko éni.
Ola ngāue 12: É kakato hono faú, fakapaasi, fakahoko pea mo muimuií ó ha ngaahi Tuútuúni Ngāue é 3 ki Sune 2023, ke tokoni ki he tuúloa ó e ngaahi meamoúí o óseni pea fakatupulekina fakapaánga mo e ngaahi kautaha toutai.					
Lahi 'a hono muimuií ó e ngaahi Tuútuúni Ngāue FAD, NFP	8	4 Muimuií ó e Ngaahi Tuútuúni Fakafonua ki he toutai I he taimi na'e fakahoko ai hono fau e palani toutai mamaha Muimuií oe ngaahi tuutuuni ngāue ki he Poe Tohoákiánga Ika	Potungāue Toutai mo e ngaahi sekitoa felaveí	Oku iai e ngaahi ngāue 'i hono muimuií ó e ngaahi Tuútuúni Ngāue na'e toloi ko e 'uhi ko e ngaahi fakangatangata 'o e Covid 19 pea pehee ki he ngaahi uesia tamaki mei he HTHH.	Hokohoko atu hono muimuií e ngaahi tuútuúni ngāue lolotonga.
Lahi o e ngaahi lipooti óku kakato	8	4 -Lipooti ki hono muimuií ó e tuutuuni ngāue ki he Poe	Potungāue Toutai	Oku iai e ngaahi ngāue 'i hono muimuií ó e ngaahi Tuútuúni Ngāue na'e toloi ko e 'uhi ko e ngaahi fakangatangata	Hokohoko atu hono lipooti e fakalalaka e ngāue ko eni.

		Tohoákiánga Ika Lipooti ki hono muimuii ó e tuútuúni ngāue ki he NFP.		‘o e Covid 19 pea pehee ki he ngaahi uesia tamaki mei he HTHH pea mo e ngaahi fatongia kehe pe ke fakakakato.	
Lahi ó e ngaahi polokalama naé faú ke fakalahi e ílo e kakai ki he ngaahi Tuútuúni Ngāue ko éni.	1	1 -Polokalama TV ki he FAD	Potungāue Toutai moe ngaahi kupu felaveí	Fakahoko lelei e ngaahi polokalama fakalahi e ílo ki he ngaahi tuútuúni ngāue á e toutai ka ‘oku toe fiemaú pe ha ngaahi polokalama ke lahiange.	Hokohoko atu e ngaahi polokalama fakalahi ílo ó e ngaahi tuútuúni ngāue ko éni.
Ola ngāue 13: Fakatupulekina á e tonu mo e falalaánga á e tuúnga ó e ngaahi fakamatala fakasitetisitika, ke tokoni ki he faituútuúni.					
Lahi ó e ngaahi lipooti naé fakahū mai. (Lipooti Fakasitetisitika – Bulletin Report)	4	4 -lipooti kuata 1 & 2 2022/23 na’e kakato pea tukuhake he uepisaiti a e Potungāue Toutai. - -Kakato á e Lipooti fakakuata ki he FY22-23.	Potungāue Toutai pea moe tafaáki Sitetisitika.	Ngaahi fakamatala mei he ngaahi toutai naé lipooti ia í he lipooti fakakuata á e Potungāue.	Hokohoko atu a hono fakahoko fakauike á e ngaahi savea í he ngaahi toutai
Lahi ó e ngaahi lipooti fakasitetisitika oku pulusi í he kuata kotoa. (Lipooti fakakuata) (Totongi ó e ika i he ngaahi falekai)	4	1 Tufaki e ngaahi fakamatala naé tanaki ki he ngaahi Potungāue felaveí. Lipooti I he ngaahi totongi he maketi pea oku hokohoko atu hono tanaki mai e	Potungāue Toutai Potungāue Sitetisitika mo e Pangike Pule.	Ko e ngaahi fakamatala óku ngāueáki ki hono faú ó e Lipooti fakakuata, óku tanaki ia mei he ngaahi vaá ngāue í loto í he Potungāue.	É hokohoko atu a hono teuteu é he POTungāue a e ngaahi puletini fakakuata, pea mo hono tufaki atu á e fakamatal ki he ngaahi kupu fekauáki, í hano tali é he Pule lahi

		ngaahi fakamatala ko eni.			
Lahi ó e ngaahi lipooti kuo tanaki, ó e totongi e ngaahi meátahi í he maketi (Naé fakatau atu á e ngaahi meámoúí mei óseni í he ngaahi maketi)	4	4 Tufaki e ngaahi fakamatala naé tanaki ki he ngaahi Potungāue felaveí. hokohoko atu hono tanaki data I he hu atu ki tuapuleanga o e meatahi.	N/A	Mahuínga áupito e ngāue ko éni ki heene tokoni ki he GDP.	E hokohoko atu á hono fakahoko é he Potungāue á e ngāue ko eni í he taú fakapaánga lolotonga ko éni.
Lahi ‘o e ngaahi lipooti ‘o e ngaahi fakamole makehe, kuo tanaki. (‘ikai tute mo e tukuhau)	4	o Ngaahi totongi ki he ngaahi toutai naé teéki ai ke lava ó vakaií.	NRBT, Vaá Sitetisitika, Potungāue Paánga	Ko e ngāue ko eni, ‘oku hoko ia ko emeangāue ke fua áki e fakalalakaka ó e ngaahi kautaha toutai lalahi fakataumuá ki he fakaékonomika.	É hokohoko atu á hono fakamaópoópo é he Potungāue á e meáfua oku ngāue ko eni, pea mo muimuí á éne tokoni ki he fakalalakaka ó e ngaahi kautaha toutai.
Ola Ngāue 14: Fakatupulekina ‘a e tonu mo e falala’anga ‘a e ngaahi lipooti faka’ekonomika mo e ilo fakamaketi ke ne poupouí ‘a hono hū atu ki tuapule’anga étai ngaahi koloa mei óseni.					
Lahi ó e savea na’e fakahoko ke tanaki á e ngaahi fakamatala fakaékonomika ke tokoni ki he analaiso fakaékonomika. (Faama ika, Toutai Valu, Faama Ika moúí, Toutai Palu)	4	o Lolotonga fakahoko e lipooti ki he ngaahi fekumi na’e fakahoko. Fengāueáki fakataha mo SPC I hono fakahoko e savea fakaékonomika ki he ngufeke. Faú mo fakahū e Lipooti oe ngāue ni I he fengāueáki vaofi	Potungāue Toutai, Kau toutai Loloto Tau Palu) mo e sekitoa toutai & Kakai.	Ko hono tolotoloi í hono fakahoko ó e palani fakamaketi ki tuápuleánga, óku tupunga ia mei he ngaahi fakangatangata tuúnga í he COVID-19.	Óku to e toloi á hono fakahoko ó e palani fakamaketi ki he palu.

		mo SPC.			
Lahi ó e ngaahi lipooti fakaekonomika kuo fakakakato. (Lipooti fakaekonomika ki he unomoa mo e uloulaávai)	2	0 Naé tolotoloi a e ngāue koeni koeúhi koe ngaahi ngāue kehekehe pe kau ai hono fakahoko e ngāue ki he HTHH moe COVID-19.	Potungāue Toutai moe ngaahi Sekitoa Toutai.	Ne 'ikai lava hano fakahoko e ngāue ni makatuúnga pe l he ngaahi ngāue ki he HTHH moe uesia oe COVID – 19	E hokohoko atu he tafaáki ekonomika a hono analaiso fakaekonomika a e ngaahi fiemaú a e Potungāue pea mo óatu e ngaahi fakamatlaa ko ia ki he ngaahi Potungāue felaveí.
Lahi ó e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko fakataú. (Ke fakatupulaki e ngaahi Kautaha toutai í Tongatapu, Vavaú, Haapai pea mo Eua)	1	1 - Ko e fekumi ki ha maketi maáe toutai palu naé fakahū ki he taki ngāue ó e Vaá	Kau maú laiseni ki he toutai palu, Potungāue Toutai pea mo e Kautaha Toutai Fakafonua	Ko e toloi í hono fakahoko ó e ngāue ko éni o hange ko hono palanií na'e tefito pe ia mei he fakangatangata ó e Koviti 19	E hokohoko atu he Potungāue a hono fakahoko ha ngaahi fekumi l he ngaahi maketi lolotonga pea mo ha ngaahi maketi foou.
Lahi ó e ngaahi poloseki kuo faú pea fokotuu ke fakahoko (Poloseki Fakalalaka Fakaekonomika ki he ngaahi maketi fakalotofonua)	1	0 Koe Poloseki PPP kuo kakato pea fakahū atu ki he Komiti Langafakalalaka. Hokohoko lelei atu pe ae ngaahi poloseki PPP.	Kakai oe Fonua pea mo e ngaahi sekitoa felavei & Potungāue Toutai.	Fakahoko lelei e ngāue ko eni.	Hokohoko atu e ngāue koeni é he ófisa fakaekonomika á e Potungāue á hono lipooti e ngaahi ngāue ko eni.
Lahi ó e ngaahi lipooti kuo faú, vakaií, siofi mo hono muimuií ó e ngaahi totongi fakatoutai.	1	0 Ne 'ikai lava ha review ó e ngaahi totongi fakatoutai.	Katoa e sekitoa toutai moe kakai ó e fonua	Ne toloi hono fakahoko e ngāue ni makatuúnga pe he ngaahi ngāue kehekehe ne fakahoko hange koe HTHH.	Kei hokohoko atu pe á e fiema ke fakahoko á hono toe siofi e ngaahi totongi ó e ngaahi meá fakatoutai.
Output 15: Fa'u, fakahoko mo monitoa 'a e Response Plan ki he Koviti 19 mo e Mahaki 'ikai ke pipihi (NCD), Palani Response ' ae toutai ki he fakatamaki fakanatula oe Palani response ki ha mo'ungaafi.					

Lahi e lipooti 'oku tanaki l he fakatamaki fakanatula	1	1 - HT-HH lipooti ki he ngaahi maumau na'e tanaki	Potungāue Toutai moe kau memipa felalave'i	'ikai ha palopalema	Muimui'i ae ngaahi tokoni mei tu'apule'anga ki he Hunga Tonga Hunga Ha'apai
Lahi ae lipooti kuo osi fakakaakto mo tanaki	4	4 - HT - HH Palani ki he ngaahi maumau, fakahoko ngāue pea lipooti - Tufa pa'anga tokoni ki Ha'apai, ngaahi vaka toutai iiki - Kakato e tufa pa'anga tokoni 'i Ha'apai - Toutai Palu moe ngaahi tokoni mei he HTHH	Potungāue Toutai moe kau memipa felalave'i	'ikai ha palopalema	Hokohoko atu e ngaahi tokoni ki he kakai na'e uesia mei he HTHH
Peseti e ngaahi ngāue oku osi fakahoko 'i he MOF NCD project per unloading.	100%	100%	Potungāue Toutai moe kakai 'o Tonga	'ikai ha palopalema	Hokohoko atu hono kumi ha ngaahi tokoni fakapa'anga ki he ngāue koeni
Ola Ngāue 16: Fakaivia e ngaahi komiti Toutai					
Fika oe ngaahi fekumi ki he need assessment (Assessment for development of National Fisheries Council and Fisheries Association).	4	4 - Toutai Ngufeke - Mounu - Fakalelei ae	NFC moe Potungāue Toutai	'ikai ha Palopalema	Hokohoko atu e poupu ki he fakalalaka ae NFC

		Infrastructure - Naunau			
Lahi ae ngaahi ngāue tokoni fakaivia e kau ngāue oku fakahoko fakata'u (National Fisheries Council and Fisheries Association (Tongatapu, Vava'u, Haapai & Eua).	4	2 - Ako ki hono ngāueaki ae pa'anga - Ako toutai ki he Ngufeke ki he kau Toutai 'Eua	NFC	Ngaahi ngāue kehe	Hokohoko atu e pou pou ki he fakalalaka ae NFC
Lahi e ngaahi lipooti kuo tanaki	4	2 Monitoa ae toutai Ngufeke	Potungāue Toutai moe NFC	Ngaahi ngāue kehe	Hokohoko atu e pou pou ki he fakalalaka ae NFC

Ko hono Hū atu ‘o e koloa mei ‘oseni ki Tu’apule’anga

Koloa Hū atu ki tu’apule’anga

Ko hono lahi ‘o e koloa mei ‘oseni na’e hū atu ki tu’apule’anga (‘ikai kau ai ‘a e ika mo’ui) ‘i he Ta’u Fakapa’anga ko eni, ko e metuliki toni ‘e 1,938. Ko e tupu’aki ia ‘a e peseti ‘e 47% mei’ he fakakatoa ‘a e lahi ‘o e koloa mei ‘oseni ne hū ki tu’apule’anga he Ta’u Fakapa’anga kuo ‘osi, ‘a ia naé tupunga eni mei he lahi á hono hu atu ó e valu ki tuápuleánga. Ko e mahu’inga fakapa’anga ‘o e kotoa e me’amo’ui mei ‘oseni na’e hū atu ki tu’apule’anga, ko e TOP\$8.5 miliona, ‘a ia ko e holo ‘aki ia ‘a e peseti ‘e 19% mei’ he mahu’inga fakapa’anga ‘o e ika na’e hū atu ki tu’apule’anga he Ta’u Fakapa’anga kimu’a. Óku uesia lahi á e hū atu á e ngaahi koloa mei óseni ki tuápuleánga, mei he kei fakataputapui mo fakangatangata ‘i he ngaahi kauá fonua, pea mo e ngaahi maketi í tuápuleánga, tuúnga í he COVID-19.

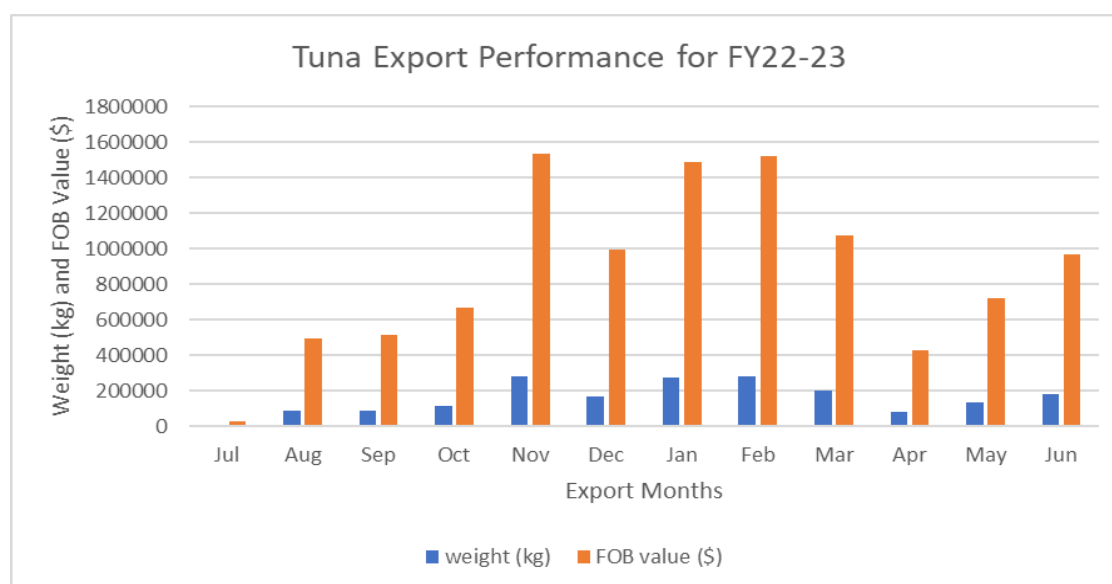
Tepile 1: Ko e mahuínga mo e lahi fakakatoa ó e koloa mei óseni naé hū atu ki tuápuleánga mei Siulai 2022 ki Sune 2023.

Faáhinga	Mamafa (metuliki toni)	Mahuínga (Miliona)
valu	1,912.8	10.4
Kakanoíánga	25.4	0.13
Limu (mozuku)	0.001	0.5x10 ⁻⁶
Fakakatoa	1,938.20	10.53

Toutai Valu

Ko e metuliki toni fakalukufua ‘e 1,912.8 ‘o e valu na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i he Ta’u Fakapa’anga ko ‘eni, ‘a ia ko e tupu’aki ia ‘a e peseti ‘e 55.3% mei’ he Ta’u Fakapa’anga kuo hili. Ko e valu na’e lahi taha ‘i he fakakatoa ‘o e koloa mei ‘oseni na’e hū atu ki tu’apule’anga, ‘a ia ko e peseti ‘e 98.7%. Ko e kotoa ‘o e valu na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i he Ta’u Fakapa’anga ko ‘eni, na’e fe’unga hono mahu’inga fakapa’anga, mo e TOP\$10.4 miliona, ‘a ia ko e tupu ‘aki ia ‘a e peseti ‘e 54.8% mei’ he Ta’u Fakapa’anga kuo hili.

Fakatātā 1: Lahí (kg) mo e mahuínga (TOP\$) fakakatoa ó e valu ne hū ki tuápuleánga mei Siulai 2022 – Sune 2023.

Toutali Loloto (Palu)

Naé uesia lahi áupito á e toutai palu, mei he ngaahi fakatapuapui ó e COVID-19. Ne motuhia ai á e fetuútaki mo e ngaahi maketi ki tuápuleánga, koeúhia ko e tatapuni á e ngaahi kau á fonua fakavahaápuleánga pea mo e ngaahi fakangatangata ki he ngaahi koloa hū atu ki tuápuleánga. Í heéne pehe, na'e íkai malava ha hu atu ó e palu ki tuápule'anga í he taú fakapa'anga kuo hili.

Mokohunu

'Oku lolotonga tapuni 'a hono toutai' ó e mokohunu. 'Oku lele lelei pe 'a e alepau fengāue'aki í he Potungāue Toutai pea moe Kautaha Vast Ocean ki hono fakalakalakaí 'a hono faamaí 'o e mokohunu. Ko hono fuofua toutai' ó e mokohunu naé faamaí í he Kautaha Vast Ocean naé fakahoko ia í he kuata Siulai – Sepitema 2022. Neongo naé maumauí e faama ko éni he moungaafi HTHH pea moe peau kula, ka na'e toó mai ha foí mokohunu (*Holothuria lessoni*) 'e 28843 pea ngaohi ia ó hu atu ki tu'apule'anga.

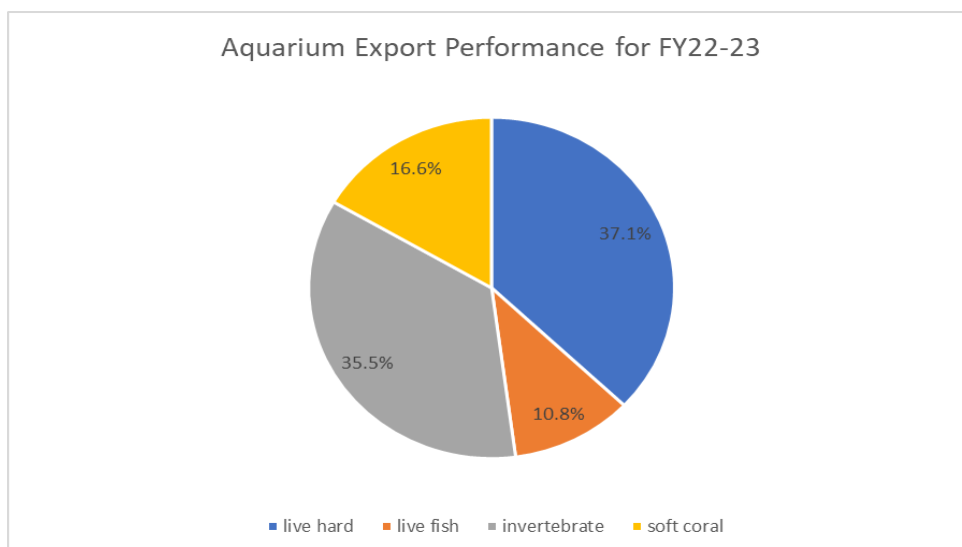
Mokohunu Momoa hū atu ki tu'apule'anga

Ko hono lau fakatautaha ó e lahi ó e mokohunu naé hū atu ki tuápuleánga í he taú fakapaánga ko eni, naé feúnga mo e foí mokohunu é 28,843. Naé í ai á e foí mokohunu momoa é 13,335 naé hu atu ia ki he maketi í Aositelelia pea mo Hong Kong 'a ia ko e foí mokohunu momoa 'e 350 ki Aositelelia pea 12,985 ki Hong Kong.

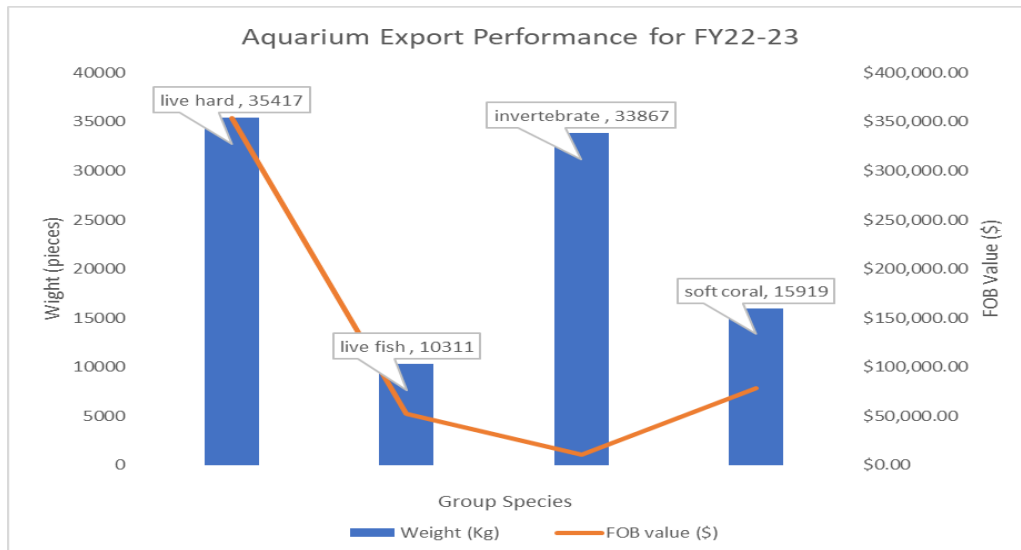
Toutai 'o e Ika Mo'ui

Ko e lahi 'o e ika mo'ui ne uta atu ki tu'apule'anga ki he Ta'u Fakapa'anga na'e fe'unga mo e me'amo'ui 'e 95,514, mo e mahu'inga ko e pa'anga 'e \$0.49 miliona.. Ko e holo 'aki ia 'a e peseti 'e 38.3 'i he lahi 'o e me'amo'ui na'e hū atu ki tu'apule'anga', mo e peseti 'e 48.9% 'i he mahu'inga fakapa'anga (FOB value) 'i he fakafehoanaki ki he taimi tatau pe 'o e Ta'u Fakapa'anga ki mu'a. Ko e me'amo'ui na'e hū atu ki tu'apule'anga' na'e lahi taha ai ko e feo pea mo e ika íkai hano huituá ó hange ko ia 'oku 'asi atu he kalafi fika 3 'i lalo. Ko e maketi lahi taha ki hono hū atu ki tu'apule'anga 'o e me'amo'ui' ko 'Amelika.

Fakatātā 2: Lahi 'o e ngaahi me'amo'ui na'e hū atu ki tu'apule'anga mei Siulai 2022 – Sune 2023

Fakatātā 3: Lahi ‘o e ngaahi meámoúí naé hū atu ki tuápuleánga mo honau mahuínga fakapaánga mei Siulai 2022 – June 2023

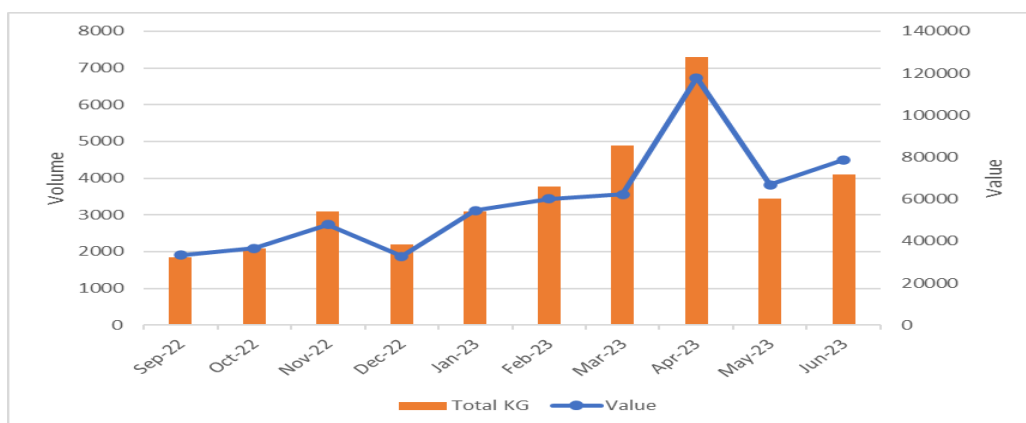

Savea Maket Faka-lotofonua

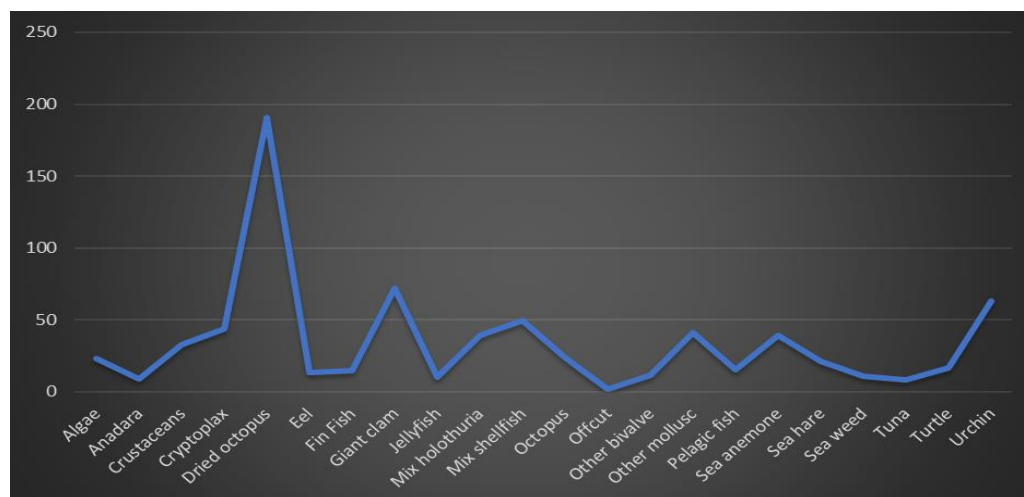
‘Oku fakahoko ‘a hono savea’i ‘o e ngaahi maketi ika fakalotofonua, tu’otaha ‘i he uike kotoa pē, ‘o fakataumu’a ke tånaki e ngaahi fakamatala fekau’aki mo e mahu’inga fakapa’anga mo e lahi ‘o e koloa mei ‘oseni ‘oku fakatau atu he maketi fakalotofonua. Ko e savea ni foki ‘oku fakahoko ia ‘i Vava’u, Ha’apai pea pehe ki he ngaahi fakatau’anga ika ‘i Tongatapu. Na’e fakafuofua ki he toni ‘e 43 ‘o e me’atahi na’e fakatau fakalotofonua ‘i he mahu’inga ko e \$TOP 0.73 miliona.

Ko e ‘avalisi ki he totongi e ika’ na’e \$14 ki he kilo pea fakatau atu ‘i he totongi ko e \$20 \$30, \$50 pea a’u ki he \$60 mo e \$70 ki he milemila. Ko e feke momoa naé ‘avalisi ke maú ‘a e mahu’inga fakapa’anga ma’olunga taha he naé a’u pe ki he kilo ‘e 50 ki he 100 á e feke momoa é taha. Na’e hoko foki e kau fefakatau’aki ‘oku nau fakatau mai pea to e fakatau atu ‘a e ika ke nau uesia ai e totongi ‘o e ika ka e tautautefito pe ki he maketi Fuaa pea mo Vava’u. Ko e ‘avalisi ‘o e mahu’inga ‘o e ika he maketi ‘oku ha atu he fika 5 ‘i lalo.

Fakatātā 4: Fakafuofua ‘o e lahi ‘o e ika mo hono mahu’inga ne fakatau atu he ngaahi maketi ika he Ta’u Fakapa’anga 2022/23.

Fakatātā 5: ‘Avalisi e mahúnga ó e ngaahi meátahi, Aokosi 2022 – Sune 2023

Poloseki ki hono fakafepaki’i ‘o e Mahaki ‘ikai pipihi (NCD)

‘Oku hokohoko atu á e tokoni ‘a e Poloseki NCD ke fakatau atu á e ika ma’amaáange ki he kakai ó e fonua. Na’e fakataumu’a á e Poloseki NCD ke faka’ai’ai ‘a e kai moúi lelei ke fakasi’isi’i ‘a hono ma’u ‘o e kakai Tonga ‘e he mahaki ‘ikai pipihi (NCD) ‘aki hono fakatau mai á e valu he mahúnga fakapaánga mei he \$3 - \$12 ki he kilokalami. Ko e poloseki ko’eni ‘oku fengāue’aki ai ‘a e potungāue toutai mo e ngaahi vaka toutai tuna mei tu’apule’anga ‘i ha aleapau ke fakahifo mai ha konga ‘o e ola ‘o e toutai. Ko e aleapau ke fakahifo ‘a e toni ika ‘e 2.5 ki he 3.5 ‘i he folau toutai kotoa pe.

Tepile 2 : Ko e lahi ‘o e ika ne fakatau atu ‘i he polokalama mei Siulai 2022 – Sune 2023

Species	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	TOTAL
Atu	302	499	1256	895	1278	2959		917	1432	404	1335	3291	14568
Hakula La	343	1713	3315	2379	5739	6930		1484	2980	961	3529	5481	34855
Hakula Puaka	11	184	181	230	463	543		61	242	200	298	77	2490
Mahimahi	19		389		51	1434		348	291	117	83	63	2793
Offcut	85	454	530	754	1510	1233		613	824	284	856	1581	8723
Ono									200				200
Sifisifi		131	159	100	106								497
Ului Ika	322					434		95	544	328	308	426	2458
Valu	1095	2321	821	1618	1203	181		2589	2041	6805	2956	4683	26313
Wahoo	153	212	659	1720	3377	3925		2584	983	111	1889	1278	16890
TOTAL	2330	5514	7310	7696	13728	17638	0	8691	9536	9210	11254	16879	109787

Ngaahi Ngāue ki he Fakaakeake Hunga Tonga – Hunga Ha’apai (HT – HH)

Ko e puna ‘a e mo’ungaafi, Hunga Tonga – Hunga Ha’apai, na’ane fakatupunga ‘a e peau ‘i he ‘aho 15 ‘o Sanuali, 2022 ‘o uesia ai ‘a e sekitoa toutai ‘o tatau pe ki he toutai iiki mo e toutai fakakomesiale. Na’e muimui mai ‘i he puna ‘a e mo’ungaafi ‘a e hoko mai ‘a e COVID-19 ‘o to e uesia ange ai ‘a e sekitoa toutai. ‘i heéne pehee, ko hono hu atu fakakomesiale ó e ngaahi koloa mei óseni, ngaahi pisinisi fakalotofonua í he sekitoa toutai na’e uesia ‘aupito. Ko e taumu’a ‘o e polokalama fakaakeake ke tokoni ki hano to e fakaakeake ‘a e sekitoa toutai, ‘o tatau pe ki he kau toutai iiki, ngaahi pisinisi toutai, ka e pehe foki ki he malu ‘o e ma’u’anga me’atokoni mei tahi. Ko e tokoni ki he fakaakeake HTHH í he taú fakapaánga ko éni naé fakatefito pe ia í Haápai. Ko e tokoni feúnga mo e \$1234,400.00 naé vahevahe ki he kau maú vaka é toko 47. Na’e vahevahe á e tokoni ko éni ó fakatatau ki he lahi ó e maumau naé hoko ki he vaka toutai takitaha.

Tepile 3: Tuúnga maumau ó e Vaka mo e lahi ó e tokoni.

Lahi 'o e maumau	Lahi 'o e vaka	Lahi 'o e pa'anga
Maumau kakato	25	\$3,000
maumau lahi	16	\$2,000
Maumau si'isi'i	6	\$1,500

2.2.5 Va'a Saienisi mo e Ngāue ki tu'a

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika. D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'. F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliliuaki 'o e 'ea.					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 17: Fakalahi hake á e taketi' pea ke fakapatonu 'a e tokanga ki he fekumi ki hono faama'i 'o e ika' pea mo fakalalakakaí ke fenapasi mo e ngaahi fiema'u vivili mei he ngaahi kautaha.					
Lahi 'o e polokalama fakafanau na'e lava	6	3 Koe polokalama fakafanau 'e 3 na'e lava - Kalasi kehekehe 'e 2 'o e vasuva (Kukukuku – 14.9.22: tokanoa – 29.9.22) - Kalasi 'e 1 mokohunu (nga'ito) mei he Kautaha mokohunu (VO) – 19.12.22	Kau Faama Tofe Ngaahi Kolo Feitu'u Pule'i Makehe Kau Faama Mokohunu Faama Paka tolitoli Ngaahi Kolo tu'u matatahi	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina, tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei mo tu'uloa	Tokateu ki he ngaahi faha'i ta'u afā 'i he hoko mai. Ke fakalahi e fale ngāue ki he faama ika 'ahi'ahi mo fakalelei'i e naunau ki he fale fakatotolo Ke toe fakatokolahi mai 'a e kau ngāue ke tokoni ki he polokalama fakafanau pea mo toe lahiane 'a e ola 'o e fakafanau Ke hokohoko atu 'a hono muimui'i mo hono tokanga'i e ngaahi faama taautaha Ke hokohoko atu hono 'ahi'ahi'i ha ngaahi founa fo'ou hono faama'i e ngaahi me'amo'ui 'o tahi

Lahi e ngaahi faama fo'ou kuo fokotu'u	15	12 Tofe (12) - Lanie tofe fo'ou 'e 8 na'e li 'i Vava'u (Polosapina, 'Utulei, Huni, Teu, Akeio, Atimooa, Telesia, Piula) - Laine tofe fo'ou 'e 2 li 'i Tongatapu (To'utupu 'o Sopusu mo 'enau Kulupu Toutai) - Laine tofe fo'ou 'e 1 na'e li 'i Ha'apai (Kaloni)	Potungāue Toutai Ngaahi Kolo Feitu'u Pule'i Makehe Faama mokohunu Faama paka tolitoli Ngaahi Kolo tu'u matatahi	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina, tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei mo tu'uloa	Ke tufa ki he ngaahi 'Elia Pule'i Makehe ha vasuva lalahi ke fakasi'isi'i e mate e fanga ki'i vasuva iiki 'i hono tufa Ke hokohoko atu e polokalama fakafanau pea fakalalaka e founa hono faama'i e mokohunu 'o kamata pe mei hono fanau'i ki hono tuku ki he faama 'i tahi Fakalahi hono faama'i e mokohunu 'i he ngaahi Kolo Feitu'u Pule'i Makehe (SMA) Ke fakalalaka'i e founa hono faama'i e ngaahi me'amo'ui 'o tahi pea fakahoko ki he ngaahi kolo tu'u matatahi 'a ia 'oku lelei hono 'ataki ki he faama.
Lahi e tokoni ki he kau faama mo e ngaahi ngāue ki he faama ika	40	94 55 x Tufa 'o e pulopula tofe - 2 x Faama (Tongatapu) - 21 x Faama (Ha'apai) - 32 x Faama (Vava'u) 17 x Fakamata tofe - 10 x Faama (Ha'apai) - 6 x Faama 'e 10 (Vava'u) - 1 x Faama (Tongatapu) 10 x Li 'o e laine tofe - 8 x Laine 'i Vava'u - 2 x Laine 'i Tongatapu 2 x Mokohunu	Kau faama ika Ngaahi Kolo tu'u matatahi mo e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	Ke toe fakalahi e polokalama fakafanau ki he tofe, vasuva mo e mokohunu ke ne tokonia e ngaahi kole faama

		- Koloa & Makave 7 x Tufa Vasuva - Kolo 'e 6 (Vava'u – Ovaka, Taunga, Falevai, Matamaka, 'Otea, 'Eueiki) - Feitu'u pule'i makehe 'e 1 'i Tongatapu (Fangatapu) 3 x Tauhele pulopula tofe - Tauhele taautaha 'e 3 (Vava'u – 2 'Atonio, 1 Piula)			
Lahi e fa'ahinga me'amo'ui foo'ou ke 'ahi'ahi faama'i (mokohunu, paka tolitoli, uloula'avai)	3	3 1) Mokohunu – Potungāue Toutai/Kautaha Mokohunu (VO) - Hokohoko hono fakahoko e faama'i e mokohunu (nga'ito) ki he gaahi Kolo feitu'u pule'i makehe 2) Uloula'avai & kanahe - Ko hono toe fokotu'u 'o e ano vai moe 'a faama teutue ki hono toe tanaki - Malava ke ma'u 'a e lapila moe 'ava ke 'ave ki he faama 'a	Kau faama ika Ngaahi kolo tu'umatatahi mo e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	Hokohoko atu e faama 'i 'o e mokohunu, uloula'avai, paka (tolitoli) mo e kanahe Ke kau atu ki ai mo e lapila pe toe hoko atu hono faama'i e 'ava mo ha fa'ahinga kehe 'o e mokohunu
Lahi 'o e ngaahi kolo kuo fokotu'u 'enua ngaahi faama ika iiki Fakalalakaka'i mo muimui'i 'a e ngaahi kolo 'oku nau faama'i 'a	7	2 Faama 'ahi'ahi 'o e mokohunu (2) - Kolo & Makave	Potungāue Toutai Kau faama ika Ngaahi kauataha ika mo'ui tuku puha	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o	Koe va'a fo'ou ki he tafa'aki Sainisi: Ko hono tokangaekina e malu mo hao 'a e me'amo'ui mei 'oseni 'oku fakafatongiaa'aki 'a hono aofangatuku 'o e Tu'utu'uni, (SOP), tu'utu'uni ngāue mo hono fakahoko

e ngaahi me'amo'u ifo'ou pea mo fa'u e ngaahi lipooti ki he tu'unga 'oku 'i ai e ngaahi ngāue ki he faama ika (ngaahi ngāue he fale ngāue ki he faama ika 'ahi'ahi me ngaahi faama ika)			sio'ata Ngaahi kolo tu'u matatahi moe ngaahi feitu'u pule'i makehe	e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	e ngāue
Lahi 'o e ngaahi lipooti ki he ngaahi faama ika 'oku lava	8	8 Lipooti 'e 4 na'e tanaki -Lipooti fakakuata 'e 2 'a e kau taki 'o e ngaahi va'a Lipooti fakakuata 'uluaki moe ua 'a e tafa'aki Faama'i mo tauhi 'o e ngaahi me'amoúí 'o 'oseni Lipooti 'e 4 na'e tanaki Lipooti fakakuata 'e 2 'a e kau taki 'o e ngaahi va'a Lipooti fakakuata tolu moe fa 'a e tafa'aki Faama'i mo tauhi 'o e ngaahi me'amoúí 'o 'oseni	Potungāue Toutai		
Ola Ngāue 18: Fakalahi mo fakalakalaka 'a e tu'unga hono fakahoko 'o e polokalama Feitu'u Pule'i Makehe moe ngaahi Poe Toho'anga ika ki he ngaahi kolo					
Lahi 'o e Feitu'u Pule'i Makehe kuo fokotu'u fo'ou.	5	3 Kolo feitu'u pule'i makehe fo'ou e 5 na'e kasete'i 'a ia ko Okoa, Fotuha'a, Lotofoa, Fangale'oua pea	Ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe Potungāue Toutai	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliiuaki 'o	Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ko ia he ngaahi 'otu motu'. Ko hono toe vahe'i ange ha ngaahi taimi lahi ki he ngaahi polokalama

		mo Fotua. Koe kolo fo'ou 'e tolu 'oku hoko atu kiai 'a e ngāue ko 'Utui mo Longomapu mei Vav'u pea mo 'Ahau Tongatapu. Ko 'Ahau pea mo 'Utui kuo na 'osi maau 'o tali kasete'i pe.		e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	muimui'i 'o e tu'unga 'o e polokalama feitu'u pule'i makehe.
Lahi 'o e ngaahi polokalama Feitu'u Pule'i Makehe ne fakahoko.	5	4	Ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe Potungāue Toutai Ngaahi Va'a Fengāue'aki – VEPA, Poloseki Halafononga ki ha Ngatai tu'uloa – Poloseki Pangike 'a mamani)	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ko ia he ngaahi 'otu motu'.
Lahi 'o e ngaahi polokalma muimui'i e tu'unga 'o e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe ne fakahoko.	266	214	Ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe Potungāue Toutai Ngaahi Va'a Fengāue'aki – VEPA, Poloseki Halafononga ki ha Ngatai tu'uloa – Poloseki Pangike 'a	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ko ia he ngaahi 'otu motu'.

		he motu.	mamani)		
Lahi 'o e ngaahi palani pule na'e fakapaasi.	1	0 'Oku lolotonga lele 'a e ngāue ki he palani pule 'o e poe toho'anga ika.		Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	Ke tokoni kiha ngaahi fiema'u fakatekinikale 'i hono fa'u 'o e ngaahi Palani Pule ki he poe toho'anga ika.
Lahi 'o e ngaahi polokalama Poe toho'anga ika na'e fakahoko.	9	2 Ne 'ikai lava hano toe laku 'o ha ngaahi poe toho'anga ika ka koe hono muimui'i pe 'o e ngaahi poe na'e 'osi laku pe mo hono fua loloto 'o e tu'u'anga makehe ko hono teuteu ke laku kiai mo ha toe poe toho'anga ika.	Potungāue toutai Tangata mo fefine toutai.	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	Ke hoko atu hono toe ngaahi 'o e ngaahi Poe toho'anga ika fo'ou mo laku kinautolu.
Ola Ngāue 19: Fakalalakaka ki ha tu'unga ma'olunga e ako ngāue mo e taukei ngāue, ngāue ki tu'a mo e tokoni fakatekinikale ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika mo e kau toutai.					
Lahi 'o e ngaahi ako fakalalakaka taukei ngāue na'e lava	132	47 4 x Ako ki he ngaahi kolo mo e komuniti - Ako ki hono ngaahi 'o e ngaahi naunau toutai mo hono ngāue'aki ki he feitu'u pule'i makehe 'o 'Eueiki.	Potungāue Toutai Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe Tangata moe Fefine Toutai	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea.	Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ko ia he ngaahi 'otu motu'.

		- Ako ki he founga 'o e ngaohi 'o e ngaahi poe faka'ilonga Feitu'u Pule'i Makehe mo hono laku ki he kau ofisa toutai 'i Vava'u. - Ako ki hono ngāue'aki 'o e me'angāue GPS ki he katoa 'o e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe 'i Tongatapu - Ako 'o e kau faiako ki he Tohi fakahinohino 'o e polokalama Feitu'u Pule'i Makehe. 23 x Toutai loloto - 2 x Ako fakahoko ki he 'Eikivaka, fakafofonga ki he kautaha vaka toutai muli pea moe kau ngāue hū fo'ou - 1 x ako TAILS na'e fakahoko 'i Tongatapu. - 12 x Ako ki he tanaki fakamatala (data) fekua'aki moe toutai - 2 x Ako ki hono vakai'i tu'unga lahi 'o e me'a mo'ui mei 'oseni - 2 x Ako mo toe fakamanatu fekau'aki moe teitapeisi MCS - 4 x Ako 'a e poloseki NIWA 4 fekau'aki mo hono ngāue 'aki 'o R		Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	

		11 x Ako ki hono Faama'i 'o e me'a mo'ui mei 'oseni 4 x Tofe - Ako fakamata ki he kau faama tofe 'a Vava'u moe Tokanga'i 'o e faama ki he kau faama fo'ou 'i Vava'u - Ako fakamata mo hono tokanga'i e faama 'i Ha'apai - Ako ki he tauhele pulopula tofe ki he kau faama tofe - Ako fa'u palani fekau'aki moe maketi faka'ekonomika ki he kau faama tofe 1 x Vasuva - Ako fekau'aki moe vasuva mo e ngaahi kolo feitu'u pule'i makehe - 1 x Fakataha – Fakalalaka e ngaahi ngāue lalahi ma'a e Toutai 3 x Ako Mokohunu - Ako moe ngaahi kolo feitu'u pule'i makehe ki hono tokanga'i e faama mokohunu - Ako moe kau tokoni 'Ofisa Toutai 'i Vava'u ki hono muimui'i mo tokangaekina e faama			

		mokohunu Ako moe kau 'Ofisa toutai ki hono tokanga'i moe ngaahi ngāue 'oku fakahoko 'i he fale ngāue ki he faama ika 'ahi'ahi 3 x CITES - ngaahi ako ki he fakafe'iloaki 'a e founga 'ilo'i 'o e faáhinga 'o e limu óku fakatu'utamaki (konga fekumi íkai ola kovi: fakataha mo e kau 'Ofisa Toutai fengāue'aki, fekau'aki mo e fekumi 'ikai ola kovi - ngaahi ako ke 'ilo'i fekau'aki mo e Konivésio fakavaha'a pule'anga ki he fefakatau'aki 'o e me'a mo'ui 'oku faka'au ke 'osi (CITES) ke fakahoko'aki ngaahi palani ngāue 'i he sekitoa toutai. - ngaahi ako ki he fakafe'iloaki 'a e founga 'ilo'i 'o e faáhinga 'o e limu óku fakatu'utamaki (konga) 9 x Toutai mamaha - Ako tanaki fakamatala toutai ki he ngaahi kolo			

		FPM fo'ou (3x HP: Fotua & Fangaoleunga; Lotofoa, 1x Vava'u: Okoa) - Toe fakahoko ae ako tanaki fakamatala toutai – Tongatapu x3 (Kolonga, Nukuleka, Haatafu) - 2x Fakataukei'i 'a e kau ngāue 'a Vava'u ki he tanaki fakamatala mei he ngaahi me'a tahi 'i he maketi			
Lahi 'o e ngaahi ngāue ki tu'a na'e fakahoko	1050	722 6 x Aquaculture: - Tokoni'i 'a e kau faama tofe fekau'aki pea moe foomu laiseni fakalalakala faama ika - Fale'i 'a e kau faama fekau'aki moe ngaahi ngāue ki he faama - Fakataha pea moe ngaahi kolo feitu'u pule'i makehe fekau'aki pea moe faama mokohunu (Koloa & Makave 'i Vava'u) - Fakataha pea moe komiti feitu'u pule'i makehe 'o e kolo ko 'Utulei ki hono fakamahino'i 'a e lelei 'o e faama tofe 'i loto 'i he feitu'u pule'i makehe moe fengāue'aki pea mo	Potungāue Toutai Kolo feitu'u pule'i makehe Kau toutai	Tu'unga malu 'o e me'atokoni Fakalalakala faka'ekonomika tu'uoloa 'i he tu'unga fakakolo	Ke fakalelei'i ange 'a e 'ilo fakatekinikale mo e poto'i ngāue 'o e kau ngāue 'a e Potungāue Toutai ki hono faama'i e tofe, fakakalasi e mata'itofe 'o hono toutai'i, teuteu'i mo e ta tongitongi 'i he tokoni 'a e poloseki ACIAR ke malava ke nau tokoni'i e kau faama tofe ken au malava 'o ngāue pe 'ia nautolu ke a'usia 'enau ngaahi fiema'u. Ke fakalelei'i 'a e ngaahi naunau mo e me'a ngāue ke tokoni'i e ngāue 'a e kau faama tofe. Ke fakalelei'i 'a e tokoni fakapa'anga mei' he Pule'anga ke tokoni ki he polokalama faka'ahu ika 'i Tonga ni.

		Estimoa Kuilboer - Tokonia 'a e kau faama tofe 'i he ako ki hono fakamata mo hono toutai'i 'o e tofe - Fakataha pea moe Kulupu Tofe 'a Vava'u pea mo Ha'apai fekau'aki moe ngaahi polokalama faama tofe 252 x Toutai Loloto - 252 ngaahi ngāue tokoni (ko hono teuteu'i e 'utu 'a e ngaahi vaka toutai 'oku nau laiseni ke toutai 'i ho tau potu tahi, teuteu'i 'enau tohi lekooti toutai mo e tokoni ki hono fakatau atu 'o e ika 'i he polokalama fakatau ika ma'ama'a 'a e Potungāue ki he kakai 'o e fonua). 30 x Toutai - 30 x sevesi na'e fakahoko ki he kau toutai (faka'eke'eke fekau'aki moe savea 'oku fakahoko moe ngaahi ngāue 'oku fakahoko he Potungāue) 40 x ngaahi ngāue ki tu'a moe tokoni fakatekinikale ki Ha'apai - Muimui'i moe savea			

		vasuva 'i Nomuka, Matuku, Ha'afeva, 'O'ua, Felemea mo 'Uiha - Vakai'i mo hono lau 'a e tofe 'i he laine tofe kotoa (Lapila Lolohea, Felemea, Tu'atalatau Tongaonevai, Talanoa Molisi, Mafi Finau, Kaloni (Felemea), Mohokoi (Lofanga pea moe laine 'a e Potungāue Toutai 300 x Ngaahi ngāue ki tu'a moe tokoni fakatekinikale ki Vava'u - Tufa vasuva ki he ngaahi kolo ko Ovaka (15), 'Otea (10), Matamaka (10), Falevai (10), Taunga (10) pea moe 'Eueiki (15). - Li 'a e laine tauhele pulopula tofe 'e 11 'a e Potungāue moe 3 ki he kau faama taautaha - Kakatoe moe fakataha 'e 4 pea moe Kulupu Faama tofe. 94 x ngaahi ngāue ki tu'a moe tokoni fakatekinikale ki 'Eua - 2 x kolo ko Houma (Oct&Nov 22), 2 x kolo ko Tufuvai (Oct&Nov 22), 1 x kolo ko Futu (Oct 22) - Ngaahi kolo feitu'u			

		pule'i makehe 'i he hili 'a e peaukula, ngaahi fiema'u vasuva moe vaka - 44 x Tanaki fakamatala - 38 x tanaki fakataha TAILS - 6 x Feitu'u pule'i makehe Compliance Services: - 38 x vakai'i 'a e muimui pau ki he lao toutai Technical Support: - Faktaha FAD (7th Dec 22) - Fakataha ki he ngaahi langa 'a e Toutai (2nd Dec 22 with Vailala Matoto) - 3 x kau atu ki he fakataha 'a e kautaha toutai 'a 'Eua (Oct&Nov 22) - 1 x Ako ki he kau toutai 'Eua fekau'aki moe ngūfeke (Jan-Mar 2023)			
Lahi 'o e ngaahi fale ngāue faama ika 'ahi'ahi	1	0 - 'ikai ke ma'u e taketi koe'uhi koe 'ikai ke 'i ai he pa'anga vahe'i ki he ngāue koeni			
Ola Ngāue 18: Fakalahi 'a e tu'unga hono fakahoko 'o e polokalama Feitu'u Pule'i Makehe' ki he ngaahi kolo matatahi.					
Toutai Mamaha					

Lahi 'o e savea ki he tu'unga 'o e tefito'i me'a mo'ui 'i he toutai mamaha	5	5 - 1 x savea creel - 1 x savea maketi - 1 x Fakamatala toutai meihe FPM - 1 x Savea ki he tu'unga 'o e me'a mo'ui 'o 'oseni 'i he mapuna 'a e mo'ungaafi - 1 x savea maumau ki he Mapuna 'a e mo'ungaafi.	Potungāue Toutai Kolo SMAs Ngaahi kautaha tokonia fakapa'anga 'a e SMA VEPA (NGO's) Poloseki R2R Pule'anga Tonga	Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	Ke fakatokolahi 'a e kaungāue ki he SMA 'i he ngaahi 'out motu. Pule'i e taimi
Lahi 'o e lipooti fakasaienisi moe lipooti ola toutai na'e fakahū fakalotofonua, moe ngaahi sino fakavaha'a pule'anga	12 (4 x toutai mamaha)	4 - 1 x Ola moe kalafi ki he savea creel - 1 x Ola moe kalafi ki he savea maketi - 1 x Ola moe kalafi ki he fakamatala toutai meihe FPM - 1 x Lipooti kihono savea'i e tu'unga 'o e me'a mo'ui 'o 'oseni 'i he mapuna 'o e afi	Kau faama mokohunu Kaungāue 'a e Potungāue Toutai Pule'anga Tonga Kau tanaki fakamatala SMA moe ngaahi kolo	Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'. Tu'unga malu 'o e me'atokoni	Ke fakatokolahi 'a e kaungāue
Lahi 'o e savea na'e fakahoko (Savea'i e maumau moe matu'uaki 'o e ngaahi fakatamaki fakaenatula ki he sekitoa toutai)	1	0 'ikai ha savea ('ikai ha fakatamaki fakaenatula)	Kaungāue 'a e Potungāue Toutai		

Ola Ngāue 20: Fakatupulekina ‘a e fakatotolo ki he toutai loloto mo e toutai mamaha, muimui’i mo vakai’i ‘a e tu’unga ‘oku ‘i ai ke tokoni ki he faitu’utu’uni.

Toutai Loloto

Lahi ‘o e ngaahi tanaki fakamatala toutai fakata’u ‘o e ngaahi me’amo’ui toutai loloto	4	5 • Tanaki fakamatala ‘a e toutai Valu • Tanaki fakamatala ‘a e toutai Palu • Tanaki fakamatala ‘a e toutai Valu mamaha • Tanaki fakamatala ki he toutai Ngufeke saianiti • Tanaki fakamatala ki he ngaahi fakatotolo fakasainisi ‘o e me’amo’ui	Potungāue Toutai Ngaahi kautaha fakafeitu’u Ngaahi Potungāue felave’i Kupu felave’i Kau fekumi	Ke ma’u ha tu’unga faka-‘ekonomika tu’uloa Ke ma’u ha ‘ataakai tokangaekina tu’uloa mo matu’uaki ‘a e feliuliuaki ‘o e ‘ea’. Ke ma’u ha pule lelei tu’uloa	Hokohoko atu hono tokanga’i ‘o e ngaahi tanaki fakamatala ‘a e Potungāue Hokohoko atu ‘a e ngāue ki hono tokanga’i ‘o e ngaahi fakamatala faka-saienisi Ke fakatokanga’i ‘oku fakahoko pea mo longomo’ui ‘a e tanaki fakamatala ki he fanga ki’i toutai iiki ki he ‘otu motu
Ngaahi lipooti fakasaienisi (fakafonua, fakafeitu’u mo fakavaha’a pule’anga)	4	15 8 x lipooti fakakuata - Fakataha ‘a e Tanaki fakamatala toutai (Data) pea mo e fakataha ‘a e kau taki ‘ulu’i Va’a ‘a e Potungāue toutai 4 x Lipooti fekau’aki mo e toutai Palu mo e Ngufeke ki he faktaha ‘a e poloseki NIWA 1 x Lipooti fakta’u ki he WCPFC mo e SPC	Potungāue Toutai Ngaahi kautaha fakafeitu’u Ngaahi Potungāue felave’i Kupu felave’i Kau fekumi	Ke ma’u ha tu’unga faka-‘ekonomika tu’uloa Ke ma’u ha ‘ataakai tokangaekina tu’uloa mo matu’uaki ‘a e feliuliuaki ‘o e ‘ea’. Ke ma’u ha pule lelei tu’uloa	Hokohoko atu ‘a e lipooti fakakuata Hokohoko atu hono fakahoko ‘o e lipooti fakasaienisi paati 1 Ke fa’u ha lipooti fakasaienisi ‘o ngāue’aki ‘a e ngaahi fakamata he R

		1 x Lipooti fakata'u ki he fakafuofua 'o e ola Toutai Valu 'i ho tau Potutahi fekau'aki mo e tu'unga 'o e toutai Valu 'i he potutahi 'o Tonga 1 x Lipooti fakata'u 'a e Potungāue			
Ola Ngāue 21: Ke toe lelelange 'a e tu'unga falala'anga, tonu mo maau ange 'a e tanaki fakamatala teita mo hono founa pule'i ke tokoni ki he kau fa'u palani, kau faitu'utu'uni mo ha founa pule'i fakapotopoto 'o e toutai					
Ngaahi teita peisi 'oku fa'u, tauhi mo tokanga'i mo ngāue'i	22	26 26 x Teitapeisi 9 x Ngaahi teitapeisi 'oku tauhi fakalotofale mo tokanga'i - 16 x Ngaahi teitapeisi 'oku tauhi mo tokanga'i fakafeitu'u - 1 x Teitapeisi fo'ou na'e fa'u – Teitapeisi ki he fakatau ika - 1 x Teitapeisi fa'u fo'ou ngāue'aki 'a e tekinolosia tauhi 'i he vavaa – CITES Pepa Ngofua (SPC CFP portal) 1 x Teitapeisi pepa ngofua ki hono hu atu e makamo'ui ki tu'apule'anga (SPC CFP portal)	Potungāue Toutai Ngaahi kautaha fakafeitu'u Ngaahi Potungāue felave'i Kupu felave'i Kau fekumi	Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa	Hokohoko atu 'a hono fa'u 'a e ngaahi polokalama ke malava ke a'usia 'a e ngaahi 'ilo fakatoutai fo'ou Fakahoko 'a e ngāue ki he ngaahi polokalama kuo fo'u fakafeitu'u mai 'ehe FFA moe SPC ke tokoni ki he ngaahi ngāue fakafeitu'u mo e fakafonua Hokohoko atu 'a hono tokanga'i 'o e ngaahi sisitemi tanaki fakamatala Fetuku 'a e ngaahi sisitemi fakalotofonua ki he sisitemi fakaelekitulonika Fakahoko 'a e ngāue ki he polokalama R Lahi ange 'a e ngaahi fakamatala 'omai mei he ngaahi talatalanoa moe kupufekau'aki Ke fakapapau'i 'oku lava 'a e 'otumotu 'o ngāue'aki 'a e ngaahi sisitemi teitapeisi pea mo ngāue'aki foki
% 'o e tu'unga tonu maau mo ma'opo'opo	100%	100%	Potungāue Toutai	Ke ma'u ha tu'unga faka-	

'o e ngaahi fakamatala toutai 'oku tanaki		% teau 'a e tonu mo e maau 'a hono fakma'opo'opo 'o e ngaahi tanaki'anga fakamatala toutai	Ngaahi kautaha fakafeitu'u Ngaahi Potungāue felave'i Kupu felave'i Kau fekumi	'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa	
Lahi 'o e ngaahi lipooti faka'elekitulonika 'oku ngāue'aki mo 'ahi'ahi'i	5	6 6 x Polokalama Lipooti faka'elekitulonika - Onboard – lekooti 'a e 'Eikivaka - Onshore – lipooti 'a e kau fakahifo - TAILS – lipooti 'a e tanaki fakamatala toutai mei he Valu 'i he mamaha - OLLO – tanaki fakamatala mei he kau taulama - IkaSavea – tanaki fakamatala mei he ngaahi savea me'amo'ui mamaha - BOJAK2 – tanaki fakamatala mei he kau 'ofisa fakahifo mo	Potungāue Toutai Ngaahi kautaha fakafeitu'u Ngaahi Potungāue felave'i Kupu felave'i Kau fekumi	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa	

		fakaheka vakaa			
Ngaahi lekooti fakamatala toutai 'oku fakahū faka'elekitulonika 'i he op emo e ngaahi lekooti 'oku kei ngāue'aki pe 'a e founga 'i he pepa	600	1163 Toutai Valu 187 x Lekooti fakamatla toutai - 145 Lekooti fka'elekitulonika - 142 Lekooti ngāue'aki pe 'a e pepa Fakahifo (Valu mo e Palu) 295 X Lekooti 273 Lekooti faka'elekitulonika 22 Ngāue'aki pe 'a e pepa Tanaki fakamatala toutai Valu mamaha 350 x Lekooti 246 Lekooti faka'elekitulonika 104 Nagaue'aki pe 'a e pepa Fakahifo 331 x Lekooti	Potungāue Toutai Ngaahi kautaha fakafeitu'u Ngaahi Potungāue felave'i Kupu felave'i Kau fekumi	Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa	
Lahi 'o e fakataha DWG na'e fakahoko	4	4	Potungāue Toutai	Ke ma'u ha tu'unga faka-	

		4 x Fakataha 'a e DWG na'e lava fakahoko	Ngaahi kautaha fakafeitu'u Ngaahi Potungāue felave'i Kupu felave'i Kau fekumi	'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa	
Ola Ngāue 22: Fakahoko lelei mo muimui'i 'a e Konivēsio 'o e Lao Toutai 'a e ngaahi Pule'anga fakatahataha 'o fakatatau ki he ngaahi tafa'aki fakasaienisi fakalotofonua, fakavahaáfonua mo fakavahaá puleānga, tokangaekina 'o e 'ataakai ki he konā 'i he maú meátokoni mei he me'a mo'ui mei 'oseni mo e malu mo hao 'a e meá moúí mei óseni.					
Lahi 'a e ngaahi analaiso fakapaiolosia na'e fakahoko Muimui' á e palani ki he malu mo e hao 'o e ngaahi me'amo'ui 'i 'oseni	26	3 Lolotonga fakahoko: Tuútuúni Ngāue ki he malu mo hao 'a e meá moúí mei óseni.	Potungāue Toutai Ngaahi laini 'o e Potungāue Kau Faama Hoa Ngāue	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa mo e malu fakameátokoni.	
Lahi 'a e ngaahi ngāue 'oku fakahoko Fakahoko mo muimui'i 'a e konā 'i he ma'u me'atokoni mei he me'a mo'u'i mei 'oseni mei hono tokangaekina 'o e 'ataakai. Ko hono tokangaekina 'o e 'ataakai 'i hono	63	6 Lolotonga fakahoko: 5 Tu'utu'uni ngāue ki hono tokangaí ika kona í he áataakai. Fakatokangaí ange: koe tanaki 'a e ngaahi koloa faama ika mo 'analaiso (	Potungāue Toutai Ngaahi Kautaha Fakavahaá Fonua Ngaahi laini 'o e Potungāue Hoa Ngāue Ngaahi kolo	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa mo e malu fakameátokoni.	

fakahoko mo muimui'i 'a e konā 'i he ma'u me'atokoni mei he me'a mo'u'i mei 'oseni.		fakatatali ki he naunau moe fale fakatotolo ke maau). 1 lipooti meá naé hoko; toko 8 na'e ma'u á e faka'ilonga 'o e konā, 'i he ma'u me'atokoni mei he ika mei Haápai (3 fefine; 5 tangata)			
Fakahoko 'a e konivésio fakavaha'a pule'anga ki he fefakatau'aki 'o e me'a mo'ui 'oku faka'au ke 'osi 'i he sekitoa toutai 'oku fakatefito mei he ngaahi tafa'aki fakasainisi.	20	85 71 tohi ngofua ke hū atu ki tu'apuleánga á e konivésio fakavaha'a pule'anga ki he fefakatau'aki 'o e me'a mo'ui 'oku faka'au ke 'osi 'i he fakataumuá fakakomesiale; 13 tohi ngofua ke hū atu ki tu'apuleánga á e konivésio fakavaha'a pule'anga ki he fefakatau'aki 'o e me'a mo'ui 'oku faka'au ke 'osi 'i he fakataumuá suvenia mo e tohi	Potungāue Toutai Ngaahi Kautaha Fakavahaá Fonua Ngaahi laini 'o e Potungāue Hoa Ngāue Ngaahi kolo	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa	

		ngofua ke hū atu ki tu'apuleānga á e konivēsio fakavaha'a pule'anga ki he fefakatau'aki 'o e me'a mo'ui 'oku faka'au ke 'osi 'i he fakataumu'a fekumi fakasaienisi. Fakatokangaí ange: Fekumi íkai ola kovi ki he vasuva, feo mo e 'anga óku kei fakatatali, ke fakamahino'i mei he ongo Pule Ngāue 'o e mafai fakasaienisi (Potungāue Toutai) mo e mafai Pule (Potungāue fakamatala'ea, maúāngaivi, fakamatala, fakatamaki mo e feliuliuaki 'o e 'ea) ke ilo'i 'oku loto ke fakahoko 'a e fekumi íkai ke ola kovi mo ha ngaahi pou pou.			
Lahi e lipooti moe ako na'e fakahoko.	10	8	Potungāue Toutai		
		x1 – Fekumi íkai ola kovi: fakataha mo e kau 'Ofisa	Ngaahi Kautaha Fakavahaá Fonua		

		Toutai fengāue’aki, fekau’aki mo e fekumi ‘ikai ola kovi. x1 – ngaahi ako ke ‘ilo’i fekau’aki mo e Konivēsio fakavaha’a pule’anga ki he fefakatau’aki ‘o e me’a mo’ui ‘oku faka’au ke ‘osi (CITES) ke fakahoko’aki ngaahi palani ngāue ‘i he sekitoa toutai. x4 – ngaahi ako ki he fakafe’iloaki ‘a e founa ‘ilo’i ‘o e faáhinga ‘o e limu óku fakatu’utamaki (konga 4) x2 – Lipooti ki he Kautaha fakamamani lahi ki he mo’ui ‘a e fangamanu(OIE) ki he tu’unga mo’uilelei ‘o e me’a mo’ui mei ‘oseni Fakatatali ki he Kautaha Meátokoni mo e Ngoue á e Puleánga	Ngaahi kolo Hoa Ngāue		

		Fakatahataha(FAO) ke fakapapau'i 'e malava 'e Tonga ke fakahoko 'a e ako fekau 'aki mo e kona í he ma'u meátokoni mei he ika. Fakatokangaí ange: íkai maú ha fakamatala fakamuimitaha mei he Kautaha Meátokoni mo e Ngoue á e Puleánga Fakatahataha (FAO) á e tuúnga fekauáki mo e líkuesi ke fakaloloa 'a e Polokalama Fengāue'aki Fakatekinikale (TCP) 'a ia na'e totonu ke 'osi uike 3 'o Sune.			

Ola 'o e Toutai Faka-Fa'ahinga

Toutai Valu

Tepile 4: Ola 'o e toutai (mt) mei he ngaahi vaka toutai fakalotofonua mei Siulai 2022 to Sune 2023

FLAG	YY	MM	ALB	BET	BLM	BUM	DOL	GBA	LAG	LMA	MAK	MLS	MOO	PBF	SFA	SKJ	SMA	SPF	SPN	SSP	SWO	WAH	YFT	Grand Total MT	
TO	2022	Jul	3.98	2.03		2.24	4.27					0.28	0.77			0.44	0.01	0.16	0.51		1.01	1.34	0.23	13.65	30.92
		Aug	2.71	2.09		3.89	5.79					0.39	1.04			1.25	0.15	0.04	0.5		1.24	1.27	0.23	12.72	33.31
		Sep	2.71	1.55		6.28	12.41	0.06				0.42	3.85			1.15	0.04	0.17	0.39		0.99	2.7	0.44	22.82	55.98
		Oct	8.96	2.61	0.1	6.65	26.84	0.01	0.2			0.5	4.38			0.67	0.02		0.14		0.5	1.33	0.92	21.28	75.11
		Nov	16.74	2.05	0.02	11.16	21	0.03				0.5	4.55			1.44	0.2		0.1		0.29	0.93	0.9	33.68	93.59
		Dec	8.05	1.18		4.59	10.99	0.1				0.12	1.24		0.09	0.6	0.06		0.01		0.06		0.98	30.75	58.82
	2023	Jan	0.35	0.33		5.51	11.06						1.15			1.84	0.03		0.03			0.16	0.34	32.76	53.56
		Feb	0.72	0.29		2.49	6.37					0.06	0.4			0.89	0.22		0.06				0.58	13.92	26
		Mar	1.21	1.34		3.76	3.69	0.02				0.05	0.22			0.54	0.06		0.16		0.02	0.78	0.3	11.88	24.03
		Apr	3.3	1.86		6.82	3.11						1.04			0.86	0.07		0.13			0.01	0.41	16.11	33.72
		May	3.76	0.99		5.62	2.58					0.19	0.88	0.03		0.7	0.03		0.62	0.04		0.02	0.31	11.42	27.19
		Jun	0.83	1.03		2.48	2.72		0.02	0.02	1.02					0.76		0.06	0.45		0.05	0.35	0.17	7.12	17.08
Total Species			53.32	17.35	0.12	61.49	110.83	0.22	0.2	0.02	2.53	20.54	0.03	0.09	11.14	0.89	0.43	3.1	0.04	4.16	8.89	5.81	228.11	529.31	

Tepile 5: : Ola 'o e toutai (mt) 'o e ngaahi vaka toutai muli mei Siulai 2022 - Sune 2023.

FLAG	YY	MM	ALB	BET	BLM	BUM	BSH	DOL	LEC	GBA	SPN	SFA	SPF	MAK	LAG	OCS	LAG	PBF	SSP	SMA	SKJ	MLS	SWO	THR	WAH	YFT	Grand Total MT
FFV	2022	Jul	36.5	6.7		3.4	1.4	4.7				0.7	0.5	0.7		1.0			2.4	0.2	0.9	2.0	2.0		1.5	41.6	106.2
		Aug	92.6	7.1	0.2	10.9	2.4	8.0				2.1	0.5	0.9	0.8	0.0	3.4	0.0	3.2	4.1	1.9		4.1	53.1	195.6		
		Sep	87.7	9.1	1.1	9.7	3.5	15.6		0.3	1.8	0.4	1.0	3.1	0.0	2.8	0.2	3.0	6.0	3.7		4.7	78.2	231.9			
		Oct	126.9	11.9	2.8	12.2	1.8	29.3		0.6	1.8	0.1	1.1	2.3	0.2	2.2		5.3	7.1	2.0		7.0	70.4	285.1			
		Nov	173.2	10.1	0.8	15.6	2.2	23.2		0.8	2.2	0.1	0.8	2.2	0.0	1.3		2.5	6.2	1.8		7.1	79.7	329.7			
		Dec	214.6	10.5	1.9	13.6	1.4	12.4		0.2	0.9	0.0	0.8	2.3	0.1	0.7		4.5	3.8	2.0		12.7	99.9	382.3			
	2023	Jan	162.9	7.5	0.4	14.0	0.9	12.3	0.3	0.1	2.1	0.0	0.1	1.2	0.0	0.3		3.2	2.3	0.9		5.5	100.5	314.5			
		Feb	123.7	5.6	0.1	11.5	1.4	7.3	0.3	0.2	1.6	0.1	0.7	0.7		0.2		2.1	1.2	0.7		4.9	66.2	228.4			
		Mar	90.7	6.2	0.2	8.9	1.6	4.1	0.0	0.1	0.1	0.9	0.2	0.2		0.6	0.1	0.4	0.3	0.4	0.8		1.7	34.3	152.0		
		Apr	103.2	11.4	1.5	12.6	1.7	3.3	0.0		1.1	0.1	0.2		1.2	0.0	0.5		2.4	1.8	0.9		3.5	59.5	205.0		
		May	56.1	7.8	0.7	8.4	0.8	2.9	0.0		0.0	1.0	0.4	0.2	0.0	1.2		0.8	2.8	1.7	0.3		2.4	45.3	132.8		
		Jun	37.3	5.0	0.3	1.3	0.6	0.8				0.3	0.0	0.2		0.3		1.0	1.1	1.7	0.3		1.1	7.7	59.2		
Total Species			1305.4	98.8	9.9	122.1	19.7	124.1	0.7	2.3	0.1	16.6	2.5	6.9	0.0	16.9	0.5	0.1	15.9	0.4	31.3	38.6	17.4	56.1	736.4	2622.7	

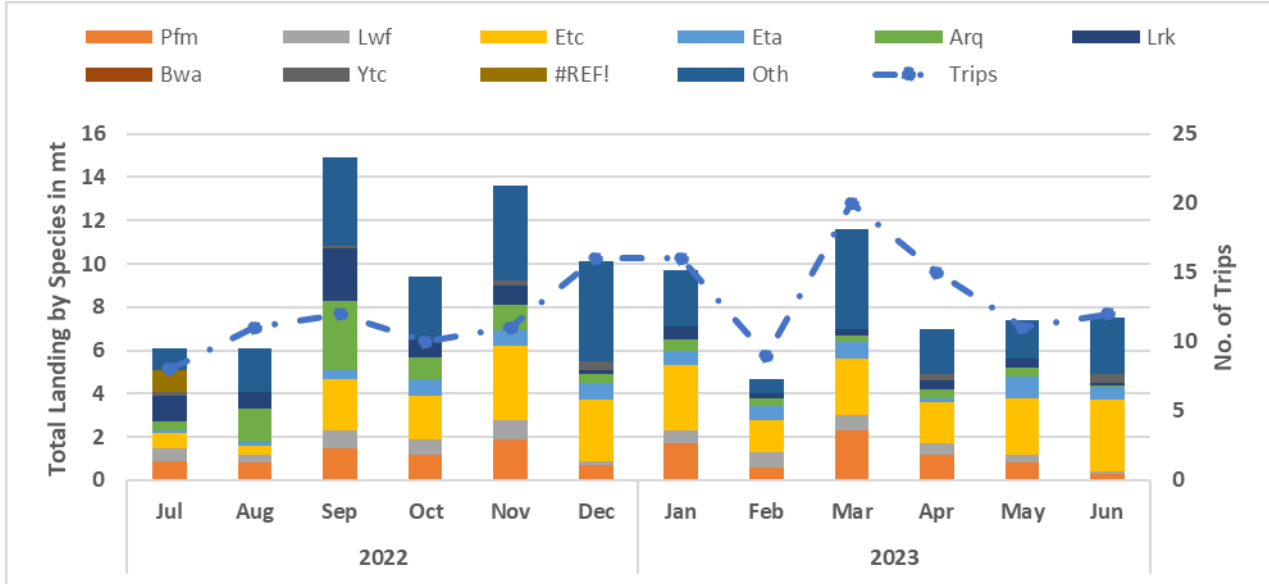
Toutai Loloto (Palu)

Tepile 6: Ola 'o e toutai fakamahina 'o e ngaahi vaka toutai palu mei Siulai 2022 -Sune 2023.

Year	MM	Trips	Pfm	Lwf	Etc	Eta	Arq	Lrk	Bwa	Ytc	Sey	Oth	Tot MT
2022	Jul	8	0.9	0.6	0.7	0.1	0.4	1.2	0.0	0.2	0.0	1.0	5.0
	Aug	11	0.8	0.4	0.4	0.2	1.5	0.8	0.0	0.0	0.0	2.0	6.1
	Sep	12	1.5	0.8	2.4	0.4	3.2	2.4	0.0	0.1	0.0	4.1	14.9
	Oct	10	1.2	0.7	2.0	0.8	1.0	0.8	0.0	0.0	0.0	2.9	9.4
	Nov	11	1.9	0.9	3.4	0.7	1.2	0.9	0.0	0.2	0.0	4.4	13.7
	Dec	16	0.7	0.2	2.8	0.8	0.4	0.2	0.0	0.4	0.0	4.6	10.0
2023	Jan	16	1.7	0.6	3.0	0.7	0.5	0.6	0.0	0.0	0.0	2.6	9.8
	Feb	9	0.6	0.7	1.5	0.6	0.4	0.2	0.0	0.0	0.0	0.7	4.7
	Mar	20	2.3	0.7	2.6	0.8	0.3	0.3	0.0	0.0	0.0	4.6	11.6

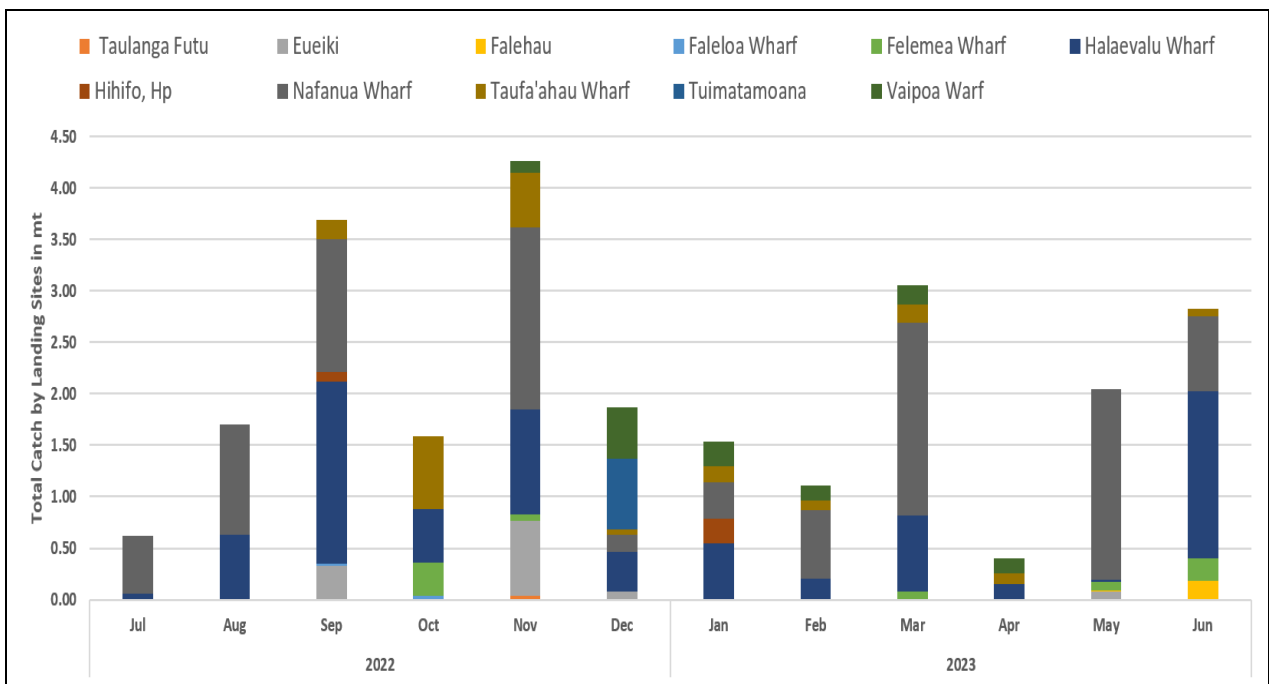
	Apr	15	1.2	0.5	1.9	0.2	0.4	0.4	0.0	0.3	0.0	2.1	7.0
	May	11	0.8	0.4	2.6	1.0	0.4	0.4	0.0	0.0	0.0	1.8	7.3
	Jun	12	0.3	0.1	3.3	0.6	0.1	0.1	0.0	0.4	0.0	2.6	7.5
Total		151	13.9	6.7	26.6	7.0	9.8	8.2	0.0	1.7	0.0	33.3	107.1

Fakatātā 6: Ola 'o e toutai fakamahina (mt) 'o e ngaai vaka toutai palu mei Siulai 2022 - Sune 2023.

Toutai vaka iiki

Fakatātā 7: Ola 'o e toutai fakamahina mei he toutai tuna mamaha mei he ngaahi feitu'u fakahifo'anga (Halaevalu wharf, Vava'u mo Nafanua wharf, 'Eua mo Niutatopotapu) mei Siulai 2022 - Sune 2023.

Toutai Ngūfeke

Tepile 7: Ola 'o e toutai (kg) 'o e Ngūfeke saianiti taiamoni mo e ngūfeke neon 2022/23

YY	MM	DB	NF	Trips	Total (KG)
2022	Jul	17.5	130	2	147.5
	Aug	229	169.5	6	398.5
	Sep	1078.5	273.5	11	1352
	Oct	1523.5	54.5	8	1578
	Nov	327	145	3	472
	Dec	215	35	4	250
2023	May	0	26.5	1	26.5
	Jun	39	86.5	3	125.5
Grand Total		3429.5	920.5	38	4350

Tafa'aki ki hono faama'i 'o e me'a mo'ui mei 'oseni

Faama'i 'o e Tofe

Tepile 8: Lahi 'o e kau faama Tofe

Lahi 'o e kau Faama Tofe Fokotu'u 'i Tonga						
Tokotaha 'oku 'a'ana 'a e Faama	Lolotonga Ngāue/ pe 'ikai	Tongatapu	Vava'u	Ha'apai	Niua Toputapu	Fakakātoa 'aki 'a e tokotaha 'a'ana 'a e faama
Faama taautaha	Lolotonga Ngāue	4	34	14	-	52
	'ikai Ngāue	1	-	-	-	1
Potungāue Toutai	Lolotonga Ngāue	5	3	1	1	10
	'ikai Ngāue	-	-	-	-	0
Fakakātoa fakafeitu'u		10	37	15	1	63

Vasuva

Fakatātā 8: Tufa ‘o e Vasuva ki he ngaahi kolo feitu’u pule’i makehe ‘i Vava’u

Tepile 9: Fakamatala fekau’aki moe tufa vasuva ki he ngaahi kolo feitu’u pule’i makehe ‘i Vava’u

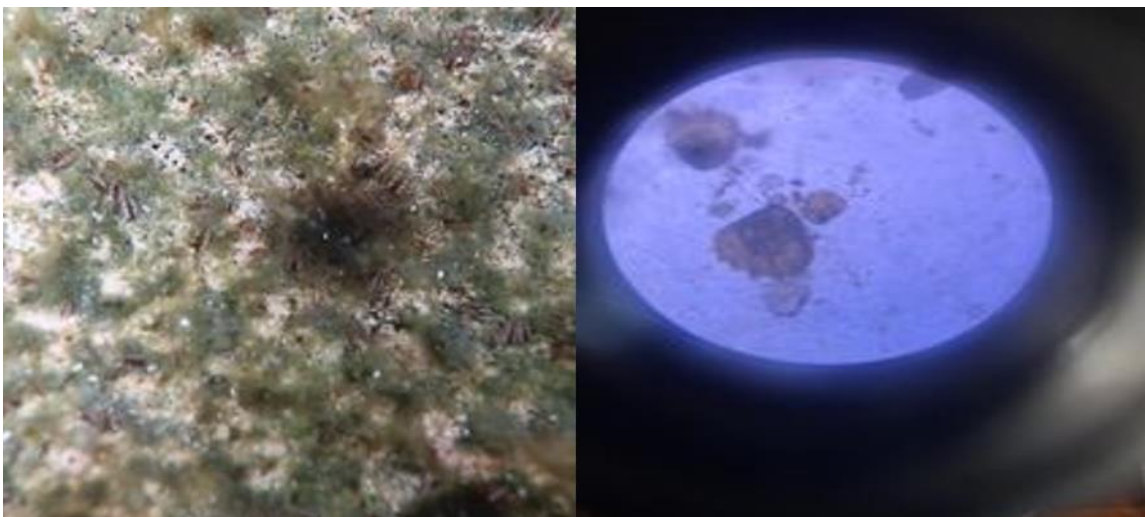
Tufa ki he Kolo Feitu’u Pule’i Makehe – Vv		
Kolo feitu’u pule’i makehe	Kalasi ‘o e Vasuva	Fakakātoa
Ovaka	Matahele/Tokanoa	15
Otea	Matahele/Tokanoa	10
Matamaka	Matahele	10
Falevai	Tokanoa	10
Taunga	Tokanoa	10
Eueiki	Tokanoa	15

Tufa ‘o e vasuva na’e kamata ‘i Vava’u ‘aki hono tufa ‘o e kalasi kehekehe, ngaahi lalahi kehekehe mo e ta’u ki he ngaahi kolo feitu’u pule’i makehe, ko hono muimui’i ‘oku hokohokoatu ‘e he kau ngāue ‘a e va’a faama ika pea mo hono lekooti ‘a e ngaahi vasuva ‘oku nau tupulaki ‘i he ngaahi faama. Fakamatala ha atu ‘i ‘ólunga fekau’aki moe tufa vasuva ‘i Vava’u

Fakatātā 9: Fakafanau ‘o e vasuva kukukuku na’e fakahoko ‘i he fale ngāue faama ika ‘ahi’ahi fe’unga moe ngaahi vasuva iiki ‘aupito ‘e 10 – 15 milliona, ‘a ia na’e ‘ave ki he ngaahi tangike ‘i tu’a mei he feitu’u fakafanau ai. Hokohoko aipe ‘a hono siofi mo tokanga’i ‘o e ngaahi tangike koeni faka’aho ‘e he kau ngāue.

Fakatātā 10: Vasuva iiki ‘i he ngaahi tangike ‘i hono hulu ‘i he me’a faka’ata hili ‘a e mahina ‘e 4

Hokohoko atu e ngāue ki hono muimui’i ‘o e vasuva iiki ‘i he tangike ki he fanga ki’i vasuva iiki. ‘Osi lalahi fe’unga ‘a e vasuva iiki ke lava ‘o sio kiai ‘ikai ngāue’aki ‘a e me’a faka’ata, ‘a ia ‘oku ne fakahaa’i mai ‘a e mo’ui koia moe ola lelei ‘o e fakafanau na’e fakahoko ‘i he kamata’anga ‘o e ta’u. Kei hokohoko atu pe ‘a hono tokanga’i ‘o e vasuva ‘e he timi ngāue va’a Faama ika fakaha’aho.

Mokohunu

Fakatātā 11: Fakalahi ‘a e ngaahi ‘a mokohunu pea mo hono toe tufa fakalahi ‘o e fanga ki’i mokohunu iiki ki he ngaahi kolo feitu’u pule’i makehe. Na’e ola lelei ‘a e faama ‘ahi’ahi koia ‘o e mokohunu ‘i he ngaahi kolo pea toe fakalahi ‘a e ngaahi ‘ā moe faka’amu ke toe lelei ange ola ‘e ma’u

Tepile 10: Ko hono tufa ‘o e mokohunu iiki ki he ngaahi faama ‘i he ngaahi feitu’u pule’i makehe

Ngaahi kolo feitu’u pule’i makehe	Lahi ‘o e mokohunu iiki	Fua loloa
Pangaimotu (Tongatapu)	2000	2.5 cm
Talafoou	1704	4.45 cm
Makave (Vava’u)	1700	4.71 cm

Fakatātā 12: Kau ngāue ‘a e toutai ‘i he fengāue’aki pea moe Kautaha Mokohunu ‘i hono toutai’i pea mo hono ngaahi koia ‘o e mokohunu faama’i: mokohunu nga’ito ‘i he fale ngāue Kautaha Mokohunu

Tepile 11: Ko hono fuofua toutai'i fika 'uluaki mo e ua 'a e mokohunu 'oku faama'i mo tauhi he faama mokohunu

Golden sandfish Harvest Data_Vast Ocean Co.Ltd					
Date	Number of SC Collect (pcs) from the farm	Number of Sea Cucumber Harvest (pcs)	TOTAL (process)		
			Wet Body (from pond - with internal organs)_kg	Wet Body (without internal organs)_kg	Well cooked (before preseved)_kg
20-Jul	1725				
22-Jul		996	188.05		70.2
23-Jul	2225	1705	157.95	297.3	329.7
25-Jul	2225	2403	810.35	471.6	346.1
26-Jul	2000	2419	846.05	479.05	152
27-Jul	2350	2036	707.33	395.6	95.05
28-Jul	1600	1855	560.4	327.9	70.9
30-Jul	700	1423	376.35	255.35	59.3
02-Aug	2350	1182	391	248.42	54.7
03-Aug	2100	1907	609.25	347.4	71.05
04-Aug	1800	1308	377.6	230.45	47.7
05-Aug	200	1991	581.2	334.75	76.6
09-Aug	1775	1145	270.75	173.35	32.2
10-Aug	800	1470	328.5	215.3	40.15
11-Aug	625	571	162.95	85.3	14.85
12-Aug	2300	1859	451	254.95	42.2
13-Aug	1125	1651	388.5	217.87	37.7
16-Aug	625	636	132.65	88.65	16.25
22-Aug	500	503	143.05	76.95	16
23-Aug	375	375	114.65	66.65	11.95
24-Aug	250	250	52.65	30.7	4.95
25-Aug	1150	1158	263.35	141.98	27.4
TOTAL	28800	28843	7913.58	4739.52	1616.95

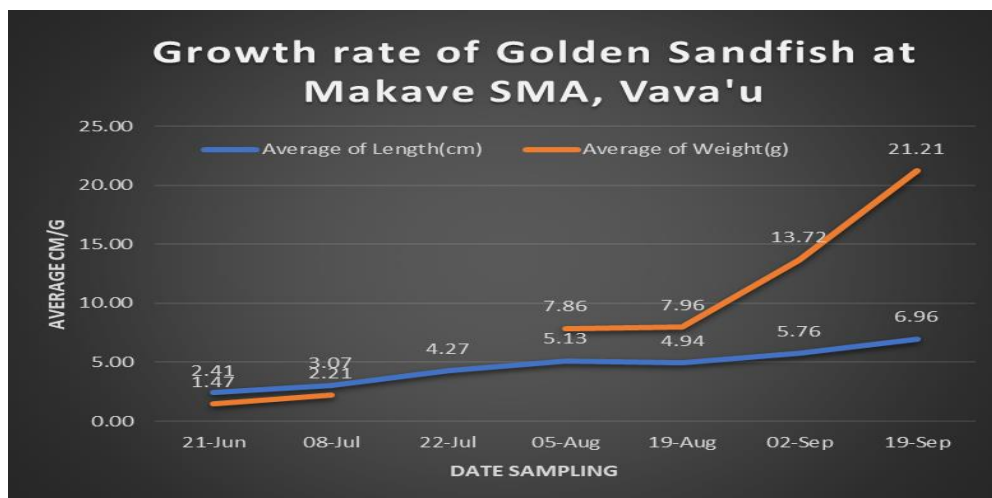
'Aho (2023)	Lahi 'o e fo'i mokohunu	Mokohunu mata (mei he faama te'eki to'o e to'oto'onga)		Mokohunu mata 'osi to'o e to'oto'onga		Mokohunu 'osi haka te'ekiai fakamomoa		Lahi 'o e mokohunu na'e toutai'i
		Mamafa (KG)	'Avalisi hono mamafa (pcs/g)	Mamafa (KG)	'Avalisi hono mamafa (pcs/g)	Mamafa (KG)	'Avalisi hono mamafa (pcs/g)	
01-Jun	504	166.5	330.4	190.1	377.2			10954
02-Jun	593	508.5	857.5	193	325.5	103.2	174.0	
03-Jun	505	264.2	523.2	149	295.0	101.3	200.6	
05-Jun	2021	1145.7	566.9	531	262.7	121.1	59.9	
06-Jun	2400	1587.8	661.6	163.6	68.2	134.7	56.1	

07-Jun	2648	883	333.5	154.7	58.4	113.2	42.7
08-Jun	1993	1150.6	577.3	412.4	206.0		
09-Jun	290	108.7	374.8			28.1	96.9
TOTAL		5815.0	4225.1	1793.8	1593.9	601.6	

Fakatātā 13: Ko hono muimui'i 'o e mokohunu he ngaahi kolo 'oku nau kau ki he feitu'u pule'i makehe pea nau toe faama, na'e fakahoko pe eni he kau ngāue 'a Potungāue 'o fakatatau ki hono muimui'i 'a hono lahi moe taimi 'oku mo'ui ai.

Fakatātā 14: Kalafi 'oku ne fakaha mai 'a e tupu koia e mokohunu 'i he ngaahi kolo feitu'u pule'i makehe 'i Vava'u pea mo Tongatapu

Kanahe pea moe Lapila

Fakatātā 15: Fokotu’u mo ngaahi ‘a e ‘a ki he faama ika (kanahe)

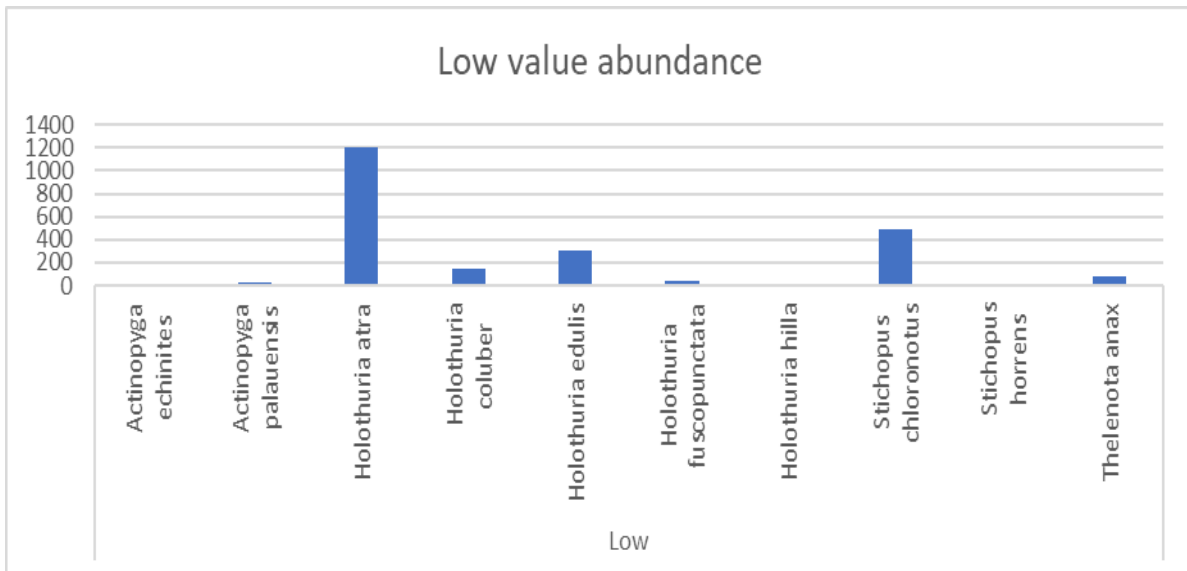
Table 12: Lahi ‘o e ika (kanahe) na’e ha’o mie tahi ‘o tanaki ki he faama ika

‘Aho	Tauhele va’akau #2	Tauhele tētē	Katoa
29/07/22	29	29	58
01/08/22	23	13	36
02/08/22	106	60	166
11/08/22	7	0	7
12/08/22	206	50	256
27/09/22	220	0	220
25/11/22	110	0	110
Katoa	701	152	853

Tafa’aki Toutai Mamaha

Savea’i ‘o e tu’unga ‘o e Me’atahi hui moluu

Fakatātā 16: Koe kalafi ‘i lalo koe lahi ia ‘o e mokohunu mahu’inga ma’olalo taha. Na’e lahi taha pe ‘a e loli (*Holothuria atra*), hook kiai ‘a e holomumu (*Stichopus chloronotus*) pea toki hoko mai leva ‘a e loli pingiki (*Holothuria edulis*)

Fakatātā 17: Koe kalafi I lalo oku ‘asi atu ai ‘a e lahi ‘o e mokohunu ‘oku mahu’inga lotoloto ‘i he maketi na’e lau lolotonga e savea. Na’e ma’olunga taha pe ‘a e matamata (*Boharschia argus*) hoko kiai ‘a e mula (*Bohadschia vitiensis*) pea hoko leva ‘a e lomu (*Stichopus hermanni*)

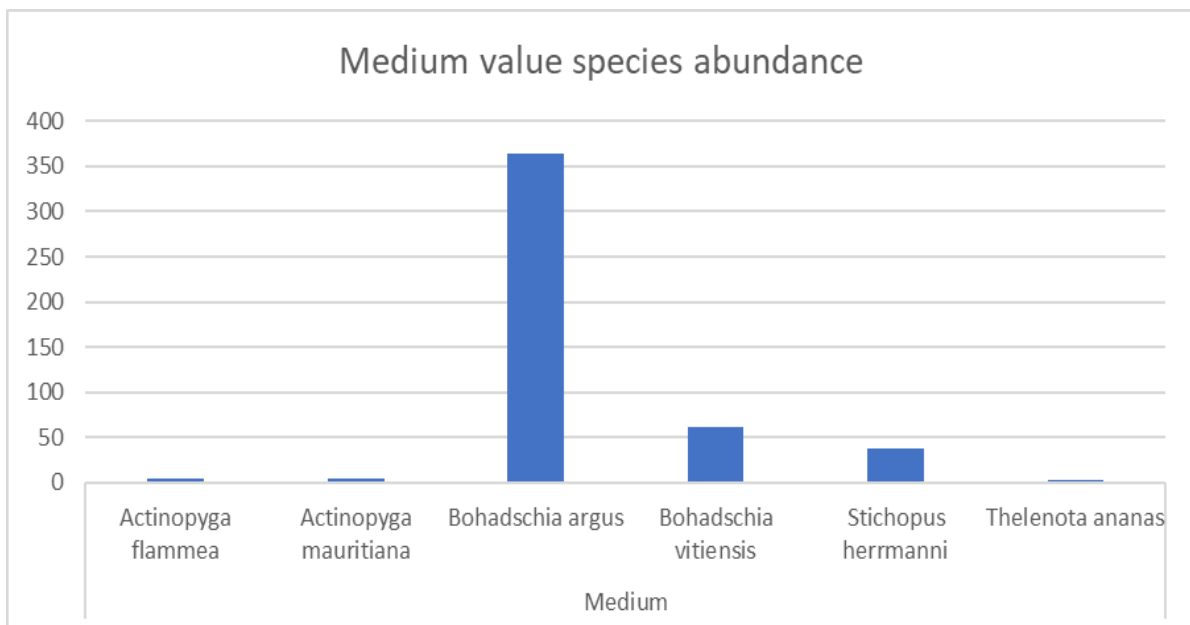
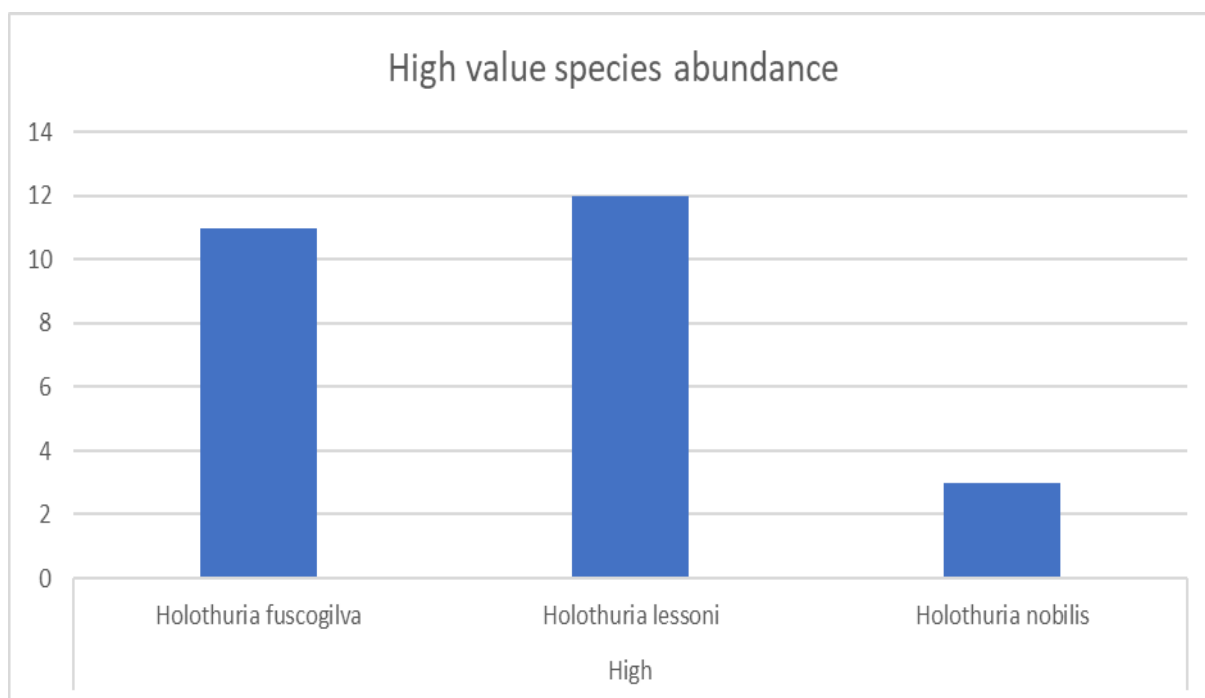

Figure 18: Koe kalafi 'oku fakaha atu 'i lalo, koe lahi ia 'o e mokohunu mahu'inga lahi taha 'i he maketi. 'Oku lahi taha pe 'a e huhuvalu hinehina (*Holothuria fuscogilva*), hoko kiai 'a e nga'ito (*Holothuria lessoni*) pea toki hoko mai 'a e huhuvalu 'uli'uli (*Holothuria nobilis*)

Savea ki he ika 'i he maketi

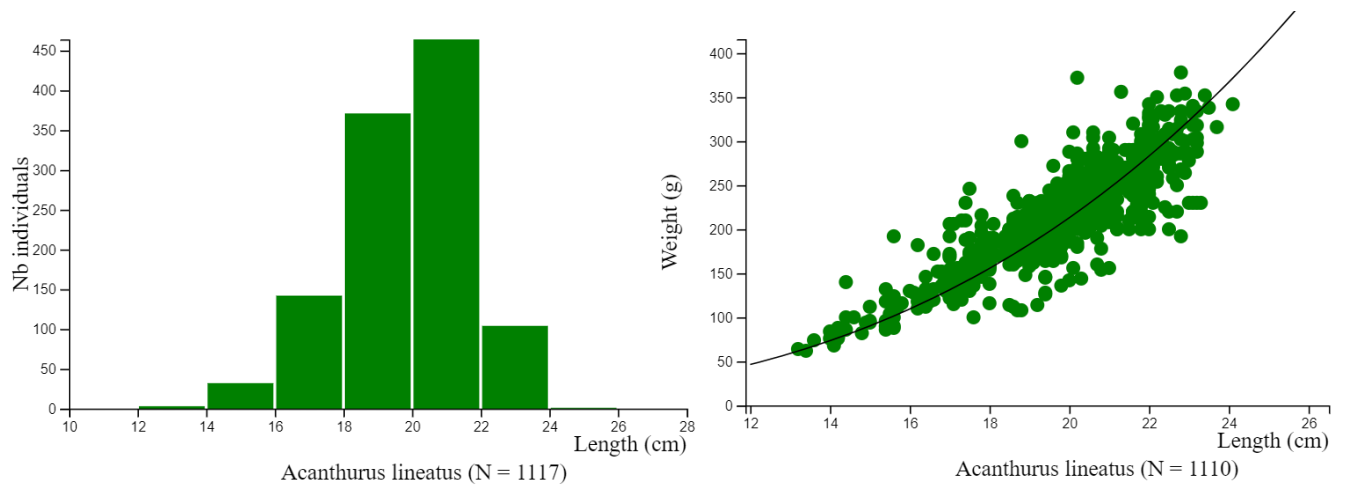
Tepile 12: Koe lahi 'o e famili 'o e ika na'e fakatu'uta mai 'i he tau'anga vaka 'i Tongani (Vava'u, Tongatapu, Ha'apai).

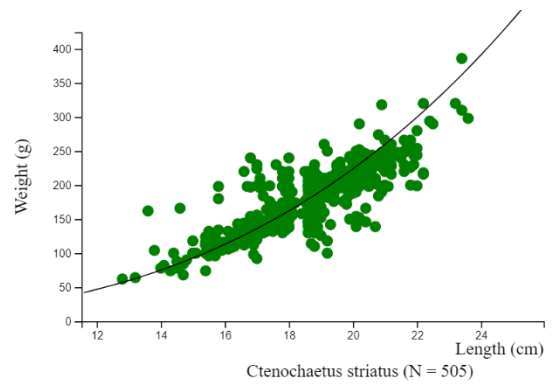
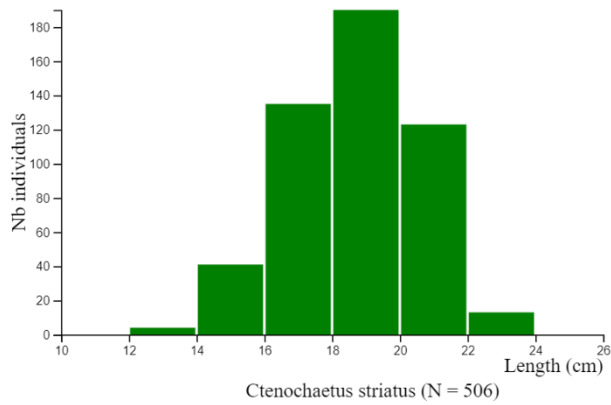
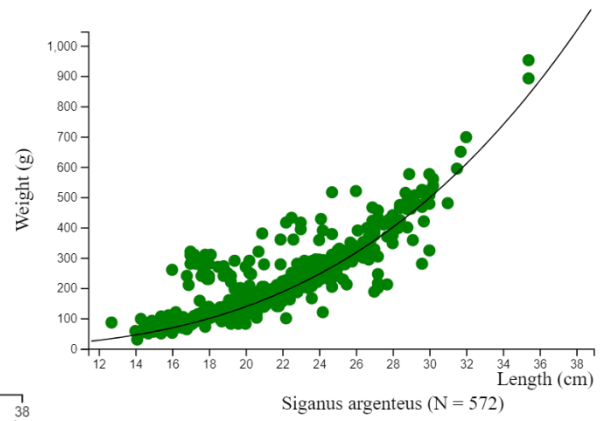
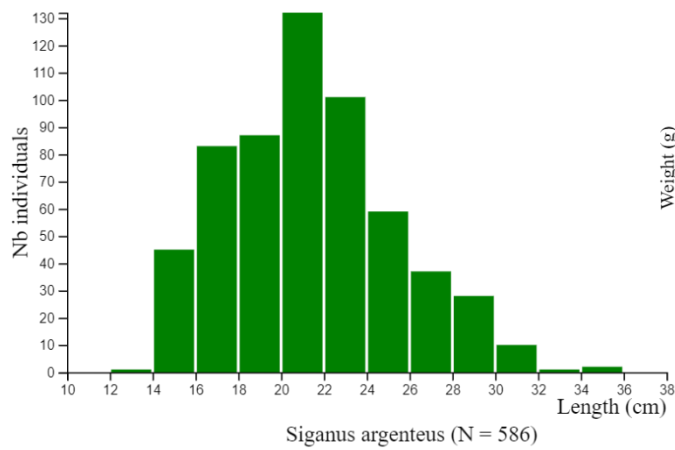
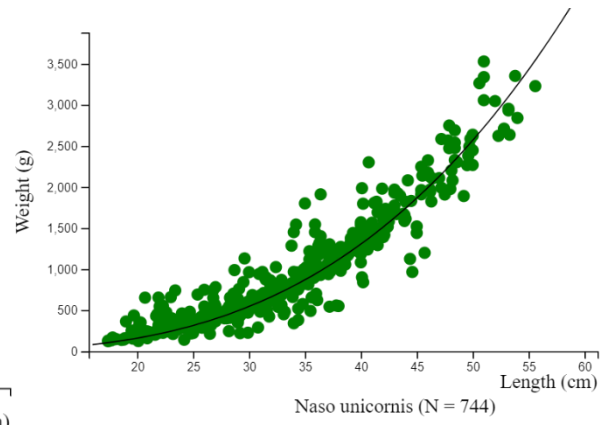
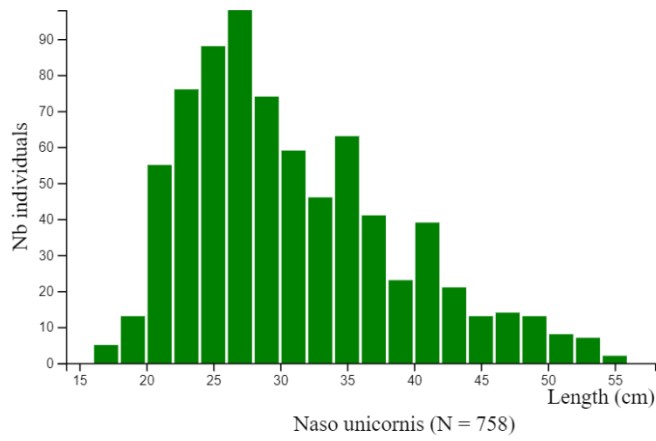
Hingoa Fakapalangi	Hingoa Fakafamili	Lahi 'o e fo'i ika he fa'ahinga takitaha
Surgeonfish	Acanthuridae	3019
Parrotfish	Scaridae	1647
Rabbitfish	Siganidae	742
Goatfish	Mullidae	446
Emperors	Lethrinidae	421
Soldierfish & Squirrelfish	Holocentridae	256
Sea Chubs	Kyphosidae	230
Groupers	Serranidae	212
Lobsters	Palinuridae	182
Fusiliers	Caesionidae	120

Tepile 13: Lahi 'o e me'atahi na'e toutai'i 'i Tongani.

Hingoa Ngāue'aki	Hingoa fakafa'ahinga	Lahi 'o e me'atahi fakafa'ahinga	'Avalisi 'o e fua loloa (cm)
Lined surgeonfish	Acanthurus lineatus	1119	19.7
Blue spine unicornfish	Naso unicornis	759	30.8
Streamline spinefoot	Siganus argenteus	589	21.3
Striated surgeonfish	Ctenochaetus striatus	506	18.6
Orange spine unicorn fish	Naso lituratus	375	22.9
Sabre squirrelfish	Sargocentron spiniferum	260	21.1
Bridled parrotfish	Scarus frenatus	244	29.8
Little spinefoot	Siganus spinus	224	16.6
Steep head parrotfish	Chlorurus microrhinos	210	36.6
Pacific yellowtail emperor	Lethrinus atkinsoni	188	29.8

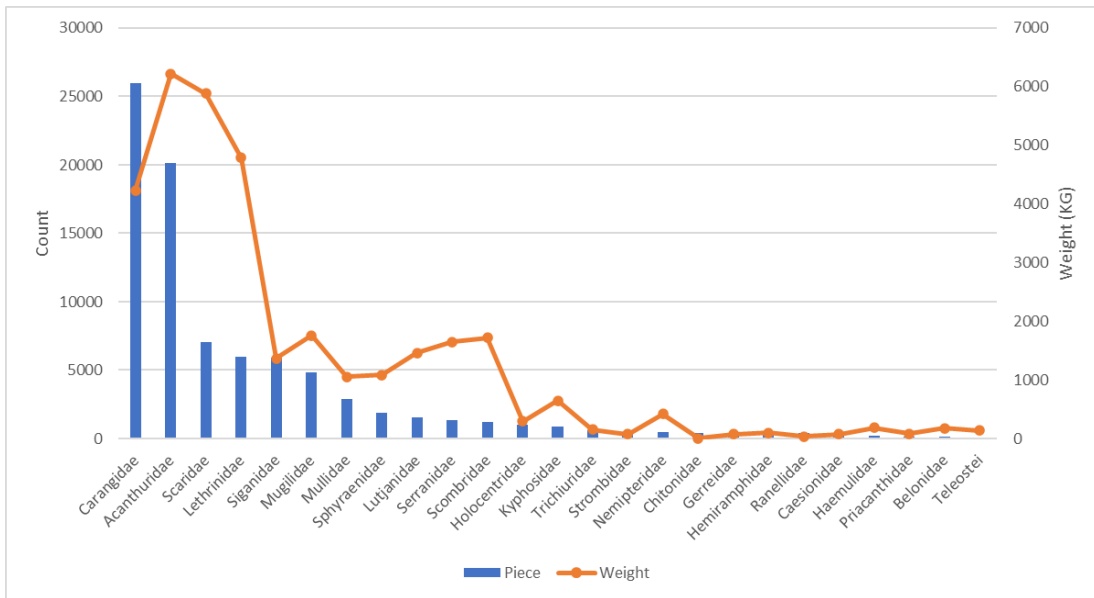
Fakatātā 19: Koe kalafi eni oe loloa pea moe felave'i 'o e loloa moe mamafa 'o e 'uluaki fa'ahinga 'e 5 'o e ika na'e toutai'i. Koe laine kulokula, koe loloa fakalao ia na'e fokotu'u he Potungāue.

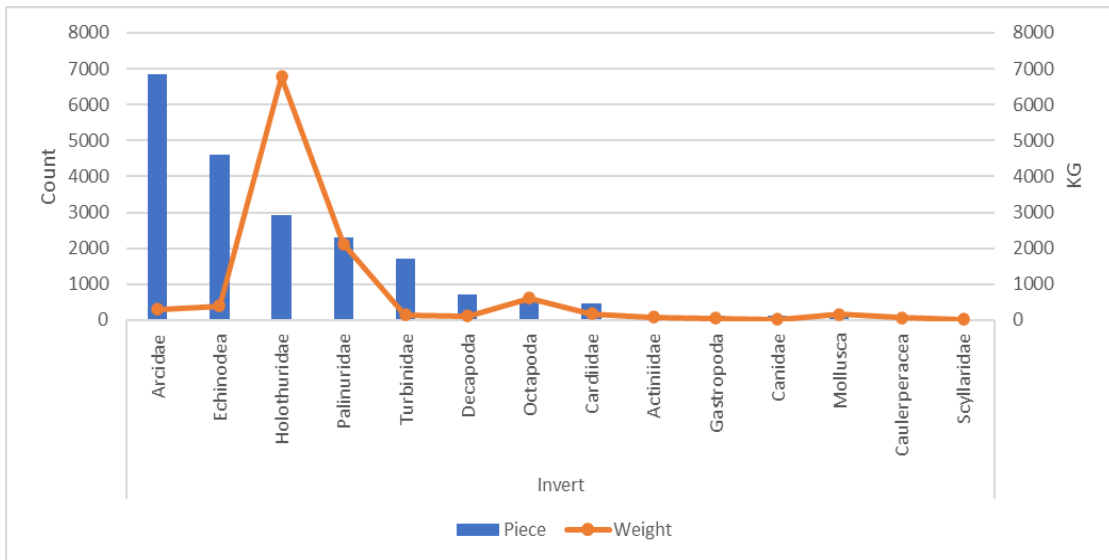

	Mo'unga'one						x				x		x		
	Nomuka	x		x	x	x			x	x	x				
	'O'ua		x	x	x				x	x	x	x	x	x	x
	Tonumea			x											
Tongatapu	Nukunuku						x								
	'Eueiki				x								x	x	
	Holonga	x													
	Kolonga						x	x							
	Makaunga			x											
	Manuka					x	x	x	x	x	x				
	Navutoka														
	Nukuleka		x	x	x										
Vava'u	Olo'ua						x	x							
	'Otea			x	x	x	x				x	x		x	x
	Falevai	x	x	x	x					x	x	x	x		
	Hunga												x	x	x
	Kapa	x	x	x						x	x	x	x	x	
	Koloa		x	x	x	x	x	x	x	x	x				x
	Lape			x		x	x			x	x	x	x		
	Makave	x	x	x			x			x	x	x	x		
	Matamaka														x
	Nuapapu			x											
	Ofu			x											
	Ovaka	x	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x	
	Talihau										x				
	Taunga			x											x
	Tefisi		x							x	x				x

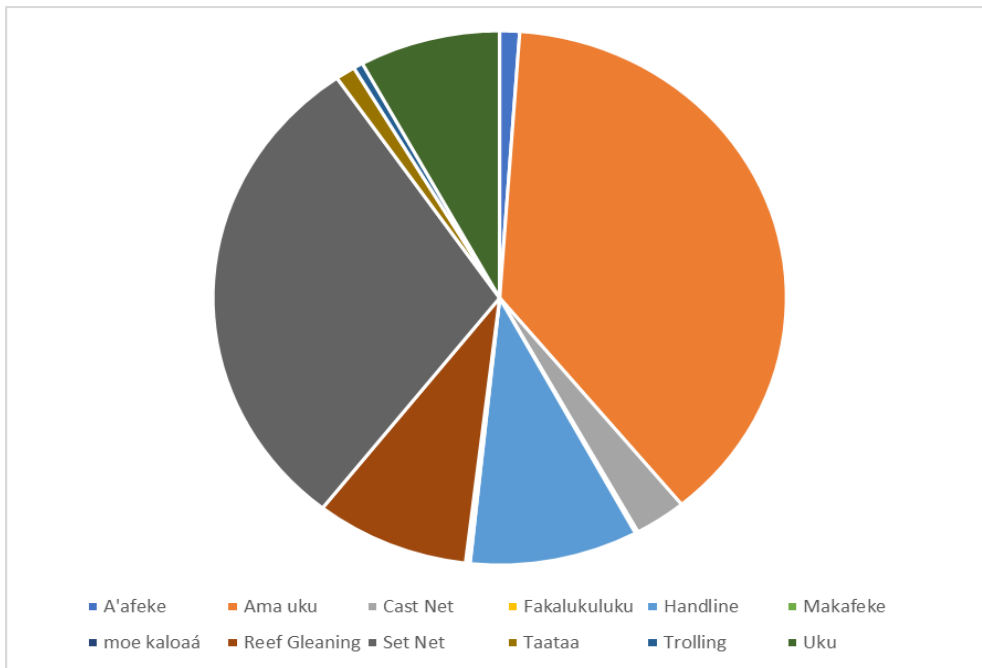
Fakatātā 21: Koe kalafi eni 'o e famili 'o e fa'ahinga kehekehe 'o e ika na'e toutai'i 'i he ngaahi kolo FPM. Koe fa'ahinga 'o e Caragnidae na'e lahi taha hono toutai'i, pea koe fa'ahinga leva 'o e Acanthuridae na'e lahi taha 'i he mamafa.

Fakatātā 22: Koe kalafi eni ‘o e fa’ahinga kehekehe ‘o e me’atahi hui moluu na’e toutai’i ‘i he FPM

Fakatātā 23: Koe ngaahi founga toutai kehekehe eni na’e fakahoko ‘i he ngaahi FPM. Koe lahi ange ‘a e konga kalafi, koe lahi ange ia ‘a e me’atahi na’e toutai’i mei he founga toutai koia.

Tafa'aki Ngāue ki he ngaahi kolo

Fakataataa 24: Ko hono laku 'o e ngaahi poe faka'ilonga 'o e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 4.

Fakataataa 25: Ko hono toe laku 'o e ngaahi poe faka'ilonga ki he ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe motu'a.

Tepile 14: Lahi ‘o e ngaahi Feitu’u Pule’i Makehe na’e muimui’i he ta’u 2022-2023

Vahefonua	Fakakatoa ‘o e ngaahi Feitu’u Pule’i Makehe.	Lahi ‘o hono muimui’i ‘o e ngaahi Feitu’u Pule’i Makehe.
Tongatapu	17	30
Ha’apai	24	43
Vava’u	21	57
‘Eua	3	0
Fakakatoa	65	130

Maa’imoa Faka’ali’ali Ngoue moe Toutai, Takimamata mo Fefakatau’aki (RaFTT) Ta’u 2022/23

Ko hono fuofua fakahoko ‘eni ‘o e maa’imoa faka’ali’ali ngoue hili ‘a e ta’u e tolu makatu’unga mei he ngaahi fakataputapui ‘o e Koviti-19 mo e mapuna ‘o e mo’unga afi, Hunga-Tonga Hunga-Ha’apai ‘i he 2022. Na’e lava lelei ‘a hono fakahoko koia ‘a e faka’ali’ali Ngoue ki he ngaahi ‘otu motu kotoa ‘o Tonga. Na’e fakahoko ‘a e Maa’imoa Faka’ali’ali Ngoue, Toutai, Takimamata mo e Fefakatau’aki ‘a Tongatapu ‘i he ‘aho 10 ‘o Sune, 2023 pea fakahoko ‘a ‘Eua ‘i he ‘aho 17 ‘o Sune, 2023. Ko e kaveinga na’e fakatefito ‘i he “Langafonua mei Hunga-Tonga Hunga-Ha’apai mo e Koviti 19. ‘Oku faka’ata ‘a e polokalama koeni ke faka’ali’ali ai ‘a e tu’uloa ‘a e toutai mei he fakatamaki ‘o e koviti-19 mo e fakatuutamaki fakaenatula na’e hoko.

Fakatātā 26: Tonga RAFTT 2023

Fakatātā 27: 'Eua RAFTT 2023

2.2.6 Va'a Muimui Lao 'a e Toutai

Ngaahi Ola fakafonua- TSDf					
A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika. D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'. F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia Fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola e ngāue 23: Ke to e longo mo'ui ange mo matu'aki malu hono fakahoko ngāue ki he laiseni pehe ki hono tokanga'i 'a e polokalama mo e tu'utu'uni ngāue ki hono muimui'i 'o e Toutai ta'efakalao 'o fou he founga 'oku matu'aki malu					
Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e va'a ngāue ki hono muimui'i 'o e Lao mo e tu'utu'uni 'o e Toutai 'oku fa'u pe vakai'i fakata'u	7	8 Ngaahi tuútuúni ngāue ki hono muimui'i mo tokanga'i e maumaulao, Ngaahi Palani ki hono fakahoko e ngaahi polokalama muimui'i Lao, ne lava ó faú mo toe vakai'i 1. Palani 'a Tonga ki hono fakahoko e ngaahi polokalama muimui'i Lao. – Kakato e faú moe talanoa moe kakai ki he palani toe pe ke fakahū ke fakakakato. 2. Kakato e ngāue mo	Potungāue Toutai, Potungāue Polisi, Kautau á é Afio, Potungāue Kasitomu. Vaá ngāue 'a e Malini, Potungāue puleí e taulannga. Kau toutai Ngaahi ófisi faka feituú he Pasifiki mo tuápuleánga óku memipa kiai a Tonga ki hono tauí e toutai taé fakalao(FFA, WCPFC, SPC, FAO, etc.)	Malava ó puleí, fakalalakaka mo fakatolonga e ngaahi koloa ó óseni o fakatatau ki he ngaahi Lao Toutai 'aTonga. (FFA, WCPFC, SPC, FAO, etc.) Tokoni ki he ngaahi ofisi fakafeituú oku kau kiai a Tonga ki hono puleí e ngaahi toutai moe óseni mei he Toutai taé fakalao. Tokoni ke fakalalakaka e ngāue á e kau Ofisa toutai í hono fakahoko e muimui'i e Lao.	Fakakau e kau ófisa Toutai ki hono fáu moe toe vakai'i ó e Ngaahi tuútuúni ngāue ki hono muimui'i mo tokanga'i e maumaulao, Ngaahi Palani ki hono fakahoko e ngaahi polokalama muimui'i Lao. Fakahoko mo hokohoko atu hono akoí e kaungāue ki he tuútuúni ngāue ki hono muimui'i mo tokanga'i e maumaulao, Fakapaánga hano ómai ha kau taukei ke tokoni ki hono fakahoko e teuteuí e kau ngāue ki hono fakahoko e ngāue muimui'i Lao.

		Nuúsila ki hono faú e Founga Ngāue ki hono muimuí e Lao í taulanga. 3. Faú e Founga fakahoko ngāue ki ha maumau lao e hoko he toutai palu. 5. Faú e Founga Fakahoko Ngāue ki he maumaulao e hoko he toutai e maka mouí. 6. Toe vakaí e Founga Ngāue ki hono ómai fakahoko ó e lipooti 72 ke fakakau kiai e lipooti moe Anga. Ngaahi ngāue lolotonga fakahoko 7. Tanaki e ngaahi fakamatala ke faú ha founga ngāue ki he Spot fine. 8. Tanaki fakamatala ki hono fa’u ha Founga Ngāue ki hono muimuí e ‘íkai mei hono toutaí ki hono hu atu ki tuá Puleánga.			
Ngaahi ngāue naé fakahoko ó fakatatau ki	7	11	Potungāue Toutai, Potungāue Polisi, Kautau	Malava ó puleí, fakalakalaka mo fakatolonga e ngaahi koloa ó óseni	Toe vakaí ange e tuúnga moe levolo óku iai e ngaahi maumau lao ke

he ngaahi aleapau fakafeitúu ki he tauí e toutai taé fakaLao óku kau kiai a Tonga ni. a. FAO – Aleapau Fakamamani Lahi ki hono tauí e toutai taé fakalao áki hono maluí a ngaahi taulanga. b. WCPFC – Komisoni fakafeitúu ki hono pulé e toutai valu c. NTSA– Talite á e ngaahi fonua e FFA ki he founa fakahoko ngāue ó ka hoko maumaulao í ha taha e ngaahi kongakonga tahi e ngaahi Fonua FFA. d. FFA – Palani fakafeitúu áe Ngaahi Fonua FFA ki he ngaahi polokalama ki hono Muimuií, Pulei mo hono fakahoko e muimui lao. e. FFA – Palani á e		Fakahoko e ngaahi Aleapau fakamamani lahi mo fakafeitúu ki hono tauí e toutai taé faka Lao. 1. Lipooti fakataú ‘a Tonga ki he Komisoni Fakafeitúu ki he maluí e valu. (WCPFC Annual Part 2 Report) 2. Lipooti fakataú a Tonga ki he ngaahi aho toutai/’ikai ke toutai a e u vaka C Fish and did not fish Report) 3. Fakataha fakamahina áe Komiti Taskforce ki he PSMA a Vavaú. 4. Ako ki hono fakahoko e sivi e vaka toutai heéne tau mai moeke teu ke alu o toutai (Under PSMA) 5. Kau atu a Tonga ki he Regional Kurukuru Operation ki hono malui e toutai valu. 6. Fakahoko hono ngāueáki e NTSA lolotonga e Operation Kurukuru moe ngaahi air	á é Afio, Potungāue Kasitomu. Vaá ngāue ‘a e Malini, Potungāue puleí e taulannga. Kau toutai Ngaahi ófisi faka feitúu he Pasifiki mo tuápuleánga óku memipa kiai a Tonga ki hono tauí e toutai taé fakalao(FFA, WCPFC, SPC, FAO, etc.)	o fakatatau ki he ngaahi Lao Toutai ‘aTonga. (FFA, WCPFC, SPC, FAO, etc.) Tokoni ki he ngaahi ofisi fakafeitúu oku kau kiai a Tonga ki hono puleí e ngaahi toutai moe óseni mei he Toutai taéfakalao. Tokoni ke fakalalakaka e ngāue á e kau Ofisa toutai í hono fakahoko e muimuií e Lao.	tokoni ki he fai tuútu’uni ki he ngaahi maumaulao kotoa pe oku hoko. Toe ngāue vaofi ange moe ngaahi Potungāue felavei í hono fakahoko e ngaahi ngāue ki hono vakaií e potutahi o Tonga ni óku fakahoko éhe HMAF pea pehe ki he ngaahi ofisi fakafeitúu. Kole ke fakalahi e patiseti á e Vaá Ngāue muimuií Lao ke toki ki he ngaahi ngāue ki hono muimuií e Lao I he potutahi o Tonga.

ngaahi fonua FFA ki hono muimui e valu mei hhono toutaií o áu ki he maketi. f. FFA- Palani ki hono puléí fakafeituú e toutai valu. g. Palani fakafonu a Tonga ki hono muimui e Lao he toutai loloto.		surveillance kotoa pe ne fakahoko he taú fakapaānga koeni. 7. Kau atu e kau ófisa e FCD ki he timi ne toe vakaií e Palani ki hono Pulei mo Fakalalaka e toutai valu. 8. Fakakato pea óatu e lipooti ki Ámelika ki he U.S MMPA import provision questions regarding Tonga comparability finding application. 9. Kau atu ki he fakataha ki hono faú e Palani ki hono fakalalakaí e polokalama SMA. 10. Kau atu ki he fakataha faka feituú ki he founa hono muimui e ika mei hono toutaií ki he maketi. 11. Kau atu ki he fakataha ki hono toe vakaií e FFA IMS 12. Kau atu ki hono vakai'i 'a e ngaahi tu'unga 'o e lesisita 'o			

		e fanga ki'i vaka 13. Kau atu ki he fakataha mo hono vakaií óe SPC - MCS teitapeisi			
Lahi óe ngaahi ngāue ne fakahoko ki hono muimuií e Lao Toutai.	400	514 Ngaahi ngāue muimuií Lao ne fakahoko	Potungāue Toutai, Potungāue Polisi, Kautau á é Afio, Potungāue Kasitomu. Vaá ngāue 'a e Malini, Potungāue puleí e taulanga. Kau maú laiseni katoa. Ngaahi ófisi faka feituú he Pasifiki mo tuápuleánga óku memipa kiai a Tonga ki hono tauí e toutai taé fakalao(FFA, WCPFC, SPC, FAO, etc.)	Malava ó puleí, fakalalakaka mo fakatolonga e ngaahi koloa ó óseni o fakatatau ki he ngaahi Lao Toutai 'aTonga. Tokoni ki he ngaahi ofisi fakafeituú oku kau kiai a Tonga ki hono puleí e ngaahi toutai moe óseni mei he Toutai taéfakalao. Tokoni ke fakalalakaka e ngāue á e kau Ofisa toutai í hono fakahoko e muimuií e Lao.	Hokohoko atu pe hono muimui e ngaahi laiseni toutai mo fakamanatu ki he kau maú laiseni á e ngaahi tuútuúni ó énau laiseni. Toe fakalalakaka he fengāueáki moe kakai kenau lavei e ngaahi tuútuúni ngāue ki he muimuií e Lao Akoi mo toe fakamanatu e ngaahi tuútuúni ngāue ki he muimui e Lao Toutai moe ngahai founga ngāue. Fau e founga ngāue fakalotofonua ki hono muimuií e ngaahi ngāue áe PSMA.
Lahi óe ngaahi fakataha moe fishing operation ne fakahoko.	6	5 Ngaahi fengāueáki moe ngaahi Potungāue á e Pule'anga ki hono muimuií e Lao e toutai. 1. Lava e Air surveillance program i he potutahi ó Tonga mei he áho 22 - 26 Akosi 2022 – pea ne kau atu kiai e kau	Potungāue Toutai, Potungāue Polisi, Kautau á é Afio, Potungāue Kasitomu. Vaá ngāue 'a e Malini, Potungāue puleí e taulanga. Kau maú laiseni katoa. Ngaahi ófisi faka feituú he Pasifiki mo tuápuleánga óku memipa kiai a Tonga ki hono tauí e toutai taé	Malava ó puleí, fakalalakaka mo fakatolonga e ngaahi koloa ó óseni o fakatatau ki he ngaahi Lao Toutai 'aTonga. Tokoni ki he ngaahi ofisi fakafeituú oku kau kiai a Tonga ki hono puleí e ngaahi toutai moe óseni mei he Toutai taéfakalao. Tokoni ke fakalalakaka e ngāue á e kau Ofisa toutai í hono fakahoko e muimuií e Lao.	Hokohoko atu hono faú e ngaahi Tuútuúni fakahoko ngāue ke tokoni ki he muimuií e Lao Toutai moe tu'utu'uni e ngaahi laiseni.

		ofisa toutai ke tokoni ki he kau ofisa he vakapuna. 2. Lava moe fakataha Virtual ki hono ngāueáki e NTSA ki he teuteu e Kurukuru Operation 3. Lava moe kau atu ki he fakataha á e MSC Taskforce 4. Fakataha moe MCC ki he teuteu e Joint Maritime operation pea pehe ki he Aerial surveillance 5. Lava e poupou ki he fakataha Ocean 7 Project I he teuteu ki he fakataha ki he Palani á e Oseni. 6. Lava moe kau atu a Tonga ki he Attend fakataha fakatau FFA Annual MCSWG. 7. Lava moe kau atu ki he fakataha Regional information management system 8. Lava moe Tuimoana Regional Fisheries Operation 9. Lava moe kau atu	fakalao(FFA, WCPFC, SPC, FAO, etc.)		

		ki he fakataha teuteu ki he National Validation workshop of Tonga Action Plan to counter Trafficking in Persons			
Lahi e ngaahi a ngaahi ako ki he muimui Lao ne fakahoko.	25	10 Ngaahi ako muimui Lao ne fakahoko pea kau atu kiai moe kaungāue á e Tafaáki muimui Lao. 1. Fakahoko e ako hono 3 ki electronic monitoring 2. Fakahoko e fakataha ki he Labour standards maáe kau kauvaka. 3. Kau atu a Tonga ki he ako ki he ePMS moe eCDS 4. Kau atu ki he fakataha SWG 5. Fakahoko e ako ki he ngaahi Kolo SMA i Vavaú ki he founa Judicial Process he hoko e ngaahi maumau Lao he SMA. 6. Kau atu ki he	Potungāue Toutai, Potungāue Polisi, Kautau á é Afio, Potungāue Kasitomu. Vaá ngāue ‘a e Malini, Potungāue puleí e taulanga. Kau maú laiseni katoa. Ngaahi ófisi faka feituú he Pasifiki mo tuápuleánga óku memipa kiai a Tonga ki hono tauí e toutai taé fakalao(FFA, WCPFC, SPC, FAO, etc.)	Malava ó puleí, fakalalakaka mo fakatolonga e ngaahi koloa ó óseni o fakatatau ki he ngaahi Lao Toutai ‘aTonga. Tokoni ki he ngaahi ofisi fakafeituú oku kau kiai a Tonga ki hono puleí e ngaahi toutai moe óseni mei he Toutai taéfakalao. Tokoni ke fakalalakaka e ngāue á e kau Ofisa toutai í hono fakahoko e muimui e Lao.	Faú e ngaahi founa ngāue ki hono monitor e e ngaahi laiseni oku ósi hono taimi.

		Fakataha fakatau TCC 8. Lava e ako ki he coastal fisheries regional MCS & E database 10. Kau atu ki he fakataha WCPFC Annual Meeting			
Ola ngāue 24: Ko hono óatu é he Potungāue ha founga laiseni ola lelei ke hoko ke tokoni ki hono tauí e Toutai taé fakalao					
Lahi ‘o e ngaahi polokalama fakakomipiuta pea moe ngaahi Founga fakahoko ngāue fakalaiseni foóu ne faú ke tokoni ki hono fakahoko e ngaahi ngāue fakalaiseni.	1	1 Ngaahi Founga ngāue fakalaiseni, moe ngaahi polokalama faka komipiuta ne faú pe toe vakaií. 1. Fakakakato pea faka’osi hono ‘ahi’ahi’i e polokalama faka komipiuta ki hono lekooti e ngaahi me’atahi hu atu ki tuápuleánga fakataumu’a ki he ma’u me’atokoni 2. Ngaahi sisitemi kehe ke tokoni ki he tafa’aki laiseni Founga ngāue ki he ki he toutai palu moe toutai makamoúí	Potungāue Toutai, Kau maú laiseni katoa moe kau toutai Ngaahi ófisi faka feituú he Pasifiki mo tuápuleánga óku memipa kiai a Tonga ki hono tauí e toutai taé fakalao(FFA, WCPFC, SPC, FAO, etc.)	Malava ó puleí, fakalalakaka mo fakatolonga e ngaahi koloa ó óseni o fakatatau ki he ngaahi Lao Toutai ‘aTonga. Tokoni ki he ngaahi ofisi fakafeituú oku kau kiai a Tonga ki hono puleí e ngaahi toutai moe óseni mei he Toutai taéfakalao. Tokoni ke fakalalakaka e ngāue á e kau Ofisa toutai í hono fakahoko e muimuí e Lao.	Fa’u ha founga ngāue ke ne tataki e ngaahi ngāue ‘i he tafa’aki laiseni Ke hokohoko atu pe hono vakai’i e ngaahi polokalama fakakomipiuta ‘oku ngāue’aki ‘e he tafa’aki laiseni.

		Tokoni ki he tafa’aki Muimui’i lao toutai ki hono fa’u ‘e founga ngāue ki hono muimui’i e lao ki he ngaahi ika taumata’u loloto moe hu atu ‘o e maka mo’ui. 3. Founga ngāue ki hono lesisita ó e fanga kií vaka iiki Tokoni ki he tafa’aki muimui’i lao toutai ‘i hono fakakakato e lesisita vaka toutai iiki pea mo hono fa’u ha ngaahi tu’utu’uni ngāue ki he lesisita vaka toutai iiki Ngaahi ngāue óku hokohoko atu e ngāue kiai 4. Toe vakai’i e polokalama fakakomipiuta koe RIMF 2 felave’i moe laiseni vakatoutai fakalotofonua mo fakatu’apule’anga. 5. Fakakakato hono toe vakai’i e polokalama fakakomipiuta ki hono tauhi e ngaahi fakamatala ki he hu			

		atu e feo mo'ui ki tu'apule'anga. 6. 'Ahi'ahi'i hono ngāueáki e polokalama faka komipiuta ki hono tauhi e ngaahi fakamatala ki hono hu atu e feo mo'ui ki tuapuleánga			
Lahi 'o e Ngaahi tu'utu'uni Faka Laiseni ne faú mo toe vakaíí ke ngāue'aki 'e he Tafaáki laiseni ki he kau toutai faka komesiale	3	1 Ngaahi tu'utu'uni fakalaiseni ki he ngaahi toutai komesiale ne lava hono toe vakaíí 1. Ngaahi tu'utu'uni ki he toutai valu ke ngāueáki heé kau maú laiseni valu.	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga hu mai 'a e pule'anga mei he totongi laiseni, Kau ma'u vakatoutai, Kautaha 'oku nau fakalele vakatoutai.	Malava ó puleí, fakalalakaka mo fakatolonga e ngaahi koloa ó óseni o fakatatau ki he ngaahi Lao Toutai 'aTonga. Tokoni ki he ngaahi ofisi fakafeituú oku kau kiai a Tonga ki hono puleí e ngaahi toutai moe óseni mei he Toutai taéfakalao. Tokoni ke fakalalakaka e ngāue á e kau Ofisa toutai í hono fakahoko e muimuií e Lao	Faka'ai'ai e ngaahi vaka muli kenau laiseni koe vaka toutai fakalotofonua ke kau e pa'anga ma'u meia kinautolu he lau he pa'anga humai 'a e fonua.
Lahi 'o e laiseni kuo foaki	80	102 Lahi fakakatoa 'o e ngaahi laiseni kuo foaki 'i he ta'u fakapa'anga - Laiseni fakafo'ou 'e 17 he kuata 1 (laiseni ngaohi moe hu atu/laiseni faama'i/ laiseni pa ika, laiseni toutai fakakomesiale -fakalotofonua moe	Potungāue Toutai, Pule'anga Tonga. Pa'anga hu mai 'a e pule'anga mei he totongi laiseni, Kau ma'u vakatoutai, Kautaha 'oku nau fakalele vakatoutai	Malava ó fakalalakaka e maúánga mouí á e kau toutai mei he ngaahi laiseni toutai óku óatu mei he Potungāue Toutai.	Faka'ai'ai e ngaahi founga toutai kehekehe toutai palu/ toutai valu pea moe toutai ngufeke pea fakalotolahi'i e kau faama'i ika ke tokoni ki he fiema'u fakasosiale pea tokoni hono hiki'i hake e tu'unga faka'ekonomika 'o e ngaahi famili Tonga.

		vakamuli - Laiseni fakafo'ou e 37 he kuata hono 2 na'e foaki. Koe ngaahi laiseni ki he - ngaahi mo hu atu ki muli, faama'i ika, pa ika moe laiseni komesiale ki he vaka toutai fakalotofonua moe vaka muli - Laiseni 'e 5 na'e fakafo'ou he kuata 3 laiseni vakatoutai fakalotofonua 'e 2 moe laiseni vakatoutai muli 'e 3 - Laiseni faama'i ika 'e 24 - Laiseni pa ika e 15 - Laiseni 'e 4 na'e fakafo'ou laiseni vakatoutai fakalotofonua 'e 2 moe vakatoutai muli 'e 2 Note: 'Uhinga 'oku si'isi'i ai e ngaahi laiseni fakafo'ou he koe kongalahi 'o e ngaahi laiseni 'oku kei fakalao pe hono ngāue'aki.			

Lahi e ngaahi tohi ngofua óku foaki atu ki he kau toutai 'oku nau uta atu e koloa mei óseni ki tuápuleánga	200	688 Ngaahi tohi ngofua ne foaki - Kuata 1 :191 (113 tohi ngofua hu atu me'atahi, tohi ngofua to'o tute he lolo 'e 78) - Kuata 2 :236 (tohi ngofua to'o tute mei he lolo 'e 112 pea ngofua hu atu e me'a tahi 'e 124) - Kuata hono 3 :154 (tohi ngofua to'o tute 'e 79 pea tohi ngofua hu atu me'a tahi 'e 75) - Kuata hono 4:107 (tohi ngofua to'o tute lolo 'e 54 pea tohi ngofua hu atu me'a tahi 'e 53)	Potungāue Toutai, Pule'anga Tonga, Pa'anga hu mai 'a e pule'anga mei he totongi laiseni, Kau ma'u vakatoutai, Kautaha 'oku nau fakalele vakatoutai	Malava ó fakalalakaka e maúánga mouí á e kau toutai mei he ngaahi laiseni toutai óku óatu mei he Potungāue Toutai. Tanaki moe paánga hu mai ki he Puleánga mei he ngaahi paánga hu mai óku tanaki.	Fakangatangata hono uta e me'atahi ki he ma'u me'atokoni 'i he koniteina 'aisi ki tuápuleánga
Lahi 'o e ngaahi tohi ngofua ki he me'a tahi naé 'ave taumu'a ki he ma'u me'atokoni	3,000	11,380 Lahi e tohi ngofua foaki -Ko e tohi ngofua fakalukufua 'e 11380 ke hu atu me'atahi fakataumu'a ki he ma'u me'atokoni	Potungāue Toutai, Pule'anga Tonga, Pa'anga hu mai 'a e pule'anga mei he totongi tohi ngofua hu atu me'a tahi ki he ma'u me'atokoni	Malava ó fakalalakaka e maúánga mouí á e kau toutai mei he ngaahi laiseni toutai óku óatu mei he Potungāue Toutai. Tanaki moe paánga hu mai ki he Puleánga mei he ngaahi paánga hu mai óku tanaki.	Kotoa e ngaahi ngāue felave'i moe ngaahi me'amo'ui 'oku fakafa'ahinga ki he fakatolonga na'e 'ave kotoa ia ki he tafa'aki Saienisi 'a e Potungāue 'i he mahina 'e 6 fakamuimui 'o e ta'u fakapa'anga

Ola Ngāue 25: Fakatupulaki e ngaahi polokalama ki hono muimui'i e ngaahi toutai 'oku fakahoko he ngaahi kongā tahi i tuapuleānga mo faka lotofonua ke ta'ofi mo fakasi'isi'i e ngaahi toutai ta'e fakalao					
Lahi 'o e ngaahi folau toutai ne fakaheka ai 'a e kau Talama Fakamafai 'a e Potungāue Toutai	42	28	Potungāue Toutai (Pule'anga Tonga), Ofisa Taulama Fakamafai, Kautaha Vakautoutai/Fakafofonga 'o e Kautaha Toutai, Ofisa Fakatonutonu	Ausia e taumu'a ngāue, ki hono fakaheka 'o e kau Taulama Fakamafai 'i he ngaahi vaka toutai Fakalotofonua Na'e 'ikai ke 'ausia e taumu'a ngāue ki hono fakaheka 'o e kau Taulama Fakamafai he ngaahi vaka toutai muli tupu mei he fakangatangata mo e fakataputapai 'o e Koviti 19, tanaki atu ki ai moe toe mavahe atu e kau taulama fakamafai o 'alu he ngaahi polokalama toli fo'iakau.	Fakatokolahi e kau Taulama Fakamafai, kae malava ke fakakakato e fiema'u ke peseti e 100 hono fakaheka 'o e kau Taulama Fakamafai he vaka toutai muli, pea peseti e 20 he vaka toutai Fakalotofonua 'Okapau e fakalele ha ako moha fakataha 'e fakahifo mai e kau Taulama Fakamafai ke nau kau ki ai. Fokotu'u ha ngaahi fakakaukau foo'u ki hano fakapapau'i ke kei pukepuke'aki pe e kau Taulama Fakamafai kuo 'osi ako'i mo teu'i
Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue ne fa'u fekau'aki moe Polokalama Taulama Fakamafai	4	1 Polokalama fakafonua a Tonga maāe Kau Taulama Fakamafai -Fakakato e tohi fakahinohino ngāue ki he Taulama Fakamafai pea tali 'ehe Pule Ngāue	Potungāue Toutai (Pule'anga Tonga), Kautaha Vakautoutai/Fakafofonga 'o e Kautaha Toutai,	'Ausia e taumu'a ngāue neongo e ngaahi fakangatangaa 'o e Koviti 19. Ko e palani ke toe fai hano siofi e ngaahi tohi fakahinohino kehekehe e 4 'i he malumalu 'o e polokalama taulama fakamafai. Kaekahe ne fai e felotoi lolotonga hono toe siofi 'o e tohi ni ke hoko koha fakahinohino ke muimui ki ai e polokalama taulama fakamafai a Tonga	Fakahoko e ngāue ki he tohi fakahinohino ngāue kene tataki ofi e ngaahi ngāue 'a e Polokalama Taulama Fakamafai
Tokolahi e kau Taulama Fakamafai, tokolahi e kau fakatonutonu moe kau faiako ne ako'i mo fakamafai'i. Lahi 'o e ngaahi ako ne	10	5 Ako ki hono faka tokolahi mai e kau taulama fakamafai moe lahi 'o e ngaahi	'ikai ke a'usia e taumu'a ngāue tupu mei he ngaahi fakangatangata 'o e Covid 19	'ikai ke a'usia e taumu'a ngāue tupu mei he ngaahi fakangatangata 'o e Covid 19	Muimui'i e ngaahi vaka toutai fakalotofonua ne 'ikai ke fakaheka ha taulama fakamafai 'i henau folau, mo teeki ke fokotu'u e me'a ngāue ki hono muimui'i e feitu'u ok

kau atu ki ai e kau Taulama Fakamafai moe kau faiako ne 'osi fakamafa'i kimu'a.		ako 1. Toko 5 e kau Taulama fakamafai ne ako'i pea fakamafai'i, (toko 2 ngāue lau 'aho moe toko 3 mei he Potiungāue) 2. Ako kiho faka tokolahi 'o e kau taulama fakamafai moe fakamanatu pe ki he kau Taulama fakamafai motu'a			unau toutai ai
Lahi 'o e ngaahi folau toutai ne ngāue'aki e OLLO ki he tanaki fakamatala á e kau Taulama Fakamafai	20	23 Ngaahi folau toutai ngāue'aki e OLLO ki he tanaki fakamatala á e kau Taulama Fakamafai 1. Folau toutai e 23 ne ngāueaki e OLLO ki he tanaki fakamatala 2. Folau toutai e 23 ne tanaki mai 'e he Taulama Fakamafai e fakamatala, fakaton utonu pea fakahū ki he tanaki'anga fakamatala koe TUFFMAN	A'usia e taumu'a pea 'oku ha heni e lahi hono ngāue;aki e polokalama koe OLLO ki he fakahū fakamatala 'a e kau taulama fakamafai mei tahi lolotonga e toutai	Toe lelei ange mo vave e ngaahi fakamatala ne tanaki.	Fakahoko ha ngaahi ako ki he kau Taulama Fakamafai ki he anga hono ngāue'aki e Polokalama ko e OLLO ki he fakahū fakamatala lolotonga 'enua kei I tahi Ako'i moe kau faiako ki hono fakatonutonu e ngaahi fakamatala oku tanaki mai 'e he taulama fakamafai ke ngāue'aki pe e founga faka elekitulonika
Lahi 'o e ngaahi 'ata mei he me'a ngāue ki hono	230	131	'ikai a'usia e taumu'a	'ikai a'usia e taumu'a ngāue, tokosi'i e kau ngāue 'i he tafa'aki ni	Ako'i e kau ngāue kehe 'i he tafa'aki Fai Lao ke tokoni ki he 'ofisa 'oku ne

muimu'i 'o e ngaahi vaka toutai 'oku fakahū atu ki he Taki Ngāue		Lahi e ngaahi ngaahi āta mei he VMS ne óatu ki he Taki Ngāue 1.62 x Ata mei he VMS na'e fakahū atu ki he pule 'o e va'a ni 2.69 x ngaahi 'ata mei he VMS 'oku tauhi ma'u pe ki he misini tanaki 'anga fakamatala 'a e potungāue	ngāue	ke fakahoko 'a hono analaiso e fakamatala 'i he taimi oku 'oku mama'o ai e 'ofisa mei he ngāue	analaiso e fakamatala ki hono muimu'i 'o e ngaahi vaka toutai
Lahi 'o e ngaahi me'a ngāue ki hono muimu'i 'o e ngaahi vaka toutai ne fokotu'u 'i he vaka toutai Palu	12	22 Lahi 'o e ngaahi me'a ngāue ki hono muimu'i 'o e ngaahi vaka toutai na'e fokotu'u 'i he ngaahi vaka laiseni - 10 'i he vaka toutai palu - 8 'i he vaka toutai muli - 4 'i he vaka toutai Valu fakalotofonua	'Ausia e taumu'a ngāue, pea oku 'asi heni e fakalalakaka 'i hono ngāueaki e me'a ngāue ki hono muimu'i e ngaahi vaka toutai 'i he vaka toutai tuna moe vaka toutai Palu	A'usia e taumu'a ngāue	Kumi ha tokoni kene 'omai ha ngaahi me'a ngāue muimu'i vaka ke fokotu'u 'i he ngaahi vaka Palu oku kei toe Fakalotolahi ki he kau ma'u vaka kenau faipau ki he ngaahi makatu'unga 'o e Laiseni ke fokotu'u ai e me'a ngāue ki hono muimu'i 'o e ngaahi vaka toutai
Lahi 'o e ngaahi fakamatala mei he me'a ngāue 'oku ne muimu'i e ngaahi vaka toutai 'oku	20	3 Ngaahi Fakamatala mei he mea ngāue oku ne muimu'i e ngaahi vaka toutai ke	'ikai a'usia e taumu'a ngāue	'ikai a'usia e taumua ngāue ni. Koe toko si'i pe e ngaahi ngāue ne nau kumi tokoni mai ki he Potungāue fekau'ai moe ngaahi fakamatala ki hono muimu'i ofi 'o e ngaahi vaka	Ako'i ha kau ngāue 'i he tafaaki ki hono muimu'i ofi e LAO ke nau tokoni ki hono analaiso e ngaahi fakamatala mei he me'angāue ki hono muimu'i 'o e ngaahi vaka

tuku kitu'a 'oka fiema'u		tokoni ki he ngaahi ngāue faka toutai moe muimui e maumau Lao 1. Operation Kurukuru 2. 'Aáhi e potutahi o Tonga í he sea patrol moe air surveillance		toutai	toutai

2.2.7 'iuniti ki hono Pule'i mo tokangaekina 'a e Poloseki Halafononga ki ha Ngātai Tu'uloa (PMU)

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<i>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</i> <i>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</i> <i>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</i>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 26: Hokohoko atu 'a hono fakahoko 'o e ngaahi ngāue 'i he Palani ki he Sekitoa Toutai (TFSP), kau ki ai hono pule'i lelei ó e pa'anga mei' he Pangike a Mamani (WB) ke tokoni ki he poloseki Halafononga ki ha Ngātai Tu'uloa.					
Lipooti he mahina kotoa ki he Pule Ngāue (CEO)	12	Y	Potungāue Toutai, Ngaahi Potungāue Felave'i pea mo e	Hokohoko atu pe 'a hono lipooti 'o e ngāue	Lipooti he mahina kotoa ki he CEO/HODs fakahū atu he uike ua 'o e mahina kotoa. Fakapa'anga fakakuata 'a e fakatau koloa pea mo hono muimui'i mo vakai'i 'a e lipooti hili ha 'aho 'e 45 mei he 'osi 'o e kuata kotoa.

Lipooti Fakata'u ki he Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa (fiema'u 'a e WB)	1	Fakahū atu 'i 'Okatopa 2022	PMU, Potungāue Toutai pea mo e Pangikē 'a Mamani	Fakalele'i 'a e ngaahi founa lipooti ke ngāue'aki 'e he ngaahi poloseki 'a e Pangikee 'a Mamani (IDA 18)	Fakakakato pea fakahū atu 'a e lipooti fakata'u ki he Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa

*Y/N (yes/no)

2.3 Pule'i 'o e Me'a Fakapa'anga

2.3.1 Patiseti

Ko e fakakātoa 'o e patiseti ke ngāue'aki 'e he Potungāue' na'e hiki hake mei he \$4,894,600 'i he Ta'u Fakapa'anga 2021/22 ki he \$5,160,000 'i he Ta'u Fakapa'anga 2022/23. Ko e tanaki pa'anga mei he ngaahi ma'u'anga pa'anga pau', na'e tupu 'aki 'a e \$130,000 mei he \$3,170,000 'i he 2021/22 ki he \$3,300,000 'i he 2022/23.

Ko e 'inasi ki he vahengā' 'oku lahi taha 'i he patiseti 'o e Ta'u Fakapa'anga 2022/23, 'a ia 'oku fe'unga ia moe 47.6% ki he kau ngāue tu'uma'u, pea 2.9% ki he kau ngāue lau 'aho. Ko e toenga leva 'o e patiseti' ko e pa'anga ngāue ia, 'a ia koe 49.50%. Ko e fakaikiiki mo hono vahevahe 'o e patiseti 'oku ha atu 'i he tepile 'i lalo.

Tepile 15: Fakafehoanaki 'o e Patiseti 'o e Ta'u Fakapa'anga 2021/2022 ki he Ta'u fakapa'anga 2022/2023 mo hono ngaahi vahevahe

Patiseti mo hono vahevahe	2021/22	2022/23	Faikehekehe
Kau Ngāue Tu'uma'u (10)	2,357,100	2,454,100	97,000
Kau Ngāue Lau 'aho (11)	144,200	149,200	5,000
Fefononga'aki moe Fetu'utaki (12)	430,600	436,100	5,500
Tokanga'i mo hono tauhi me'angāue (13)	342,200	339,100	-3,100
Totongi Koloa moe fakahoko ngāue (14)	1,040,500	1,042,300	1,800
Me'a'ofa fakangāue mo e 'inasi (15)	131,600	125,600	-6,000
Ngaahi Koloa (20)	448,400	458,500	10,100
Pa'anga COVID-19	0	155,100	155,100
Fakakatoa	4,894,600	5,160,000	265,400

2.3.2 Tanaki Pa'anga Hu mai

Na'e fe'unga fakakatoa 'a e pa'anga na'e tanaki koe pa'anga hu mai' mo e \$3,255,806 'a ia ko e \$2,287,898.44 (70.3%) ai na'e ma'u ia mei he pa'anga Talite Toutai mo 'Amelika, 'a ia na'e fe'unga mo e USD\$991,596.34. Ko e \$266,389.70 (8.2%) na'e tanaki ia mei he ngaahi laiseni toutai, pea ko e \$684,086.51 (21%) na'e tanaki ia mei he ngaahi totongi 'a hono ngāue'aki ngaahi naunau toutai pea ko e \$17,431.30 (0.54%) koe tanaki ia mei hono fakatau atu ngaahi koloa toutai.

Tepile 16: Tanaki Pa'anga mei he ngaahi ma'u'anga pa'anga tu'upau

	Patiseti 2022/23	Tanaki he'ene a'u ki he 30 June 2023	Palanisi (tanaki/kole)	Peseti (%)
<i>Ma'u'anga pa'anga</i>				
Talite Toutai mo Amelika	2,000,000.00	2,287,898	287,898.44	114.4
Fakatau atu 'o e ngaahi koloa toutai	276,000.00	17,431.34	258,568.66	6.3
Totongi ki hono ngāue'aki 'o e naunau	646,700.00	266,389.70	629,268.66	41.2
Ngaahi Laiseni	377,300.00	684,086.51	359,868.66	181.3
Fakakatoa	3,300,000.00	3,255,805.99	3,282,568.66	98.7

Tepile 17: Tanaki Pa'anga mei he ngaahi ma'u'anga pa'anga 'ikai tu'upau moe ngaahi poloseki fakalalaka

Ma'u'anga Pa'anga	Pa'anga ne kamata 'aki 2022/2023	Pa'anga Fo'ou 2022/2023	Pa'anga Tanaki fo'ou 2022/2023	Patiseti Fakakatoa	Pa'anga na'e ngāue'aki	Remain balanced as of 30 th June 2023	Percentage (%)
Tukuhau Fakatau	-	-	108,635.11	108,635.11	108,635.11	-	-
Ponite pa ika	-	-	300	300	300	-	-
Ngaahi Poloseki Fakalalaka	2,848,031.97	\$2,952,698.77	-	5,800,730.74	2,551,279.23	\$3,249,451.51	56.02%
Fakakatoa	2,956,967.08	2,952,698.77	108,935.11	5,909,665.85	2,660,214.34	3,249,451.51	56.02%

Tepile 18: Fakahoa 'a e Patiseti Tanaki Pa'anga hu mai 'o e FY2021/22 mo e FY2022/23

Ma'u'anga Pa'anga	FY2021/22	FY2022/23	Faikehekehe
Taketi Tu'upau	3,170,000	3,300,000	130,000
Fakatau atu 'o e ngaahi koloa toutai	47,353	17,431	-29,922
Talite Toutai mo 'Amelika	2,427,829	2,287,898	-139,931
Totongi ngāue'aki 'o e ngaahi naunau toutai	363,810	266,390	-97,420
Ngaahi Laiseni	196,208	684,087	487,879
Katoa	3,035,200	3,255,806	220,606
Tukuhau Fakatau	68,015	108,635	-152,122
Ponite pa ika	430	300	-370
Ngaahi poloseki fakalalaka	626,845.00	2,952,698.77	399,854.00
Katoa	695,290	3,061,634	247,362
Fakakatoa	3,730,490	6,317,439	467,968

2.4 Fakatau Koloa ‘a e Pule’anga

Ta’u Faka’a’anga	Lahi ‘o e kole na’e fakahū	Lahi ‘o e kole na’e tali	Lahi ‘o e kole na’e fenapasi moe lao	Lahi ‘o e kole na’e ‘ikai fenapasi moe lao	% na’e fenapasi moe lao	% na’e ‘ikai fenapasi moe lao
2021/2022	10	7	7	0	100%	0%
2022/2023	11	6	6	0	100%	0%

Founga fefakatau’aki fakapule’anga	FY 2021/2022	FY 2022/2023
Fiema’u talamahu’inga (RFQ)	1	2
Talamahu’inga fakalotofonua	7	4
Talamahu’inga mei u’apule’anga	0	0
Talamahu’inga Fakangatangata	1	0
Kautaha pe ‘e taha	1	0
Talamahu’inga filifili pe	0	0

2.5 Pule’i ‘o e Koloa ‘a e Pule’anga

Tepile 19: Lesisita ‘a e naunau ‘o e Potungāue Toutai ‘i he 30 Sune 2023

Ngaahi naunau lesisita	FY 2021/2022 Fakamole	FY2022/2023 Fakamole	Fakamatala
Langa	\$23,444,012.33	\$23,444,012.33	Tu’u tatau pe
Ngaahi langa lalahi	-	-	‘ikai ke ‘iai ha langa lalahi ‘a e Potungāue he taimi ni.
Me’alele	\$756,117.19	\$998,487.19	Koe lahi koeni ‘a e fakamole ‘i he ta’u fakapa’anga koeni ‘oku ‘uhinga ia ki he ngaahi me’alele fo’ou mei he poloseki (PMU) ‘a e Potungāue
Polokalama	\$17,980.00	-	Na’e ‘ikai ke fakatau ha polokalama

fakakomiputa			fakakomipiuta 'i he Ta'u fakapa'anga koeni
Naunau fakakomipiuta	\$324,032.22	\$247,672.23	Holo 'a e fakamole' koe'uhi na'e 'ikai ke toe fai ha fakalelei ki he tu'unga 'o e ngaahi naunau fakakomiputa (ICT)
Me'angāue faka'ofisi	\$93,098.00	\$105,053.65	Hiki 'a e fakamole tu'unga 'i he toe tokolahia ange 'a e kau ngāue.
Ngaahi naunau faka'ofisi (hange sea, tesi, me'a hili'anga tohi)	\$82,491.00	\$74,536.00	Si'isi'i 'a e fakamole' he 'oku kei lelei pe 'a e ngaahi naunau faka'ofisi lolotonga' pea si'isi'i pe 'a e ngaahi naunau faka'ofisi na'e fiema'u ke fakafo'ou.
Ngaahi me'a ngāue kehe (hange koe misini pulusi, misini hiki tatau, ngaahi naunau faka'ofisi kehe pe)	\$417,395.91	\$448,254.24	Hiki 'a e fakamole' tupu mei hono fakahū 'o e kau ngāue fo'ou ke tatapuni 'a e ngaahi lakanga na'e kei 'ataa pea mo hono toe fokotu'u 'o e va'a fo'ou 'i he tafa'aki ngāue Fakasaienisi.
Mahu'inga fakakatoa	\$25,135,126.65	\$25,318,015.64	Holo'aki 'a e 1.5%

3. Me'a Mahu'inga/ Pole Fakangāue

3.1 Palopalema/ Pole Fakangāue

Va'a Ngāue	Ngaahi Pole	Founga tokoni
Ngaahi pole fakalukufua	Hokohoko atu 'a hono vakai'i fakata'u 'o e fakahoko fatongia 'a e kau ngāue (PMS)	Fakahoko ha ako tu'o ua he Ta'u Fakapa'anga ke toe fakamanatu 'a hono fakafonu mo fakamaaka 'o e form PMS
	Tokosif kau ngāue	Ko e lakanga fo'ou kotoa pe pau ke fakafou ia 'i hano fakahū atu ha kole Toloi 'a e ngāue ki he fiema'u kaungāue.
	Fakangatangata 'a e pa'anga Patiseti	Fakalahi 'a e vahevahe 'i he Patiseti pea fakamatala'i 'a e 'uhinga ke malohi
	Siisii me'angāue fakatekinikale (vaka mo e me'alele)	Kumi ha pa'anga ke kumi aki á e naunau fakatekinikale.
	'ikai maú 'a e taukei ngāue fe'unga ki hono puleí mo fakalalakaka ó e ngaahi poloseki	Fakahoko ha ako ki he fe'unga ki hono puleí mo fakalalakaka ó e ngaahi poloseki
	Siisii á e faingamalie ako (nounou pe loloa)	Fakahoko ha savea fakatau ki he fiema'u ako 'a e potungāue pea muimui'i hono fakahoko
	Siisii á e 'ofisi tautau tefito ki he 'otumotu	Kole ha pa'anga ki he ngaahi kautaha muli pea mo hiki'i hange 'a e Patiseti tukupau 'a e Potungāue pea mo fakamatala'i ke 'uhinga malohi
'Ofisi 'o e 'Ofisa Pule Ngāue	Siisii á e me'angāue fakatekinikale ki he ata mo e lea	Kole ha pa'anga ki he ngaahi kautaha muli pea mo hiki'i hange 'a e Patiseti tukupau 'a e Potungāue pea mo fakamatala'i ke 'uhinga malohi
	'ikai ha founga ako fe'unga ki he komiuniti	Teuteu ha ako felave'i mo e ngaahi founga
Fisheries Science Division (FSD)	Tuútuúni fe'unga ki he Feituu Puleí Makehe mo e toutai fakakomesiale.	To e vakai'i 'a e Fakahinohino lao ki he Feitu'u Pule'i Makehe
	Fakalahi á e fale fakafanau ke kau ai 'a Vavaú ke malava 'o fakafanau á e kalasi 'e 2 'i he taimi 'e taha.	Fiema'u ha pa'anga mo ha kongā kelekele

Fakalalakaka hono fakatupu 'o e limu ki he fafanga ka e lava ke tupu lelei 'a e me'amo'ui 'oku fakafanau.	Fakalahi 'a e loki ngāue fakasaienisi ke lava ke faama'i lelei 'a e limu fafanga pea mo e ngaahi me'a ngāue totonu ke ngāue'aki. Fakalalakaka'i a e tu'unga 'ilo mo e ako ki hono faama'i 'o e limu fafanga
Fakalahi 'a hono fakatupu 'o e vasuva, tofe ke feau 'a e ngaahi fiema'u mei he maketi ika mo'ui pea fakafano'ituitui	Fiema'u ke toe fakalahi 'a e kaungaeue 'i he tafa'aki ki hono faama'i 'o e me'a mo'ui pea mo hiki hake tu'unga 'o e fai'anga faama. Fakahoko 'a e ngāue ki he fakafanau lolotonga 'a e taimi fakafanau. Lī ha ngaahi tauhele tauhele tofe ki he 'elia 'o Vava'u ke tokoni ki he kau faama.
Faama'i ha ngaahi me'a mo'ui fo'ou ke tokoni ki he malu 'a e me'a tokoni mo e ma'u'anga mo'ui (eg:- fa'ahinga 'o e ika, mokohunu, uloula'avai)	Fiema'u ke hiki'i hake 'a e tu'unga 'ilo (ako) ki he faama mo e pule. Fakahū mai ha kau ngāue fo'ou
Ngaahi ha faama'anga mo ha founa pea mo fa'u ha founa fakafanau kehe mei he fakanatula ki ha fa'ahinga me'a mo'ui kehe	Fiema'u ha ako mo ha ako ngāue ki he kau ngāue ki hono faama'i 'o e me'a mo'ui.
Muimui'á e tupulekina á e Feitu'u Puleí Makehe 'aki 'a hono fakahoko ó e ngaahi fakataha.	Fiema'u ke fakatokolahi á e kau ngāue ki he Feitu'u Puleí Makehe mo e vaá ngāue ki tuá mo e ngaahi motu.
Hokohoko atu 'a e ngāue ki hono fokotu'u 'o e ngaahi feitu'u pule'i makehe fo'ou. (SMAs)	Fiema'u ke toe tokolahi ange 'a e kau ngāue ki he SMA ke fakahoko 'a e ngaahi tokoni fakatekinikale fakafou 'i he ngaahi polokalama ngāue ki tu'a.
Fakapapau'i 'a e tu'unga 'o e ngaahi fakamatala fakatoutai 'oku tanaki	Fakalalakaka 'a e 'ilo mo fakahoko ha ako ki he tafa'aki fakasaienisi ki he ngaahi tanaki fakamatala fakatoutai 'oku tanaki
Fakalahi á e me'a tauhele ika (FAD).	Fakalalakaka 'a e tu'unga 'ilo 'a e Potungāue pea fakapa'anga ke laku 'aki 'a e ngaahi fetongi ki he ngaahi poe tauhele ika 'oku maumau.
Fakalalakaka á e tokoni ki he faama tofe mo hono fakamaketif.	Fiema'u ke fai ha ako ki hono ngaohi mo fakafuo 'o e tofe Fakahoko ha ako faka'ekonomika pea

		kau ki ai 'a e maketi.
	Fakahoko ha faama 'ahi'ahi ki hono faama'i 'o e fa'ahinga 'o e ika 'i he Lapila pea pehe ki he fa'ahinga kehekehe fakafa'ahinga	Talanoa vaofi pea mo e SPC ki ha tokoni fakatekinikale ki hono fakapa'anga ha ngaahi naunau ki he faama
	Fiema'u ke toe siofi 'a e ngaahi ako mo hiki'i hake 'a e tu'unga 'ilo ki he ngaahi kupu fekau'aki 'i hono kaunga pule'i, naunau toutai, founa pule'i 'o e toutai and pule fakapisinisi.	Fiema'u ke toe vakai'i 'a e tu'unga 'o e fiema'u ako pea mo e ngaahi sekitoa toutai pea pehe ki he Potungāue toutai.
	Ma'ulalo 'a e peseta 'oku ma'u 'i he tanaki fakamatala fakasaienisi ki he toutai valu mo e palu	Fakahū ha kau ngāue tanaki fakamatala ke toe tokolahi ange
	Ma'ulalo 'a e tu'unga 'o e fakamatala ki he fanga ki'i toutai iiki pea mo e ngaahi toutai 'i he matāfanga	Fakahū ha kau ngāue tanaki fakamatala
	Si'isi'i 'a e ngaahi fakamatala faka saienisi (gonads and otoliths) fekau'aki mo e palu ke malava ke fakafuofua'i ai 'a e toenga 'o e lahi 'o e palu.	Ke toe fakalalakakange 'a e ngāue fakataha 'a e Potungāue Toutai pea mo e kau ma'u vaka palu. Fiema'u ha pa'anga ke fakatau 'aki 'a e ngaahi mata'iika ke fakahoko 'aki 'a e sivi mo e tanaki fakamatala
	Fa'ufa'u ha fakakaukau mo ha 'ilo fekau'aki mo e ngūfeke (Diamondback & Neon Flying squid) natula, anga pea mo e lahi 'o e palu.	Ngāue vāofi mo e SPC pea mo e NIWA ke fakalalakaka'i 'a e 'ilo 'a e kau ngāue pea mo e ako.
Me'angāue ki hono muimui'i e ngaahi vaka Toutai	'Oku hoko 'a e naunau ki he fefononga'aki ko e taha ia 'i he ngaahi pole 'oku ne fakafe'atungia'i 'a e ngāue ki hono pule'i, tokanga'i pea mo le'ohi e potu tahi (i.e vaka ke ngāue'aki ki hono muimui'i 'o e lao), tautefito 'oka hoko ha toutai ta'efakalao (fana ika, ngāue'aki e naunau uku kasa).	Ke fakahoko 'e he tafa'aki muimui'i 'o e lao ki he kakai 'o e fonua, ha polokalama ke fakamamafa'i 'a e mahu'inga ke fakahoko lelei 'e he 'ofisa toutai 'a honau ngaahi fatongia ki hono muimui'i 'o e lao ki he toutai', neongo 'a e ngaahi pole 'oku nau fehangahangai mo ia, tautefito 'o kapau 'e hoko ha toutai ta'efakalao pe ko hano maumai'i ha kongā 'o e Lao Toutai.
	Fiema'u ke 'i ai ha 'ofisa fakamafai ki hono sivi 'o e ngaahi vaka toutai 'i he ngaahi potu tahi 'ata.	Ke fakahoko ha ako ki he kau 'ofisa 'i he va'a ki hono muimui'i 'o e Lao Toutai
	Fiema'u ke fa'u ha founa ngāue ke muimui ki ai e kau 'ofisa toutai 'i hono muimui'i e lao ki he ngaahi matafanga.	Fiema'u ha tokoni fakatekinikale ke tokoni ki hono vakai'i mo hano to e fa'u ha founa ngāue fo'ou ke muimui ki ai e fakahoko fatongia 'a e kau ofisa 'i he

	tafa'aki ni.
Ke faka'ai'ai e kakai 'o e fonua ke nau tokoni ki hono lipooti mai e ngaahi toutai ta'efakalao 'oku fakahoko 'e he kakai.	Ke to e lahiange e talatalanoa mo e ngaahi kolo, fakahoko ha ngaahi polokalama letio mo televisone ki he kakai 'o e fonua fekau'aki mo e toutai ta'e fakalao, ke fai ha ngāue fakataha mo e va'a silapa ako, pea ke ilo'i 'e he kakai ko e ngaahi fakamatala 'oku tuku mai ki he Potungāue 'oku tauhi malu 'aupito ia 'o 'ikai malava ke mama atu ki tu'a.
Ko hono fakalalakaka'i 'a e 'ilo mo e taukei 'a e Komiti fakahoko fatongia 'a e PSMA o kau ki ai mo e 'u tukui motu kenau mahino'i 'a e founa mo e ngāue oku fiema'u ki he PSMA	Ke fakahoko ma'u pe ha ako o hange hano fakalalakaka'i 'a e 'ilo mo e taukei 'a e kaungāue ki he ngaahi elia kehekehe 'o e MCS oku fiemau ia ke fakahoko 'e he PSMA. Mei he ngaahi potungāue felalave'i, oku hoko e tokolahi ange e kaungāue fo'ou ki he ngaahi Potungāue ko e palopalema tautfeito ki he 'ikai kenau ma'u ha taukei fe'unga, Ka ki he lelei fakalukufua oku fiemau ke a'u atu e ngaahi ako ki he tukui motu ke taha enau ma'u pea ke a'usia e taumu'a 'a e PSMA.
Ke fakamalohi'i e ngaahi tu'utu'uni ki he laiseni 'o e ngaahi vaka toutai, pa ika, ngaahi kautaha uta Tuna ki tu'apule'anga, toutai palu mo e ika mo'ui.	'Oku fiema'u ke fakahoko 'e he Potungāue, ha polokalama ke 'ilo 'e he kakai e fonua 'a e ngaahi tu'utu'uni ki he kole laiseni toutai kotoa pe. Ko e founa 'eni e malava ke fakapapau'i ai 'oku muimui e tokotaha ngāue ki he tu'utu'uni 'a e ngāue'anga mo e Lao Toutai. pea ke fakasi'isi'i hono maumau'i 'a e lao 'e he kakai.
'ikai ke fu'u mahino ki he kakai 'a e fakamatala fekau'aki mo e ngaahi koloa 'oku hū atu ki tu'a pule'anga	Fakakakato ha fengāue'aki malohi ki hono tokanga'i 'a e malu 'a e kakai 'o e fonua pea mo hono ngaahi kupu fekau'aki mei muli ki ha founa 'e to e lelei ange ai 'a e fakahoko fatongia ki he kakai 'o tautau tefito ke fakakau ki he ngaahi fiema'u fakalaiseni, launga mo e fakafe'atungia' pea 'e kei hokohoko atu 'a fakahoko fatongia 'i ha tu'unga fakapolofesinale.
Fiema'u ke fengāue'aki vaofi mo e ngaahi Potungāue fekau'aki ki ha tefito'i ngāue ki hono muimui'i 'o e lao ki ha founa 'oku to e lelei ange.	Fiema'u ha mataotao fakatekinikale ke ngāue fakataha mo e timi ngāue ke malava ke to e hiki hake 'a e tu'unga 'o e fakahoko fatongia 'i he taimi 'oku

		fengāue’aki fakataha ai mo e ngaahi kupu fekau’aki ‘o hange ko e kau tau ‘a ‘ene ‘Afio (HMAF) ‘i he taimi ‘oku nau takai ai ‘o ‘a’ahi ‘a e potu tahi pea mo e ‘atā’i he fengāue’aki fakataha mo Nu’usila mo ‘Aositelelia, va’a fakahaofi mo’ui ki tahi ‘a e kau Polisi ‘i he taimi ‘oku fakahoko ai ‘a e polokalama muimui’i ‘o e Lao mo e tu’utu’uni ki he Toutai.
	Ke fa’u ha polokalama faka elekitulonika faka-fonua ma’a e PSMA ke malava ke fevahevahe’aki ai e ngaahi fakamatala I hono sivi e ngaahi vaka, ko e hū atu mo e tau mai ‘a e ngaahi vaka.	Fakahoko ha fakataha mo e timi ngāue ki ha fakalaka ‘i he tu’unga fakahoko ngāue ‘i he va’a muimui lao. Fema’u ke ako’i ‘a e timi ngāue ki he ngaahi muimui mo vakai’i ‘a e ngaahi me’a fakalao ki he vaka toutai laiseni muli pea mo e vaka laiseni fakalotofonua.
Va’a laiseni ‘a e Potungāue Toutai	To e siofi ofi ange e founa ki hono muimui’i ofi e ngaahi kupu mo e makatu’unga ‘o e ngaahi laiseni toutai kotoa pe.	Fa’ufa’u ha ngaahi tu’utu’uni ki he founa laiseni ke malava ‘o muimui’i’aki e founa angamaheni ‘o e laiseni toutai. Fokotu’u ha ngaahi fakakaukau kehekehe mo faingofua ke malava fakamatala’aki ki he kakai e fonua e ngaahi Ngāue ‘oku fakahoko ‘e he va’a laiseni mo hono mahu’inga ki he muimui’i ofi e toutai ta’efakalao. Ko hono to e siofi e totongi ki he ngaahi laiseni toutai ke malava ‘o ngāue’aki ki ha ngaahi Ngāue fo’ou ‘a e laiseni hange ko e uta fakataumu’a ke kumi maketi ‘i tu’apule’anga pe fekumi fakasaienisi pea malava ke ngāue’aki ki ai ha ngaahi totongi makehe mei he laiseni angamaheni.
	Ngaahi fakamatala ki he me’amo’ui kotoa ‘oku ngofua ke hū atu mo hū mai mei tu’apule’anga ki Tonga ‘oku ‘ikai ke fu’u fakapapau’i ki he kakai ‘o e fonua.	Fokotu’u ke fakamalohi e ngaahi vaa fengāue’aki mo tu’apule’anga felave’i mo e ngaahi fakamatala pau ki hono hū mai ‘o e uta ‘o e me’amo’ui ‘o ‘oseni mei Tonga ke malava fakalalaka e ‘ilo ‘a e va’a ni ke tokoni’i e kakai ‘o e fonua ‘oku nau ma’u mo’ui mei he Ngāue ko ‘eni pea ke to e fakalalaka ange e Ngāue mo hono solova e ngaahi fakafe’atungia

		mo e kau ma'u laiseni 'i he kaha'u.
Polokalama Taulama Fakamafai 'a Tonga	Fiema'u ke fakangāue'i e Taulama Fakamafai 'i ha ngaahi ngāue hange ko e fakahifo 'o e ngaahi vaka ,pe koha ngaahi ngāue felalave'i ke kei pukepuke ki nautolu 'i he ngāue, ke fakasi'isi'i 'enau tafoki kiha to e ngāue kehe.	Hokohoko atu e kole tokoni fakapa'anga ki he WCPFC(JTF) ke tokoni ki hono fakalele 'o e ngaahi ngāue lolotonga mo e ngaahi fokotu'utu'u ngāue fo'ou 'a e Polokalama Taulama Fakamafai 'a e Potungāue Toutai.
Me'angāue ki hono muimui'i e ngaahi vaka Toutai	Fiema'u ha me'a ngāue ki hono muimu'i 'o e ngaahi vaka touta,i ke ngāue'aki 'ehe ngaahi vaka toutai fakalotofonua	Kumi ha tokoni fakapa'anga ke fakatau mai 'a e naunau ki hono muimui'i 'o e ngaahi vaka toutai 'i ha mahu'inga oku ma'ama'ange ki he kau ma'u vaka toutai fakalotofonua. Fokotu'u ha founga e lava ke tanaki ha pa'anga ke fakapa'anga'aki hano fakatau mai mo ngaahi e ngaahi me'angāue ki hono muimui'i 'o e ngaahi vaka toutai 'oka maumau.
	'ikai ke lelei e 'initaneti ke ngāue'aki ki he me'angāue VMS ki hono muimui'i 'o e ngaahi vakatoutai	Fiema'u ha 'initaneti mavahe ma'a e tafa'aki VMS

3.2 Ngaahi Fakatu'utāmaki mo hono Pule'i

Potungāue Toutai Ola Ngāue Mahu'inga	Fakatu'utāmaki	Founga Pule'i
Vaá kotoa	Fakatamaki fakaēnatula hange ko e afāa, peaukula mo e tāfea	Fakapapau'i óku ilo'i é he kau ngāue á e palani ki hono pule'í ó e fakatamaki kuo ósi fa'u mo hono ngāueáki.
Vaá kotoa	Fakatu'utamaki pe lavea í he fefolauáki fakangāue.	Fakapapau'i 'oku 'ilo'i 'e he kau ngāue á e ngaahi fakatu'utamaki pea 'ikai ke nau feinga ke kau ai mo e fakahaofi mo'ui fakavavevave pea pehe ki he malu'i mo'ui.
Vaá kotoa	Fefonongaáki me'alele	Fakapapau'i óku malu á e me'alele pea lele 'o fakatatau ki he vave fakalao.
Vaá kotoa	Puke mo e ngaahi mahaki kehekehe pe	Huhu malu'i, kinautolu 'oku puke fi'ema'u ke 'oua te nau hau' 'o ngāue kau ki ai mo e mo'ui haisini mo ma'a
Vaá kotoa	Fohia mo e velahia 'i he laá.	Tui á e vala malu'i, matasio'ata pea 'ave á e vai inu.

Vaá tekunikale (saianisi, muimuií 'o e lao toutai, ngāue ki tuá)	• Ngāueaki á e vaka, uku, monomono mo fakalelei.	• Ákoi lelei 'a e kau ngāue pea 'i ai mo e me'angāue malu'i • Lao ki he founga uku.
Saianisi	• Ngāueaki á e kemikale	• Ako'i lelei á e kau ngāue pea ngāue'aki á e meá malu'i
Saianisi (tanaki fakamatala 'i uafu)	• Hekea, tō	• Tui á e sū malu'i pea ngāue tokanga
Muimui'i á e Lao Toutai	• 'Ohofi pe fakalavea	• Akoi malu'i, palani lelei á e ngāue, 'oua 'e ngāue tokotaha.
Polokalama Taulama Fakamafai 'a Tonga Ko hono fakaheka 'o e kau taulama fakamafai 'i he ngaahi vaka toutai muli mo fakalotofonua	• 'Ohofi 'o ha Taulama Fakafai 'eha kauvaka 'i tahi • Lavea lolotonga e ngāue	• Fakapapau'i 'oku to'o 'ehe Taulama Fakamafai 'e ako ki he malu'i mo'ui mo e fuofua tokoni 'oka hoko ha fakatamaki.

4. Fakahā mo e Muimui'i ki he Ngaahi Tu'utu'uni Fakalao

4.1 Fakamatala 'Aotita

Ko e 'a'ahi 'a e 'ofisi 'o e 'Aotita ki he Potungāue toutai ki he vaha'a taimi 'o;

- Ma'asi 2019 – Ma'asi 2021 for Vav'au, Ha'apai and 'Eua
- Siulai 2019 – Tisema 2022 for Tongatapu
- 01st Siulai 2019 – 30th Sune 2020 ki he Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa

4.2 Ngaahi Tu'utu'uni Faka-Minisitā mo e Kapineti

'Aho 'o e Tu'utu'uni	Fika 'o e Tu'utu'uni Kapineti	Taumu'a
8 Siulai, 2022	490	Ke kau atu 'ae kau fakafononga mei Tonga ni ki he fakataha hono 51 'a e kau taki 'o e ngaahi fonua 'o e Pasifiki' na'e fakahoko 'i Suva, Fisi mei he 'aho 11 – 14 Siulai 2022. Na'e tali 'a e folau koeni 'e he kapineti 'i he 'aho 6 Siulai 2022 'aki 'a hono vilohi 'o e pepa kapineti' 'i he kau memipa.
22 Siulai, 2022	524	Fokotu'u atu 'e he Potungāue Toutai 'a Dr. Siola'a Malimali pea mo Ms. Jane Elaine Havealeta, koe ongo Tokoni Sekelitali 'a e Toutai, kena kau atu ki he fakataha hono 8 'a e kulupu 'a e ngaahi fonua 'i he Pasifiki Saute' 'oku memipa he FFA,'a ia koe fakataha koenina'e fakahoko ia 'i 'Okalani Nu'usila mei he 'aho 27 – 29 Siulai 2022. Na'e tali 'a e folau koeni 'e he kapineti 'i he 'aho 19 Siulai 2022 'aki 'a hono vilohi 'o e pepa kapineti 'i he kau memipa..
29 Siulai 2022	592	Fakataha moha kau fo'u vaka tenau malava 'o fo'u ha ngaahi vaka ma'ae Potungāue Toutai, kae fakapa'anga 'e he Poloseki 'a e Potungāue' koe "Halafononga kiha Ngatai Tu'uloa" (PMU)
	605	Lipooti folau 'a e Eiki Palemia' pea mo'ene kau muimui', 'i he'enau kau atu ki he fakataha hono 51 'a e kau taki 'o e ngaahi fonua Pasifiki' 'a ee na'e fakahoko 'i Suva Fisi mei he 'aho 5 – 14 Siulai 2022.
9 Akosi, 2022	616	Kau atu 'a e 'Eiki Minisita 'oku ne tokanga'i 'a e Toutai, fakataha mo'ene kau muimui' ki he fakataha fakata'u 'a e kau Minisita Toutai fakavahefonua' ki he ta'u 2022
12 Akosi, 2022	667	Mafai ki he folau faka'ofisiale ki tu'apule'anga

19 Akosi 2022	705	Fokotu'u 'o e kau Minisita le'ole', 'Akosi 2022 .
7 Sepitema 2022	737	Fokotu'u ki he Komiti Fefakatau'aki Fakalotofonua.
14 Sepitema,2022	766	Fokotu'u ke to moloto 'a e ngaahi fuka Tonga kotoa pe 'i Tonga pea pehee ki he ngaahi 'ofisi 'o e kau fakafofonga Tonga ki tu'apule'anga' ke fakahaa'i 'a e faka'apa'apa ki he pekia 'a 'Ene 'Afio, Kuini Elizabeth ko hono 2 'o Pilitania' ka koe taki ia 'o e ngaahi fonua kominiueli.
30 Sepitema ,2022	789	Monomono ki he Ngaahi Tu'u'utu'uni 'a e Toutai' (Kolo Matatahi) 2022
5 'Okatopa ,2022	803	Lipooti fakata'u 'a e Potungāue Toutai ki he Ta'u Fakapa'anga 2021/2022
14 'Okatopa,2022	860	Malava ke kautaha fakatautaha moe pule'anga.
20 'Okatopa,2022	874	Kau folau ki he Konivesio 'a e UN felave'i moe feliuliuaki 'a e 'ea (UNFCCC), fakataha hono 27 'a e konifelenisi 'o e ngaahi paati (COP27), fakataha hono hono 17 'a e konifelenisi 'o e ngaahi paati, koe paati ia ki he Kyoto Protocol (CMP17), fakataha hono 4 'a e konifelenisi 'o e ngaahi paati, koe fakataha ia 'a e ngaahi paati ki he aleapau mo Paris (CMA-4) mei he 'aho 6 – 18 Novema 2022, Sharm El Sheikh, Egypt
28 'Okatopa,2022	883	Fakahono 'o Hon. Tiofilusi Tiueti koe Minisita 'o e Potungāue Pa'anga, Tanaki Tukupau pea moe Tute.
	884	Ngaahi faingamalie ako 'a e Pule'anga Tonga ki he 2023.
	929	Me'afaka'eiki 'o e Minisita Malolo 'a e Potungāue Toutai, Hon. Semisi Tuelangi Fakahau .
	930	Totongi nofo'anga 'a e 'Eiki Kovana Vava'u
	931	Malolo Kilisimasi ma'ae kau ngāue fakapule'anga ki he 2022/2023
	933	Muimu'i 'o e ngaahi ngāue kuo fakahoko ki he langalanga hake 'a e fonua', hili 'a e pa 'a e mo'unga afi Hunga Tonga Hunga Ha'apai.)
	934	Fakalahi 'o e pa'anga ke tokoni ki he langa hake 'o e fonua, hili 'a e pa 'a e mo'unga afi Hunga Tonga Hunga Ha'apai.
	936	Fokotu'u ha poloseki ke fa'u ha "roundabout" 'i he hala Vuna, 'o fe'unga tonu moe matapa ki he tafa'aki fakahihifo 'o e palasi fakatu'i,

11 Novema,2022	964	Kamata'i 'o e 'Aho too 'akau fakata'u fakafonua (2 Tisema 2022)
	989	Lave ki he totongi 'o e ngāue tu'a taimi.
1 Tisema 2022	1066	Aleapau femahino'aki 'i he vaha'a 'o e ngaahi fonua 'e ni'ihi 'o e Pasifiki, pea moe Pule'anga 'Amelika, fekau'aki pea moe ngofua toutai ki he 2023.
20 Sanuali,2023	14	Lipooti 'a e kau folau mei Tonga ki he fakataha 'a e kau ma'olunga 'o e ngaahi vahefonua Pasifiki, felave'i mo e ngaahi tokoni fakapa'anga 'oku fakahoko ki he toutai, mei he 16 – 18 Novema 2022, Nadi, Fiji.
3 Fepueli,2023	75	Ngaahi fakahinohino Patiseti pea mo e tokoni fakapa'anga fakalukufua ki he ta'u fakapa'anga 2024 ki he 2026
10 Fepueli,2023	77	Faka'ali'ali Ngoue, Toutai, Takimamata moe Fefakatau'aki ki he Ta'u 2023.
	84	Ngofua ma'ae kau ngāue fakapule'anga, kenau kau atu ki he tohi kakai 'a e Siasi Uesiliani Tau'ataina, he 'aho 15 Fepueli 2023, mei he taimi 9 pongipongi ki he 5 efiafi.
24 Fepueli,2023	120	Kau minisita ke kau atu ki he konifelenisi hono 8 "Ko hotau 'oseni", 'i Panama he 'aho 2 moe 'aho 3 Ma'asi 2023. Na'e tali e pepa kapineti koeni 'i he 'aho 23 Fepueli 2023 'i hono vilohi 'o e pepa 'i he kau memipa.
17 Ma'asi,2023	235	Fokotu'u ke talitali ki Nuku'alofa 'e he pule'anga 'a e fakataha hono 21 'a e Komiti fakavahefonua 'a Mamani ki he Feliuliuaki 'a e 'ea pea mo e saikolone fakatalopiki ki he 'oseni pasifiki, mei he 'aho 25 ki he 28 Siulai 2023.
	237	Lipooti 'a e kau folau mei Tonga ki he konifelenisi hono 8 "Ko hotau 'oseni" na'e fakahoko ki Pamana 'i he 'aho 2 – 3 Ma'asi 2023.
31 Ma'asi,2023	310	Ola 'o e me'afua ki he fakahoko ngāue 'a e Pule'anga.

21 'Epeleli 2023	388	Ngofua ke fakamo'oni 'ae Aleapau Fe'ahino'aki 'I he vaha'a 'o e Pule'anga Cook Islands, Pule'anga Fiji, Pule'anga Niue, Pule'anga Samoa, Pule'anga Tonga pea moe Pule'anga Vanuatu, 'a ee 'oku 'iloa koe Kulupu Pasifiki Tonga. (SPG)
26 May,2023	492	Lipooti fakataha 'a e komiti poloseki moe tokoni fakalalakaka. (PAD-CC)
31 May,2023	503	Tolio 'a hono fakahoko 'o e Faka'ali'ali Ngoua, Toutai , Takimamata moe Fefakatau'aki 'o e 2023.
16 Sune, 2023	552	Ngofua ke fakamo'oni 'a e aleapau 'oku 'iloa koe "Aleapau Fengāue'aki 'i he vaha'a 'o e Pule'anga Tonga pea moe Ngaahi Fonua Pasifiki" (FFA) pea moe Aleapau Femahino'aki 'i he vaha'a 'o e Pule'anga 'Otu motu Kuki, Pule'anga Fisi, Pule'anga Niue, Pule'anga Ha'amoā, Pule'anga Vanuatu pea moe Pule'anga Tonga, 'a ee 'oku 'iloa koe Kulupu Pasifiki Tonga (SPG)
8 Siulai,2022	490	Ke kau atu 'ae kau fakafofonga mei Tonga ni ki he fakataha hono 51 'a e kau taki 'o e ngaahi fonua 'o e Pasifiki' na'e fakahoko 'i Suva, Fisi mei he 'aho 11 – 14 Siulai 2022. Na'e tali 'a e folau koeni 'e he kapineti 'i he 'aho 6 Siulai 2022 'aki 'a hono vilohi 'o e pepa kapineti' 'i he kau memipa.

Ministerial Decision

Lipooti folau ki tu'apule'anga fakakatoa 'e 33 na'e tali lolotonga 'a e Faha'ita'u Fakapa'anga 2022/2023.

Tu'utu'uni Ngāue fakatoutai pe 'e 1 na'e tali

Kau ngāue lau 'aho fakakatoa 'e 23 na'e tali.

4.3 Founga Pule

Aleapau mo e Talite Fakavaha'a Pule'anga

'Oku kau atu foki 'a Tonga ki he ngaahi fatongia 'i he aleapau mo e talite fakavaha'a pule'anga 'oku nau tokoni ki hono toutai'i fakapotopoto 'o e me'amo'ui mei 'oseni.

KAUTAHA TOUTAI ‘A E PASIFIKI: Ko Tonga ‘oku kau ‘i he memipa ki he Kautaha Toutai ‘a e Pasifiki (FFA) ‘a ia oku nau ‘ofisi ‘i Honiala, ‘Otumotu Solomone’, na’e fakamo’oni ‘a Tonga ki he Konivēsio ‘i he 1979. ‘Oku tokoni’i ‘e he Kautaha Toutai ‘a e Pasifiki’ (FFA) ‘a e fonua memipa ‘e 17 ke pule’i, fakatolonga pea mo ngāue’aki ‘a e toutai valu ‘i ha founa fakalalakaka fakafonua pea mo fakapapu’i ‘a e ngāue fakataha fakafeitu’u.

KOMIUNITI ‘A E PASIFIKI TONGA: ‘Oku memipa ‘a Tonga ‘i he ‘ofisi ‘o e Sekelitali ki he Komiiuniti ‘a e Pasifiki pea ‘oku tu’u honau ‘ofisi ‘i Noumea, Niukaletonia. Ko ‘enau taumu’a ke tokoni fakatekinikale, fakapolofesinale, fakasaianisi, fekumi, palani mo pule’i ‘a e taukei ‘a e kakai ‘o e ‘otu motu Pasifiki pea teuteu ‘a e ngaahi fakamatala fakapatonu mo e fale’i, ke fakafaingamalie’i ‘a e faitu’utu’uni totonu ke fakalalakaka ‘a e tu’unga ‘o e toutai ‘i he kaha’u.

KOMISONI TOUTAI KI HE UESITE MO E PASIFIKI: Konivesio Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki ‘o fakataumu’a ke fakapapu’i, malava ‘o pule’i, toutai fakapotopoto mo tu’uloa ‘o e valu ‘i he Uesite mo e Pasifiki.

UNCLOS: Konivesio ki he Lao Toutai ‘a e ngaahi pule’anga fakatahataha ‘i he 1982 (UNCLOS), ‘a ia ko e alepau fakavaha’apuleanga ‘oku ne ‘oange ‘a e mafai, totonu mo e fatongia ‘o e fonua ke nau ngāue fakapotopoto’aki ‘a e ‘oseni, ‘ataakai ke pule’i lelei ‘a e me’amo’ui ‘o ‘oseni.

UNFSA: Alepau ‘o e ngaahi fonua fakatahataha ki he lahi ‘o e ika ‘i oseni ‘a ia ‘oku fakataumu’a pe ki he valu mo e kalasi pe ko ia. ‘Oku ‘i ai mo e ngaahi tu’utu’uni fekau’aki mo hono toutai fakapotopoto ‘o makatu’unga ‘i he ngaahi fakamatala fakasaianisi pe fakafiofi pe. Ko e ngaahi fonua kuo nau fakamo’oni ki he alepau ko eni ke nau ngāue fakataha ke fakapapu’i e malu’i mo fakatolonga ‘a e toutai ‘i loto ‘i honau konga tahi toutai’anga faka’ekonomika.

LAO KI HONO FAKAHOKO ‘O E TOUTAI: Ko e Lao ki hono fakahoko ‘o e Toutai ‘oku ‘ikai ko ha alepau fakalao ia ka ‘oku tau’ataina pe ‘a e ngaahi fonua pe te nau fai ki ai. ‘Oku taumu’a pe mo ia ki hono fakatolonga mo e toutai fakapotopoto ‘o makatu’unga ‘i he tu’unga ‘e lahi fe’unga ‘o e ika ‘oku toe.

CITES: Konivesio fakavaha’apule’anga ki hono fakafetau’aki ‘o e me’amo’ui ‘oku faka’au ke ‘osi ‘o tatau pe ki he ‘akau mo e monumanu. ‘Oku fakataumu’a ke fakapapu’i ‘e ‘ikai hoko ‘a e fefakatau’aki ke faka’auha ‘a e ‘akau mo e monumanu ‘oku faka’au ke ‘osi ka ke fakatolonga mo fakangatangata pe ‘a ia ‘oku laka hake ‘i he kalasi ‘e 35,000 ‘o e monumanu mo e ‘akau ‘oku malu’i.

TALITE TOUTAI MO ‘AMELIKA: Ko e talite toutai ‘a e ngaahi fonua ‘o e Pasifiki ‘oku memipa ‘i he FFA ‘o fakangofua ‘a e ‘u vaka toutai kupenga ‘a Amelika ke nau toutai ‘i hotau potutahi. Na’e kamata ‘a e talite toutai ko ‘eni i he 1987.

TALITE NIUE: Ko e Talite Aleapu Niue na’e fakamo’oni ki ai ‘a Tonga ni ‘i he 2015 ‘i he

fengāue’aki fakataha ‘a e ngaahi fonua ‘o e Pasifiki ke tau’i ‘a e toutai ta’e fakalao he ‘oku hoko ko e palopalema fakamamani lahi.

OIE : Kautaha Fakavaha’a Pule’anga ki he mo’ui lelei ‘a e fangamonumanu. ‘Oku tokanga ‘a e kautaha ko ‘eni ki he ngaahi mahaki ‘o e fangamonumanu pea na’e fokotu’u ‘i Sanuali 25, 1924. ‘i Me 2003 na’e hoko ai honau ‘ofisi ko e ‘Ofisi Fakamamani ki he mo’ui ‘a e fangamonumanu. ‘Oku te’eki ke fakamo’oni ‘a Tonga ki he aleapau ko ‘eni ka ‘oku tau ngāue pe ‘o fou ‘i he Komiuniti ‘a e Pasifiki

ALEAPAU KI HE NGAHI TAULANGA FAKAVAHA’A PULE’ANGA (PSMA): Aleapau ki hono ngāue’aki ‘o e uafu ke fakafepaki’i ‘a e toutai ta’efakalao mo “ikai ke lipooti, pea na’e fakamo’oni ki ai ‘a e Pule’anga ‘o Tonga ‘i Tisema 2019.

4.4 Ngaahi Fiema’u ‘a e Tu’utu’uni Ngāue ‘a e Pule’anga

‘Oku pou pou kakato mo tokoni á e Potungāue’ ki he ngaahi tu’utu’uni ngāue ki he kau ngāue fakapuleánga’ á ia ‘oku ‘i he malumalu ‘o e Lao ki he Ngāue Faka-Pule’anga 2002.

‘Oku ‘i ai á e fatongia ‘o e Potungāue ki he Komisoni Toutai ki he Uesite’ mo e Pasifiki’ (WCPFC) (á ia ‘oku ha ‘i he Konivesio ‘o e Lao Toutai ‘a e Ngaahi Pule’anga Fakatahataha (UNCLOS)), ko hono fakahū atu ‘a e ngaahi lipooti ki he Komisoni ki he valu. Ko e lipooti ni ‘oku malava ke fakahoko kakato ‘o fenapasi mo e taimi totonu ‘o e lipooti.

Na’e to e hiki’i hake ‘a hono vakai’i ‘e he Potungāue ‘a ‘ene ngaahi tu’utu’uni’ mo e founa fakahoko ngāue ‘o talu meí he ‘ene mavahe ‘o hoko ko e Potungāue tu’u tokotaha hili ko ia ‘a e mavahe mai meí he Potungāue Ngoue, Me’atokoni, Vao’akau mo e Toutai.

Ko e ngāue mahu’inga na’e fakahoko ke faipau ki he tu’utu’uni ngāue fo’ou ‘a e Pule’anga’ ki he Palani Ta’u Tolu (CP) pea mo hono fakahoko ‘o e Me’afua Fakahoko Ngāue (PMS).

‘Oku kei hokohoko atu pe ‘a e ngaahi ako ‘oku fakahoko ‘o kau atu ki ai ‘a e kau ngāue’ (‘o hangē ‘oku hā atu ‘i ‘olunga’) ‘o fakataumu’a ke to e fakalakalaka, ngāue pea mo ola lelei ange ‘a e fakahoko fatongia’.

Naé ‘i ai mo e ngaahi ako na’e fakahoko (hange ko ia óku ha í ‘olunga’) ‘o makatu’unga ke to e lelei ange mo fakafiemalie á e fakahoko fatongia.

‘Oku pou pou á e Potungāue Toutai ki he Kautaha Toutai ó e Pasifiki’ (FFA) ‘i he polokalama ngāue 2016, ki hono tufotufa tatau á e faingamalie ki he tangata/fevinae ‘a ia na’e tali pea fakapaasi ‘e he Komiti Alealea ki he Toutai ‘a e kau Minisitā (FFCMin) ke faka’ai’ai ‘a e tufotufa tatau ‘o e faingamālie ‘i he ngāue’anga pea ke tokoni ke ta’ofi ‘a e ‘a vahevahe ki he kau ‘a e kakai fevinae’ ki he ngaahi fakahoko fatongia ‘i he sekitoa toutai.

4.5 Poate mo e Komiti 'oku Totongi Pa'anga

'i he Lao ki hono Puleí ó e Toutai 2002, konga 8, Kuo pau ke fokotuú é he 'Eiki Minisitā ha Komiti Pule Faleí ki he Toutai', á ia kuo pau ke 'oatu 'a e ngaahi faleí ki he 'Eiki Minisitā, í ha ngaahi fakakaukau fekauáki ki hono fakatolonga, puleí, mo ha founa 'e tu'uloa mo fakalalakaka ai 'a e toutai í hotau Puleánga'.

Ko e komiti kuopau ke fakakau 'a e kau memipa 'oku ha atu 'i lalo. Ko e memipa kehe meí he kau memipa tuúmaú kuo pau ke fokotuú kinautolu ki he taú e tolu.

Tepile 20: Komiti Fale'i ki hono Pule'i 'o e Toutai (FMAC)

Lakanga	Hingoa
Sea	'Ofisa Pule Ngāue 'o e Toutai
Memipa	Sekelitali ki he Potungāue Fonua pe ko hono fakafofonga
Memipa	Sekelitali ki he Ngāue á e Kakai Fefakatauáki mo e ngaahi Ngāueánga pe ko hono fakafofonga.
Memipa	Memipa 'e taha ke ne fakafofonga'í á e ngaahi fiemaú á e kau toutai fakakomesiale e fili é he Kautaha Uta ika ki Tuápuleánga á Tonga.
Memipa	Memipa é taha ke ne fakafofongai á e ngaahi fiemaú á e kakai fefine é fili é he Minisitā.
Memipa	Memip'a e tokoua kena fakafofonga'i á e kau toutai fakalotofonua kuo fili éhe Minisitā
Memipa	Memip'a e taha ke fakafofonga'i á e ngaahi kolo matatahi ke fili é he 'Eiki Palemia
Memipa	Mo ha taha kehe 'o 'ikai laka hake 'i he toko ua, 'oku fakakaukau 'a e Sekelitali 'oku taau ke fakakau.

Ngaahi Komiti Fakalotofale 'a e Potungāue Toutai

- Komiti Tekinikale Pule
- Kulupu Ngāue ki he Fakamatala
- Komiti ki hono Pule'i 'o e Valu
- Komiti ki hono Pule'i 'o e Toutai Palu
- Komiti ki he Palani Sekitoa Toutai 'a Tonga
- Kulupu ki hono Pule'i 'o e Poloseki (Poloseki 'oku fakapa'anga 'e Nu'usila ki he Toutai Palu)
- Komiti Pule ki hono Fāma'i 'o e Me'amo'ui

Vahe 5: Fakamā'opo'opo

Ko e Ta'u Fakapa'anga ko eni 2022/2023 'oku manatua ia ko ha ta'u makehe ma'a e Potungāue Toutai. 'Oku kei hokohoko atu pe foki 'ene fakahoko fatongia ko ha Potungāue tu'u tokotaha. 'i he lolotonga 'a e Ta'u fakapa'anga ni, na'e malolō ai 'a e 'Eiki Mininita malolō 'a e Potungāe Semini Taelangi Fakahau 'i Novema 2022. 'i he taimi tatau koe 'Ofisa Pule Ngāue malolō 'a e Potungāue Toutai Dr. Tu'ikolongahau Halafihi na'a ne hoko atu ia 'o fakahoko fatongia 'i he SPC lolotonga eni 'oku hoko hake 'a Dr. Siola'a Malimali 'o to'o fakataimi 'a e fatongia 'o e 'Ofisa Pule Ngāue.

'Oku kei hokohoko atu pe 'a e fe'ao ko ia 'etau koloa mei 'oseni mo e palopalema 'o e fu'u lahi 'a hono toutai'i, feliuliuaki 'o e 'ea, lahi 'a e 'esiti 'i he tahi, ma'olunga ange 'a e fukahi tahi pea mo e mafana 'o e 'ea'. 'Oku kei lahi pe mo e ngaahi pole 'oku ne uesia 'a 'etau koloa 'o 'oseni pea mo hono 'ātakai, ko e ngāue 'a e Potungāue' mo e ngaahi kupu fekau'aki' óku kei mahuínga ke fakapapauí ko étau visone', ke tupulekina á e lelei fakaékonomika', sosiale' pea mo e 'ātakai tu'uloa ó e toutai ke ne hiki hake á e tuúnga ó e nofo á e kakai Tonga.

Ko e hokohoko atu ko ia 'a e fakahoko ngāue mo e fakahū 'o e kau ngāue 'a e poloseki "Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa" 'i Tonga ni talu mei he 2019 'aki 'a e pa'anga 'Amelika 'e \$10 miliona ki he ta'u 'e 6 ko ha makamaile ia ki he Potungāue.

'Oku kei hokohoko atu pe pea mo hono fakahoko 'a e ngāue 'a e Potungāue ki he Aleapau ko ia ki he Malu 'o e Ngaahi Taulanga (PSMA) 'a e Kautaha Me'atokoni mo e Ngoue 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha (FAO) ki hono ta'ofi 'a e Toutai Ta'efakalao mo 'ikai ke Lipooti.

'Oku mau fakamālō ki he 'Eiki Minisitā ki he'ene pou pou ki hono fakalalakaka 'o e toutai' pea pehē ki he vā fengāue'aki fakataha mo e ngaahi kupu fekau'aki' 'a 'enau pou pou mo e ngāue malohi.